

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΚΑΤΣΑΣ

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ 1913-1918
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

II. ΤΜΗΜΑ ΤΣΑΡΚΟΒΙΣΤΑΣ

Η **Τσαρκοβίστα**, το τμήμα αυτό της υποδιοίκησης Ιωαννίνων, βρισκόταν νοτιοανατολικά της πόλης. Ανατολικά απλωνόταν μέχρι τα Κούρεντα και επίσης σ' αυτή τη διεύθυνση γειτόνευε με την περιοχή της Άρτας και το Μαλακάσι. Περιελάμβανε 48 χωριά και διαιρόταν σε δύο διαμερίσματα, το βόρειο (με 23 χωριά μέχρι τους Μελιγγούς και το Θεριακήσι) και το νότιο με τα υπόλοιπα χωριά¹.

Με βάση τα έγγραφα του Αρχείου της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου, το Αρχείο της Διεύθυνσης Γεωργίας (στη Νομαρχία Ιωαννίνων) και το Αρχείο του Κτηματολογίου (στο Σπουδαστήριο Ι.Ν.Χ.) συγκεντρώσαμε πληροφορίες για την ιδιοκτησία περίπου 50 χωριών του τμήματος αυτού.

Η παράθεση των χωριών ακολουθεί τον γεωγραφικό άξονα βορρά-νότου και καθώς φτάνουμε στα Πέντε Πηγάδια προχωρούμε προς βορράν, μέχρι τα όρια του τμήματος Μαλακασίου.

Η **Κοσμηρά**, χωριό που βρίσκεται νοτιοδυτικά της πόλης, είναι χτισμένη στις πλαγιές της Μεγάλης Τσούκας. Το χωριό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε στον μουσουλμάνο Περτέβ Παπατζιάν, κάτοικο Ιωαννίνων. Αυτός επί τουρκοκρατίας ανάγκασε με τη βία τους επίμορτους καλλιεργητές της Κοσμηράς να του πουλήσουν το μισό χωριό που τους ανήκε· έτσι πιθανότατα έγινε ιδιοκτήτης στο μεγαλύτερο μέρος του χωριού². Πηγή του 1926 αναφέρει για την Κοσμηρά τους εξής ιδιοκτήτες: Περτέβ Παπατζιάν, Χαϊρεντίν πασά, εκκλησία Άγ. Γεώργιο Κοσμηράς με τρεις επιτρόπους, Σπυρ. Τσαγγαβέλη ή Παπαγιάννη, Γεώργ. Τσαγγαβέλη ή Παπαγιάννη, Βασίλ. Φώτου, Φώτ. Φώτου, Ανδρ. Φώτου, Γεώργ. Μπλέτσα, Θεοχ. Μπλέτσα, Παύλο Μπλέτσα, Κωνστ. Παππά, Παύλο Παππά, Ιωάν. Ευθυμιάδη, Ευθ. Ευθυμιάδη, Σπυρ. Καξίρα, Ευάγγ. Καξίρα, Γρηγ. Καξί-

* Συνέχεια από τον προηγούμενο τόμο.

1. Ιω. Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τχ. 3ον, εν Αθήναις 1888 [Ιωάννινα 1971], σ. 16, 17.

2. ΑΓΔΗ, φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 8350.

ρα, Δημήτρω Καξίρα, Χρήστο Σαΐνη, Ευθύμ. Καξίρα, Παύλο Φώτου, Γεώργ. Κ. Φώτου, Βασίλ. Τζάλα, Χαράλ. Θώμο, Κωνστ. Μπαντέλο, Κωνστ. Ι. Μπαλντούμα, Χαρίκλεια Ι. Μπαλντούμα, Παρασκευή Καραμπίνα, Πανάγιω Μπαλτούμα, Θεοχ. Γάζια και μονή Δουρούτης επί κτηματομεριδίων· συνολικά οι ιδιοκτήτες ήταν 32. Το τσιφλίκι είχε έκταση 12.994 στρ. με την εξής κατανομή: καλλιεργούμενοι αγροί και άμπελοι 3.110 στρ., συνοικισμός 135 στρ., δρόμοι 65 στρ., χαντάκια (τάφροι) 250 στρ. και ορεινοί βοσκότοποι 9.434 στρ.³

Την διετία 1916-17 οι χωρικοί κατάφεραν ώστε ο Μπαμπατζιάν να εκμισθώσει σ' αυτούς το γεώμορο της Κοσμηράς αντί 9.000 δρχ. Στο τέλος αυτής της μίσθωσης οι χωρικοί με εκπρόσωπο τον πάρεδρο Δημήτριο Γ. Λώλη παραπονέθηκαν στη Γ.Δ.Η. ότι ο ιδιοκτήτης, ενώ πάντοτε και μέχρι πριν λίγα χρόνια τους παρείχε τον σπόρο (δημητριακών), τότε αρνήθηκε με αποτέλεσμα να εμποδιστεί η καλλιέργεια, γιατί ο κάθε καλλιεργητής αδυνατούσε να αγοράσει σπόρο. Για αυτό οι χωρικοί ζήτησαν έκδοση διαταγής για να χορηγηθεί στον καθένα ποσότητα σπόρου για το επόμενο γεωργικό έτος 1917-18⁴. Σε άλλη αίτηση οι χωρικοί διαμαρτυρήθηκαν επειδή ο Περτέβ τους ζήτησε υπέρογκο γεώμορο σταφυλιών 25 οκάδες τοις εκατό, «προφασιζόμενος ότι αυξάνει το γεώμορον επειδή αφέθη παρά της Κυβερνήσεως η δεκάτη τούτην», ενώ πάντοτε πλήρωναν γεώμορο σταφυλιών 21 οκάδες και 350 δράμια τοις εκατό. Επίσης αυτή τη χρονιά η παραγωγή δημητριακών ήταν περιορισμένη λόγω ανομβρίας και πολλοί χωρικοί κράτησαν το ποσό του γεωμόρου των όψιμων δημητριακών για διατροφή τους και υποσχέθηκαν να πληρώσουν στον ιδιοκτήτη το αντίτιμο, αφού πρώτα το διατιμήσει η αστυνομία. Η Γεν. Διοίκηση δέχτηκε για τα σταφύλια το ποσό των χωρικών, ενώ για το θέμα του γεωμόρου δημητριακών διέταξε να συγκληθεί επιτροπή από το χωριό που θα όριζε την οφειλή του κάθε χωρικού. Το 1918 οι χωρικοί της Κοσμηράς ζήτησαν πάλι από τον Παπατζιάν να μισθώσουν το γεώμορο του χωριού τους και τότε ο ιδιοκτήτης απαίτησε υπέρογκο ποσό, 45 χιλιάδες δρχ., και αρνήθηκε την προαφαίρεση του σπόρου κατά την καταβολή του γεωμόρου. Οι χωρικοί τότε ζήτησαν να καταβάλουν σε χρήμα το 1/3 της παραγωγής ως γεώμορο και την αφαίρεση του σπόρου. Η Γεν. Διοίκηση «διευθέτησε» την υπόθεση διατάζοντας την αστυνομία να βοηθήσει τον ιδιοκτήτη στην εί-

3. ΔΓΝΙ. φ. 49, α.α. 17. Οι πηγές συμφωνούν όσον αφορά τον μεγαλύτερο ιδιοκτήτη του χωριού. Ορισμένοι χωρικοί διατήρησαν, όπως φαίνεται, την ιδιοκτησία τους.

4. ΑΓΔΗ. φ. 35, υπφ. IV, α.π. 373, 374.

σπραξη του γεωμόρου⁵. Εκτός από την παραπάνω ιδιωτική ιδιοκτησία η Κοσμηρά, που είχε συσταθεί ως κοινότητα, κατείχε παράλληλα έκταση κοινοτική, την οποία προστάτευσε από ιδιώτη χωρικό που την εκχέρσωσε και την καλλιεργούσε (1918)⁶.

Το **Αλεποχώρι Δωδώνης** ή **Αλεποχώρι Ταήρ αγά**⁷ βρίσκεται κοντά στην περιοχή των ερειπίων της αρχαίας Δωδώνης. Ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε στον Νετζήπ εφέντη γιό του Σουλεϊμάν Ταχήρ αγά, από τον οποίο πήρε την ονομασία του. Το τσιφλίκι διαχωριζόταν από τις άλλες ιδιοκτησίες με μάνδρες (π.χ. στις θέσεις «κόντρες» και «κορού») και εντός των ορίων του περιελάμβανε οικίες, κονάκι, αχυρώνες, αχούρια, χωράφια, αλώνια, κήπους, αμπέλια, θαμνώνα, λειβάδια και αλύκους (= αλμυρές πηγές). Μερικές χαρακτηριστικές θέσεις χωραφιών είχαν ονομασίες όπως: «επάνω και κάτω καλίστα, γορτσά, γορίτσα, Στόβα, κिरασά, μελίντζα, Ιτιά, μπαϊρία, Σοφή, παλιό καστρί, Ψιλό, λακιά Αντώνη, κόντρες, Τεπές, λούτσα Μπότσαρη, Σταυροδρόμι, σιαδάκια» κλπ. (1913)⁸. Από πηγή του 1931 διαπιστώνουμε ότι το αγρόκτημα Αλεποχώρι ανήκε ακόμη στον Νετζήπ Σουλεϊμάν Ταχήρ, στο ελληνικό δημόσιο και στην ΕΤΕ που διαχειριζόταν την περιουσία των ανταλλαγέντων μουσουλμάνων. Το κτήμα είχε έκταση 4.017 στρ., που κατανέμονταν ως εξής: συννοικισμός 100 στρ., καλλιεργούμενα 1.600 στρ., δρόμοι, χαράδρες και χείμαρροι 400 στρ., βοσκότοποι 900 στρ., βουνώδης έκταση 1.000 στρ. και άμπελοι 17 στρ.⁹

Ο Νετζήπ Σουλεϊμάν Ταήρ ήταν κάτοικος Ιωαννίνων το 1913· όμως λίγο μετά ξενιτεύτηκε και το ελληνικό δημόσιο κατέλαβε το τσιφλίκι. Οι χωρικοί υποστήριζαν ότι το Αλεποχώρι στα παλαιότερα χρόνια ήταν κεφαλοχώρι, το οποίο οικειοποιήθηκε —με τα γνωστά και καθιερωμένα τότε μέσα της βίας και της αυθαιρεσίας— ο τουρκαλβανός Σουλεϊμάν Ταήρ Αγάς, πατέρας του Νετζήπ· ο δεύτερος είχε αφήσει πληρεξούσιο διαχειριστή της περιουσίας του τον Σεφήκ Χαλήλ Πέτα (1918)¹⁰.

Βορειοδυτικά από το Αλεποχώρι υπάρχει το χωριό **Ελευθεροχώρι** (Τζαμαλή-Αγά), στις νοτιοανατολικές υπώρειες των ορέων Κουρέντων. Αυτό ήταν εξολοκλήρου ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες τους εξής μου-

5. Ό.π., φ. 56, υπφ. Ι, 51 (βλ. και 101).

6. Ό.π., φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 3101.

7. Το Αλεποχώρι Δωδώνης σήμερα ονομάζεται Μαντείο, ΚΕΔΚΕ, Στοιχεία συστάσεως..., 19 Νομός Ιωαννίνων, σ. 296-297.

8. Αρχείο Κτηματολογίου Σπουδ. ΙΝΧ.

9. ΔΓΝΙ, φ. 7, α.α. 16.

10. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 10.

σουλμάνους¹¹: Σεφικά θυγατέρα Μείντη Τζεμαλή Αγά, Χατζή Φουάτ, Αλιαχουντή Τζεμαλή Αγά, κληρονόμους Μεχμέτ Τζεμαλή Αγά, Σεφκέτ Αλή Μέτα και τον ναό Αγ. Γεωργίου. Το αγρόκτημα είχε έκταση 6.865 στρ., από τα οποία 500 στρ. καλύπτονταν από το συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες και όρη, 5.300 στρ. αποτελούσαν ορεινές βοσκήσιμες εκτάσεις ανεπίδεκτες στην καλλιέργεια, 160 στρ. ήταν καλλιεργήσιμα, 705 στρ. καλλιεργούνταν και 200 στρ. ήταν δάση (1929)¹².

Σε μικρή απόσταση νοτιοδυτικά από το Ελευθεροχώρι, χτισμένο σε ορεινό έδαφος, εντοπίζεται το χωριό **Μπουρελέσα** ή **Μπορελέσσα**¹³. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και σε έγγραφο του 1923 αναφέρεται ότι ελάχιστα τμήμα του ήταν ιδιοκτησία μουσουλμάνου¹⁴. Πηγή του 1929 αναφέρει ως ιδιοκτήτες τον Ιωάννη Λάππα, τον Δημ. Αράπη, τους κληρονόμους του Ελιέξ Βέη και τους ναούς του χωριού. Το κτήμα είχε έκταση 11.506 στρ. με την εξής κατανομή: συνοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες 650 στρ., καλλιεργούμενα 1.206 στρ., βοσκήσιμα, ορεινά και θαμνώδη 7.500 στρ., ορεινά, πετρώδη άχρηστα 1.800 στρ. και δάση 350 στρ.¹⁵

Βορειοδυτικά από την Μπουρελέσα συναντάται το χωριό **Δομολεσσά**, χτισμένο στην κοιλάδα του ποταμού Τίρια, που χύνεται στον Καλαμά, και στην αριστερή του όχθη. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε στον Ζουλφικάρ Καλέμ Αγά και στις εκκλησίες του χωριού. Είχε συνολική έκταση 2.645 στρ. που κατανέμονταν σε συνοικισμό, δρόμους, χαντάκια και αλωνότοπους με 250 στρ., σε καλλιεργούμενα εδάφη 545 στρ., σε δάση 650 στρ., σε μουσιά και βοσκότοπους απρόσφορους στην καλλιέργεια με 1.200 στρ. (1929)¹⁶.

Νοτιοανατολικά της Κοσμηράς και στον κάμπο της Πεδινής είναι χτισμένο το χωριό **Βοτίβιστα**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε στους κληρονόμους του Νικόλαου Κίγκου, τον Δημήτριο, τον Παύλο, τον Περικλή, τον Βασίλειο και τους συνιδιοκτήτες τους. Περιορισμένη ιδιοκτησία (τρία χωράφια) είχαν εκεί δύο ισραηλίτες ο Δαβιτσιόν εφέντης και ο Αμεδαίος Μιναχέμ (1913)¹⁷. Από πηγή του 1927 διαπιστώνουμε ότι η Βοτίβι-

11. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

12. Ό.π., φ. 34, α.α. 8.

13. Η Μπουρελέσα μετονομάστηκε σε Κουμαριά, ΚΕΔΚΕ, ό.π., σ. 246-247.

14. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

15. Ό.π., φ. 61, α.α. 14.

16. Ό.π., φ. 29α, α.α. 49.

17. ΑΚ Σπουδ. ΙΝΧ. Η Βωτίβιστα σήμερα λέγεται Αμπελιά, ΚΕΔΚΕ, ό.π., 28-29, 241.

στα ανήκε στους ίδιους ιδιοκτήτες (αδελφούς Κίγκου, Παύλο και Περικλή) και στις εκκλησίες του χωριού Άγιο Νικόλαο και Παναγία. Το αγρόκτημα είχε έκταση 11.280 στρ., από τα οποία 1.200 στρ. ήταν καλλιεργούμενα (αγροί και άμπελοι), 4.400 στρ. ήταν καλλιεργήσιμα (λειβάδια), 5.100 στρ. αποτελούσαν ορεινούς βοσκότοπους ανεπίδεκτους στην καλλιέργεια, 120 στρ. κάλυπτε ο συννοικισμός, 450 στρ. ήταν δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες και 10 στρ. έλη. Στην περιοχή υπήρχαν μικροκαλλιεργητές και από τα γύρω χωριά¹⁸. Σε έγγραφο του 1930 αναφέρεται ότι το ελληνικό δημόσιο ήταν συνιδιοκτήτης στο 1/5 του τσιφλικιού, ότι ο Περικλής Ν. Κίγκος κατείχε 54/60 εξαιρέτου μερίδια, οι αδελφές του Μαγδαληνή Νικ. Αθανασούλα τα 3/60 και η Ειρήνη Γεωρ. Καλούδη τα υπόλοιπα 3/60, ως κληρονόμοι του αδελφού τους Παύλου Ν. Κίγκου και συνιδιοκτήτες στα 4/5 του κτήματος. Από αυτά εξαιρούνταν 34 στρ. αγροί, οι οποίοι επί τουρκοκρατίας εξουσιάζονταν από την εκκλησία του αγροκτήματος Αγία Παρασκευή¹⁹.

Νότια της Βοτίβιστας βρίσκεται το χωριό **Μπάρτζι** ή **Μπάρτσι**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι το οποίο είχε δύο ιδιοκτήτες, έναν μουσουλμάνο και έναν ισραηλίτη· τα ονόματα των ιδιοκτητών δεν αναφέρονται στο έγγραφο, ίσως επειδή δεν τα γνώριζαν οι χωρικοί — πολύ φυσικό αν οι ιδιοκτήτες δεν εμφανίζονταν στο χωριό²⁰. Πηγή του 1927 μνημονεύει ως ιδιοκτήτες για το Μπάρτζι στα 3/4 τους κληρονόμους του Δαβιτσών Λέβη, ήτοι τον Ματαθιούλη Δ. Λέβη, τον Νεσήμ Δ. Λέβη, τον Μωυσή Δ. Λέβη, τον Αβραάμ Δ. Λέβη, την Σαρρίνα Δ. Λέβη (θυγατέρα Δαβιτσών Λέβη) και σε ποσοστό 1/4 τον Αμεδαίο Μ. Λέβη. Η απαλλοτριωτέα έκταση ορίστηκε στα 521 στρ., από τα οποία 22 στρ. αποτελούσαν μπάσταινα και 499 στρ. ήταν λειβάδια καλλιεργήσιμα²¹.

Το χωριό φαίνεται ότι αρχικά ήταν κεφαλοχώρι, γιατί οι χωρικοί ανέφεραν ότι κατάφεραν να σώσουν από τους δύο ιδιοκτήτες, εξασφαλίζοντας με ταπιά (= τίτλους ιδιοκτησίας), λίγους αγρούς και μία δασωμένη έκταση στη θέση «Παναγιά», δίπλα από την κεντρική εκκλησία (Κοίμηση Θεοτόκου) του χωριού τους. Οι αγροί ήταν βακουφικοί και αποτελούσαν

18. ΔΓΝΙ, φ. 12, α.α. 41.

19. Ό.π., απόφαση πρωτοδικείου Ιωαννίνων αρ. 383/12-5-1930.

20. Βλ. σημ. 22.

21. ΔΓΝΙ, φ. 37, α.α. 38. Η μεταγενέστερη πηγή επιβεβαιώνει την πληροφορία του εγγράφου για τον έναν ιδιοκτήτη.

καταφύγιο προσπορισμού τροφής και εγκατάστασης για τους χωρικούς που εκδίωξαν οι ιδιοκτήτες (1918)²².

Νοτιοδυτικά από το χωριό Μπάρτζι και σε μια παραφυάδα του όρους Τόμαρου κείται το χωριό **Θεριακήσι**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και είχε διάφορους ιδιοκτήτες, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν μέλη μιας οικογένειας. Κυριότερος ιδιοκτήτης ήταν ο Γιωργάκης Μπίμπης ή Πίπης· μέσα στο τσιφλίκι ιδιοκτήτες ήταν επίσης ο Κωνσταντίνος ή Κωστάκης Γιαννάκη Μπίμπης, οι Γεώργιος, Απόστολος, Χρήστος, Νικόλαος, Χάϊδω, σύζυγος Αναστασίου και Κωνσταντίνος Μπίμπης. Επίσης το δημόσιο κατείχε μικρή έκταση (χωράφια, λειβάδι και νερόμυλο), καθώς και οι κληρονόμοι του Ιβραχήμ βέη, ταγματάρχη της τουρκικής χωροφυλακής. Μικρότερη ιδιοκτησία είχε και ο Ιωάννης Παπά Στυλιανού και μία εκκλησία (ή μονή) της Παναγίας. Συνολικά λοιπόν το χωριό είχε έξι ιδιοκτησίες (1913)²³. Από έγγραφο του 1924 μαθαίνουμε ότι το αγρόκτημα Θεριακήσι εξαγοράστηκε το 1911 από τον Φώτιο Μπακόλα και τον Δημ. Τσιάρα για λογαριασμό των ακτημόνων καλλιεργητών που κατοικούσαν στο χωριό· οι δύο χωρικοί είχαν εξαγοράσει το τμήμα του τσιφλικιού που ήταν ιδιοκτησία του Κωνστ. Μπίμπη και ύστερα από σχετική άδεια του υπουργού γεωργίας ο Γ. Μπίμπης μπορούσε να πωλήσει σε όλους τους καλλιεργητές το μερίδιο που κατείχε με ποσοστό 2/3²⁴.

Βορειοδυτικά του Θεριακησίου και στο ίδιο βουνό που φέρει το όνομά της βρίσκεται η **Μανολιάσα**. Το χωριό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε στον Σαΐπ εφέντη, στον Ισμαήλ εφέντη και στον αδερφό του Σελαχουντίν Αβδούλ Ερζάκ εφέντη, οι οποίοι ήταν κληρονόμοι του Ταλιάτ Αγά. Οι τρεις εκκλησίες του χωριού, Παναγία, Αγ. Κυριακή και Άγ. Γεώργιος, κατείχαν λίγα χωράφια και σε άλλη αγροτική έκταση μισό (1/2) μερίδιο είχαν οι κληρονόμοι του Ταλιάτ αγά και μισό μερίδιο ο Μεχμέτ Αλή εφέντης. Συνολικά δηλαδή υπήρχαν και εδώ έξι ιδιοκτησίες (1913)²⁵. Πηγή του 1929 αναφέρει ως ιδιοκτήτες στη Μανολιάσα τον Χαβούζ Ταλαάτ Αγά Ζαδέ, τον Σουάπ ή Σουαΐπ Σεμδή, τον Περτέβ Παπατζιάν, τον Χαλήλ

22. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 120. Το Μπάρτζι μετονομάστηκε σε Επισκοπικό. ΚΕΔΚΕ, σ. 295, 172-173.

23. ΑΚ Σπουδ. ΙΝΧ.

24. ΔΓΝΙ, φ.χ.α., α.π. 27612/21-6-1924 (αντίγραφο του 1930). Οι πηγές ταυτίζονται στα ονόματα των σημαντικότερων ιδιοκτητών.

25. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

Νουρή, τη μονή Ελεούσας (Νήσου), τους ναούς του χωριού, Άγιο Γεώργιο, Παναγία, Αγ. Κυριακή και Προφ. Ηλία και την ΕΤΕ. Το αγρόκτημα είχε έκταση 9.468 στρ. που κατανέμονταν σε συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια, αλωνότοπους και χαράδρες 850 στρ., σε καλλιεργούμενους αγρούς και αμπέλους 818 στρ. και σε ορεινά βοσκήσιμα εδάφη ανεπίδεκτα στην καλλιέργεια 7.800 στρ.²⁶

Το 1917 ενοικιαστές γεωμόρου του χωριού ήταν ο Μίχος Μπάρμπας, κάτοικος Κοπάνης και ο Κων/νος Αποστόλη Γεώργου, κάτοικος Βαριάδων. Ένας κάτοικος της Μανολιάσας, ο Χρήστος Παπάς ζήτησε από τη Γ. Διοίκηση και πέτυχε να καταβάλει την οφειλόμενη ποσότητα γεωμόρου (157 οκάδες αραβόσιτο και 42 οκάδες λιανό [= είδος αραβόσιτου]) σε χρήμα με αντίτιμο 1,40 δρχ. Αυτό έγινε επειδή η ποσότητα αυτή ήταν αναγκαία για τη διατροφή της οικογένειας του καλλιεργητή²⁷.

Δυτικά της Μανολιάσας, χτισμένο στις υπώρειες του Τόμαρου, εντοπίζεται το χωριό **Μελιγγοί**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με έντεκα ιδιοκτησίες και κυριότερους ιδιοκτήτες τρεις: τον Χαλήτ εφέντη γιό του Μουσταφά εφέντη και γραμματέα τουρκ. συντάγματος, τον Περτέβ εφέντη γιό του Αχμέτ αγά Παπατζιάν και τους Χαλήτ και Περτέβ εφέντηδες σε κοινή ιδιοκτησία. Μικρότερη ιδιοκτησία στην περιοχή είχαν μουσουλμάνοι και χριστιανοί όπως η Φατμέ χανούμ (9 χωράφια), ο Νετζήπ εφέντης γιός του Σουλεϊμάν και ο Νάσιος Χαράλαμπου Κολιοζώη, που είχε σπίτι και λίγα χωράφια. Επίσης οι τέσσερεις εκκλησίες του χωριού, Παναγία, Άγ. Δημήτριος, Άγ. Νικόλαος και Αγ. Παρασκευή, κατείχαν από ένα δάσος η καθεμιά και η μονή Ελεούσας του Νησιού Ιωαννίνων είχε χωράφι εκεί (1913)²⁸. Στην πηγή του 1928 σημειώνονται ως ιδιοκτήτες στους Μελιγγούς ο Χαλήλ Νουρή, ο Περτέβ Παπατζιάν, η ΕΤΕ με εκπρόσωπο τον διοικητή της Ι. Δροσόπουλο και η μονή Ελεούσας. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε 17.526 στρ. με την εξής κατανομή: συνοικισμός 150 στρ., δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες και βουνά 5.000 στρ., δάσος 8.000 στρ., ορεινός πετρώδης βοσκότοπος 3.000 στρ. και καλλιεργούμενα (αγροί, αμπέλια, μάνδρες) 1.376 στρ.²⁹

26. ΔΓΝΙ, φ. 103, α.α. 24. Υπάρχει συμφωνία των πηγών σε μεγάλο βαθμό αναφορικά με τους ιδιοκτήτες.

27. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1622.

28. ΑΚΣπουδ. INX.

29. ΔΓΝΙ, φ. 97α, α.α.8. Και εδώ οι πηγές συμφωνούν στις πληροφορίες τους για τους ιδιοκτήτες.

Στις βορειοδυτικές υπώρειες του όρους Τόμαρος και νοτιοανατολικά από την Μπουρελέσα εντοπίζεται το χωριό **Μπαουσιόι**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι. Σύμφωνα με πηγή του 1929 ιδιοκτήτες εκεί ήταν το ελληνικό δημόσιο και η αεροπ. άμυνα με εκπρόσωπο την οικον. εφορία Ιωαννίνων, ο Χατζή Φουάτ, ο Αλιαχουντίν Μεχμέτ Αλή, ο Χουσεΐν Μεχμέτ Αλή, η Σεφικά χανούμ —οι μουσουλμάνοι αυτοί ήταν μέλη της οικογένειας Τζαμαλή Αγά— οι ναοί: Κοίμησις Θεοτόκου, Προφ. Ηλίας, Άγ. Γεώργιος, Άγ. Αθανάσιος, Άγ. Κωνσταντίνος, Αγία Παρασκευή και Άγ. Νικόλαος, και η ΕΤΕ. Το αγρόκτημα είχε έκταση 19.178 στρ., από τα οποία συννοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες, αλωνότοποι ήταν 1.400 στρ., δάση 5.000 στρ., καλλιεργούμενα εδάφη 778 στρ. —λόγω κατολίσθησης αυτή ήταν η μοναδική έκταση που καλλιεργούνταν— και βοσκήσιμη έκταση βουνώδης και ανεπίδεκτη καλλιέργειας 12.000 στρ.³⁰

Δυτικότερα των Μελιγγών στις πλαγιές του ίδιου βουνού υπάρχει το χωριό **Γρατσανά**. Αυτό ήταν τσιφλίκι του δημοσίου· περιορισμένη ιδιοκτησία είχε η εκκλησία και λίγοι χριστιανοί ιδιώτες. Εκτός από την ιδιοκτησία του κράτους, συνολικά υπήρχαν δεκατρείς ιδιοκτησίες στο χωριό αυτό, οι εξής: εκκλησίες Αγ. Αθανασίου, Παναγίας Λαμποβίτας, Αγ. Κωνσταντίνου, Αγ. Νικολάου, Αγ. Παρασκευής, Αγ. Αικατερίνης, Μεταμορφώσεως Σωτήρος Λιβιαχόβου (με διαχειριστές επιτρόπους), Παναγιώτης Μήτση Παπάς, Γιαννάκης Μ. Παπάς, Κοντομήτσης και Γιαννάκης Μ. Παπάς, Κοντομήτσης Παπάς, Παναγιώτης και Γιαννάκης γιοί Μήτση Παπά, Παναγιώτης, Γιαννάκης και Κόντος γιοί Μ. Παπά (1913)³¹. Σύμφωνα με τη στατιστική των «εθνικών» κτημάτων, τα Γρατσανά είχαν έκταση 15.260 στρ., από τα οποία 2.400 στρ. ήταν καλλιεργούμενα, 12.300 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 560 στρ. λοιπές εκτάσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 70 μέλη (1921)³². Το 1934 υπήρχαν εκεί 98 μπισταινούχοι καλλιεργητές³³.

Το 1917 ενοικιαστής γεωμόρου του χωριού ήταν ο Ευάγγελος Μπάσιος από το χωριό Μπαουσιούς, κάτοικος Ιωαννίνων. Ο ίδιος μαζί με τον Δημήτριο Μπάη, συγχωριανό του, ήταν ενοικιαστές και της δεκάτης. Η ενοικίαση αυτή είχε γίνει επί ιταλικής κατοχής (καλοκαίρι 1917)· οι καλ-

30. Ό.π., φ. 98, α.α. 29.

31. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Τα Γρατσανά μετονομάστηκαν σε Ασπροχώρι. ΚΕΔΚΕ, σ. 60-61.

32. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 10.

33. Ό.π., φ. 2, 16 (ιμλιάκια).

λιεργητές του χωριού τότε αρνήθηκαν να τους αναγνωρίσουν ως ενοικιαστές και αυτοί ζήτησαν τη συνδρομή της ιταλικής διοίκησης και εισέπραξαν ένα μέρος των δικαιωμάτων τους. Μετά την εγκατάσταση των ελληνικών αρχών, όπως ανέφερε ο Ε. Μπάσιος, οι χωρικοί αποθρασύνθηκαν τελείως, δεν τους αναγνώρισαν και προσπάθησαν να τους εκδιώξουν από το χωριό, με σκοπό να αποκρύψουν το ποσό του γεωργικού φόρου που όφειλαν. Επιπλέον κακοποίησαν τον Δ. Μπάη. Ο Μπάσιος στην αίτησή του επικαλέστηκε τις υποχρεώσεις των χωρικών απέναντι του δημοσίου, ζήτησε τη βίαιη είσπραξη και παράδοση σ' αυτούς του φόρου και εν ανάγκη την κατ' οίκον έρευνα και κατάσχεσή του από την αστυνομία. Από έγγραφο του αστυνομικού σταθμού Δερβιζιάνων μαθαίνουμε ότι οι χωρικοί απάντησαν στην αστυνομία πως είχαν καταναλώσει τους πρώιμους καρπούς, μολονότι έκρυβαν τον αραβόσιτο στα σπίτια τους. Όμως υποσχέθηκαν ότι θα πλήρωναν με τους όψιμους καρπούς αραβοσίτου όταν θα τους συνέλεγαν. Εκτός από αυτά ζήτησαν «να κρατήσουν τον σπόρον, και πέριξ της οικίας των ανά 40 βήματα κύκλω <στρεμματικόν καλούμενον>» και ό,τι έφαγαν να το πληρώσουν με διατίμηση. Η άποψη του αστυνόμου Δερβιζιάνων ήταν ότι οι χωρικοί έκαναν όλα αυτά εσκεμμένα, για να κερδίσουν περισσότερο χρόνο και τελικά να μη καταβάλουν την οφειλή τους. Για αυτό ζήτησε από τη Γεν. Διοίκηση να προκαλέσει διαταγή της εισαγγελίας για έρευνα κατ' οίκον στους επίμορτους καλλιεργητές, για κατάσχεση των καρπών και απόδοση στους ενοικιαστές. Η απάντηση της Γεν. Διοίκησης μπορεί να χαρακτηριστεί συνετή, γιατί διέταξε τον αστυνομικό σταθμάρχη Δερβιζιάνων να συστήσει στους καλλιεργητές νομιμοφροσύνη, όμως να διενεργήσει ανακρίσεις για εκείνους που επιτέθηκαν στους ενοικιαστές· ειδικότερα να εξετάσει πού χτύπησαν τον Μπάη και σε περίπτωση που αυτός δεν κατήγγειλε την πράξη να κληθούν μάρτυρες. Σ' αντίθεση δηλαδή με την πρόταση του αστυνόμου, η οποία ταυτιζόταν με τις απαιτήσεις των ενοικιαστών και ίσως αυτή η ταυτότητα απόψεων να διηγείρε υποψίες εκ μέρους της Γ. Διοίκησης. Έτσι με ήπιο τόνο ζήτησε από τον αστυνόμο να προστατεύσει τους δύο ενοικιαστές στην είσπραξη του γεωμόρου και της δεκάτης από τους καλλιεργητές των Γρατσανών (1917)³⁴.

Νοτιοανατολικά των Γρατσανών συναντάται το χωριό **Τσερίτσανα** ή

34. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. ΙΙ, α.π. 736, 350.

Τσαρίτσιανα, χτισμένο στις δυτικές υπώρειες του Τόμαρου. Αυτό ήταν δημόσιο κτήμα (emlâk). Εκτός από την κρατική ιδιοκτησία περιορισμένες αγροτικές εκτάσεις κατείχαν έξι εκκλησίες και μία μονή της περιοχής του χωριού, οι εξής: Αγ. Γεώργιος, μονή Αγ. Παρασκευής, Αγ. Δημήτριος, Αγ. Νικόλαος, Αγ. Παρασκευή, Αγ. Ιωάννης Πρόδρομος, Προφ. Ηλίας (1913)³⁵. Από τον στατιστικό πίνακα με τα δημόσια κτήματα μαθαίνουμε ότι τα Τσερίτσανα είχαν έκταση 14.600 στρ., με 900 στρ. καλλιεργούμενα, με 11.700 στρ. βοσκές και με 2.000 στρ. λοιπές εκτάσεις. Στον συνεταιρισμό του χωριού ήταν εγγεγραμμένα 40 μέλη (1921)³⁶. Μεταπολεμικά (1956) τα Τσερίτσανα είχαν 89 μπασταινούχους³⁷.

Πιο δυτικά από τα Τσερίτσανα, χτισμένο σε ορεινή περιοχή, βρίσκεται το χωριό **Έλεζνα**³⁸. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες τους κληρονόμους Κωνστ. Βηλαρά, την Ελένη χήρα Κ. Βηλαρά και τον Γεώργιο Κ. Βηλαρά, τους κληρονόμους Ιω. Χαρισιάδη, το ελληνικό δημόσιο με εκπρ. την οικον. εφορία Δωδώνης και την ΕΤΕ. Οι κληρονόμοι Βηλαρά κατείχαν το 1/2 του τσιφλικιού, ενώ οι κληρονόμοι Χαρισιάδη το άλλο 1/2, το οποίο οι καλλιεργητές είχαν εξαγοράσει προ πολλού. Κτήματα στην περιοχή είχαν η μονή Καταμάχης και οι εκκλησίες Αγ. Γεώργιος και Αγ. Κυριακή· επίσης υπήρχε υδρόμυλος βακουφικός. Το αγρόκτημα εκτεινόταν σε 7.426 στρ., που κατανέμονταν σε 1.476 στρ. καλλιεργούμενα και καλλιεργήσιμα εδάφη, σε 450 στρ. βοσκοτόπους και σε 5.500 στρ. θαμνώδη και άγονη έκταση (1931)³⁹.

Νοτιότερα από τα Τσερίτσανα εντοπίζεται το χωριό **Λίππα** (ή **Λύππα**), χτισμένο στις νοτιοδυτικές πλαγιές του Τόμαρου. Το χωριό αυτό σύμφωνα με τον Π. Αραβαντινό ανήκε στην κατηγορία των μουατζέλ και είχε πιθανότατα χριστιανό ιδιοκτήτη⁴⁰. Με έγγραφο του 1925 ο υπουργός γεωργίας Γεώργιος Γ. Μαρής επέτρεψε στους ιδιοκτήτες να πωλήσουν το κτήμα στον αγροτικό συνεταιρισμό του χωριού⁴¹.

35. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Τα Τσερίτσανα σήμερα ονομάζονται Πλατάνια, ΚΕΔΚΕ, σ. 398-399.

36. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 5.

37. Ό.π., φ. 47 (ιμλιάκια).

38. Η Έλεζνα σήμερα ονομάζεται Αρτοπούλα, ΚΕΔΚΕ, σ. 54-55.

39. ΔΓΝΙ, φ. 32, α.α. 17.

40. Παν. Αραβαντινός, Χρονογραφία της Ηπείρου, τ. Β', εν Αθήναις 1856, σ. 338.

41. ΔΓΝΙ, φ. 76α, α.π. 143916/17-1-1925.

Νοτιοανατολικά από την Λίππα, συναντάται το χωριό **Τόσκεσι** ή **Τόσκες**⁴², χτισμένο στις νότιες πλαγιές του όρους Τόμαρος. Αυτό ήταν μουατζέλι κατά τον Π. Αραβαντινό⁴³. Σε πωλητήριο έγγραφο του 1924, που συνέταξε ο Ιωάν. Γ. Οικονομόπουλος, συμβολαιογράφος στην Αθήνα, αναφέρεται ότι το χωριό ήταν ιδιοκτησία του Ανδρέα Ι. Σακελλαρίου, της Φωτεινής χήρας Ι. Σακελλαρίου, του Παναγιώτη Ι. Σακελλαρίου και των τριών θυγατέρων του Ι. Σακελλαρίου, της Αλεξάνδρας, της Ελένης και της Αγγελικής. Καθένα από τα πρόσωπα αυτά ήταν ιδιοκτήτης στο 1/6 εξαδιαιρέτου. Το αγρόκτημα είχε έκταση συνολική περίπου 17.000 στρ. και περιελάμβανε καλλιεργούμενες γαίες, βοσκές, δάση, κήπους, οικοδομές, αποθήκες κλ. Οι ιδιοκτήτες πώλησαν το τσιφλίκι για 140.000 δραχ. στους χωρικούς, συγκεκριμένα στον Συνεταιρισμό εξαγοράς της Κοινότητας Τόσκεσι⁴⁴.

Στα νοτιοανατολικά από τα Τσερίτσιανα και στις νότιες πλαγιές του ίδιου όρους βρίσκεται το χωριό **Βαριάδες**. Αυτό το χωριό ήταν κρατική ιδιοκτησία. Εκτός από το δημόσιο μόνο η εκκλησία είχε κάποια ιδιοκτησία στο χωριό αυτό, την οποία διαχειρίζονταν οι επίτροποι των πέντε ναών της περιοχής, Παναγίας, Αγ. Γεωργίου, Αγ. Αποστόλων, Αγ. Κυριακής και Αγ. Νικολάου (1913)⁴⁵. Σύμφωνα με τη στατιστική οι Βαριάδες είχαν έκταση 12.650 στρ., από τα οποία 2.000 στρ. καλλιεργούνταν, 6.450 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 4.200 στρ. κάλυπταν λοιπές εκτάσεις (π.χ. συνοικισμός, δρόμοι, χαράδρες κλ.). Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 68 μέλη (1920)⁴⁶. Το 1936 υπήρχαν εκεί 89 μπασταινούχοι⁴⁷.

Βορειοανατολικά των Βαριάδων, χτισμένο στους ανατολικούς πρόποδες του Τόμαρου εκεί που αρχίζει η κοιλάδα του ποταμού Λούρου, υπάρχει το χωριό **Κοπάνη** ή **Κοπάνι** ή **Κοπάνους**. Ήταν και αυτό δημόσιο τσιφλίκι. Μικρότερη ιδιοκτησία κατείχαν οι εκκλησίες του χωριού, ένας μουσουλμάνος και χριστιανοί ιδιώτες, συνολικά ήταν δεκαπέντε ιδιοκτησίες εκτός από αυτήν του κράτους, οι εξής: Παναγία, Προφ. Ηλίας, Αγ. Παρασκευή, Αγ. Γεώργιος, Αγ. Μηνάς, Αγ. Νικόλαος, Αγ. Αθανάσιος, Αγ.

42. Το Τόσκεσι μετονομάστηκε σε Αχλαδέες, ΚΕΔΚΕ, σ. 64-65.

43. Π. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 337.

44. ΔΓΝΙ. φ. 135, αρ. 84560/4-10-1924.

45. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

46. ΔΓΝΙ. φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 6.

47. *Ο.π.*, φ. 5 (ιμλιάκια).

Θεόδωροι, Αγ. Δημήτριος, Προφ. Ηλίας, Εμίν αγάς Σελήμ αγά Μαλιόκο, Χρήστος Γεωργίου, Κοσμάς και Αλέξανδρος Αναγν. Φώτου, Δημήτριος και Λάμπρος Κώστα Κολιού, Μήτρος, Νικόλαος και Απόστολος Γιώτη Κολιού (1913)⁴⁸. Στη στατιστική με τα δημόσια κτήματα αναφέρεται ότι η Κοπάνη είχε έκταση 10.840 στρ. με την εξής κατανομή: καλλιεργούμενα 2.300 στρ., βοσκές 2.540 στρ., λοιπές εκτάσεις 6.000 στρ. Στον συνεταιρισμό καλλιεργητών είχαν γραφεί 46 μέλη (1920)⁴⁹. Το 1937 υπήρχαν στην Κοπάνη 13 μπασταινούχοι, όπως και κατά την προηγούμενη δεκαετία (1925 κε.)⁵⁰.

Σύμφωνα με σχετικό πίνακα, η Κοπάνη το 1917 είχε ενοικιαστή γεωμόρου τον Βασίλειο Γ. Δρόσο, κάτοικο του ίδιου χωριού με ολικό ποσό ενοικίου 2.800 δρχ. Αυτός είχε αναδειχτεί ενοικιαστής επί ιταλικής κατοχής (η δημοπρασία έγινε στα Ιωάννινα στις 7-9-1917). Ο Δρόσος, όπως και άλλοι ενοικιαστές, μετά την επάνοδο της ελληνικής διοίκησης στα εδάφη που κατείχαν οι Ιταλοί, κλήθηκε στη Γεν. Διοίκηση και δήλωσε ότι ήταν πρόθυμος να παραχωρήσει στην κοινότητα Κοπάνης τα απορρέοντα δικαιώματά του από την ενοικίαση, όταν αυτή το απαιτήσει. Πράγματι το γεώμορο της Κοπάνης νοικιάστηκε για λογαριασμό του χωριού αυτού, πιθανότατα σε εξουσιοδοτημένους αντιπροσώπους του⁵¹.

Νοτιοανατολικά από την Κοπάνη εντοπίζεται η **Λαγκιώτισσα** ή **Λογγιώτισσα**, χτισμένη στην κοιλάδα του Λούρου και από τη δεξιά του όχθη. Το χωριό αυτό αποτελούσε, κατά τον Π. Αραβαντινό, μουατζέλι⁵². Πηγή του 1927 αναφέρει ως ιδιοκτήτες τον Γεώργιο Ζήκο, τον Ευθύμιο Ζήκο, τον Ζήκο Ζήκο —κληρονόμοι του ήταν η Ευφροσύνη χήρα του και τα παιδιά τους Δημήτριος, Βασιλική, Θεόδωρος και Σωτήριος— τον Νικόλαο Ζήκο και τον ναό Αγ. Αθανασίου. Το αγρόκτημα είχε έκταση 3.527 στρ. με την εξής κατανομή: καλλιεργούμενα εδάφη 750 στρ., δάση 990 στρ., θαμνώδης έκταση 620 στρ., ορεινός βοσκότοπος απρόσφορος στην καλλιέργεια 970 στρ., συννοικισμός, δρόμοι, χαράδρες και χαντάκια 197 στρ.⁵³

48. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

49. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 45.

50. Ό.π., φ. 23 (ιμλιάκια).

51. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369).

52. Π. Αραβαντινός, ό.π., σ. 337.

53. ΔΓΝΙ, φ. 78, α.α. 20.

Λίγο πιο νοτιοδυτικά από την Λαγκιώτισσα βρίσκεται το χωριό **Μελίχοβο**⁵⁴, χτισμένο πάνω από τη δεξιά όχθη του Λούρου ποταμού. Αυτό ήταν επίσης μονατζέλι⁵⁵ και σύμφωνα με πηγή του 1927 ανήκε στους αδελφούς Δ. Ζήκου, ήτοι στον Νικόλαο, στον Γεώργιο, στην Ευφροσύνη χήρα Ζ. Ζήκου και στα παιδιά τους Δημήτριο, Βασιλική, Θεόδωρο, Σωτήριο, στον Ευθύμιο Λ. Ζήκο και στον Εμίν Αγά. Το κτήμα εκτεινόταν σε 9.580 στρ., με τις εξής χρήσεις γης: καλλιεργούμενοι αγροί 1.340 στρ., βοσκότοποι ανεπίδεκτοι καλλιέργειας 7.840 στρ., συνοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, ποταμός, χαντάκια, χαράδρες και αλωνότοποι 400 στρ.⁵⁶

Ανατολικά της Κοπάνης κείται το χωριό **Μούλες**, στο στενό πέρασμα που ενώνει την κοιλάδα του ποταμού Λούρου με το οροπέδιο των Ιωαννίνων. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη τον Εμίν αγά, γιό του Σελήμ αγά Μαλιόκο. Αυτός κατείχε ολόκληρο το κτήμα εκτός από ένα χωράφι, που ήταν ιδιοκτησία δύο χριστιανών, του Γιώργου Σπύρου και του Αριστείδη Δημητρίου (1913)⁵⁷. Πηγή του 1926 αναφέρει για τις Μούλες τους εξής ιδιοκτήτες, κληρονόμους του Εμίν Αγά: Σελήμ Εμίν Δερβέναγα, Σεφήκ Εμίν Δερβέναγα, Ιτζεδίν Ε. Δερβέναγα, κληρονόμους Αρίφ Ε. Δερβέναγα και Χαϊρέ θυγατέρα Εμίν Αγά Δερβέναγα. Το τσιφλίκι είχε έκταση 10.525 στρ. που κατανέμονταν σε 1.213 στρ. καλλιεργούμενα, σε 7.811 στρ. ορεινή πετρώδη έκταση, σε 1.276 στρ. χωματώδη και θαμνώδη εδάφη και σε 225 στρ. συνοικισμό, δρόμους, χαντάκια⁵⁸.

Σε άλλη πηγή το όνομα του μουσουλμάνου ιδιοκτήτη παραδίδεται ως Αρήφ Εμίν αγάς (τέλη 1914). Πρόκειται για αίτηση που υπέβαλε ο Αρήφ, ιδιοκτήτης των χωριών Μούλες και Λαγάτορα, στη Γεν. Διοίκηση μαζί με άλλους δεκαπέντε μουσουλμάνους από τα Γιάννινα, οι οποίοι ήταν κτηματίες και ζήτησαν προστασία της ιδιοκτησίας τους. Κατηγόρησαν τους επίμορτους καλλιεργητές που κατοικούσαν στα ιδιωτικά τους τσιφλίκια ότι κατέστρεψαν τις χειμερινές και θερινές βοσκές τους (κισλάδες και γι-αϊλιάδες) και αυθαίρετα τις μετέτρεψαν σε καλλιεργήσιμους αγρούς· επιπλέον ότι εισέβαλαν με τη βία στα χωράφια, στα αμπέλια και στα δάση

54. Το Μελίχοβο σήμερα ονομάζεται Μελιά, ΚΕΔΚΕ, σ. 312-313.

55. Π. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 337.

56. ΔΓΝΙ, φ. 107, α.α. 1.

57. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Το χωριό Μούλες σήμερα λέγεται Πέρδικα, ΚΕΔΚΕ, σ. 382-383.

58. ΔΓΝΙ, φ. 89, α.α. 14. Οι πηγές συμφωνούν, σχεδόν απόλυτα, αναφορικά με τους ιδιοκτήτες.

τους και προξένησαν φθορές. Οι ιδιοκτήτες επικαλέστηκαν το σεβασμό της ιδιοκτησίας που διακήρυξε η ελληνική κυβέρνηση με την απελευθέρωση των Ιωαννίνων (21 Φεβρ. 1913), την απονομή της δικαιοσύνης, την Συνθήκη των Αθηνών (1/14 Νοεμβρίου 1913) «επικυρώσασαν τον σεβασμόν προς την ιδιοκτησίαν του άλλου» και αιτήθηκαν διοικητικά αυστηρά μέτρα και άμεση παρεμπόδιση των καλλιεργητών στις παράνομες ενέργειες, που καταπάτησαν τις ανέκαθεν κρατούσες συνήθειες μεταξύ ιδιοκτητών και καλλιεργητών. Οι ενέργειες της Γεν. Διοίκησης στράφηκαν προς τα χωριά Μούλες και Λαγάτορα, πιθανότατα επειδή το πρόβλημα εκεί ήταν μεγαλύτερο. Ως εκτούτου ο αναπληρωτής γεν. διοικητής Θ. Γ. Αγγελόπουλος διέταξε την αστυνομία να λάβει τα ενδεικνυόμενα μέτρα προς προστασία της ιδιοκτησίας· η τελευταία απέστειλε έναν έφιππο ενωμοτάρχη με δύο χωροφύλακες, οι οποίοι μετέβησαν επιτόπου, κάλεσαν τους κολλήγους που παρανόμησαν και τους σύστησαν να σταματήσουν την καλλιέργεια των γαιών που προηγουμένως ήταν βοσκήσιμες και τις άλλες αυθαιρεσίες, γιατί σε αντίθετη περίπτωση είχαν να υποστούν τις βαριές συνέπειες του νόμου. Και επίσης υπενθύμισαν στους κατοίκους των δύο χωριών πως αν κάποιος νόμιζε ότι είχε νόμιμα δικαιώματα στα κτήματα αυτά μπορούσε να επιδιώξει την επικράτησή τους με τη νόμιμη δικαστική οδό. Το έφιππο μεταβατικό απόσπασμα, κατόπιν παραγγελίας του εισαγγελέα Ιωαννίνων, διενήργησε και προανάκριση για την υπόθεση αυτή (Νοέμβριος 1914)⁵⁹. Η βούληση της ελληνικής διοίκησης στην περίπτωση αυτή ταυτίστηκε με τα οικονομικά συμφέροντα των μουσουλμάνων ιδιοκτητών, δεσμευμένη από τις διακηρύξεις και τις συνθήκες που όφειλε να σεβαστεί, αλλά και επηρεασμένη από τη μεγάλη κινητοποίηση των δεκαέξι ιδιοκτητών που κατείχαν δεκαοχτώ χωριά σε ολόκληρη την Ήπειρο.

Νότια από το χωριό Μούλες είναι χτισμένο το χωριό **Λαγάτορα**, κοντά στην περιοχή του Εμίν Αγά. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη επίσης τον Αρήφ Εμίν Μαλιόκο από τα Ιωάννινα. Στην πηγή του 1926 αναφέρεται ότι το χωριό Λαγάτορα είχε για ιδιοκτήτες τους κληρονόμους του Εμίν Αγά Δερβέναγα, ήτοι τον Σελήμ, τον Σεφίκ, τον Ιτζεδίν, τους κληρονόμους του Αρίφ και τη Χαϊρέ. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε 8.700 στρ., από τα οποία 1.040 στρ. ήταν καλλιεργούμενα, 7.404 στρ. αποτελού-

59. ΑΓΔΗ, φ. 17, υπφ. IV, 15-20.

σαν ορεινή βραχώδη βοσκήσιμη έκταση και τα υπόλοιπα 256 στρ. περιελάμβαναν τον συνοικισμό, τους δρόμους και τα χαντάκια⁶⁰.

Όπως ανέφερε ο ειδ. πάρεδρος του χωριού Ευάγγελος Μαρόπουλος, αυτό αποτελούνταν από τριάντα πέντε οικογένειες καλλιεργητών «λιμοκτονούντων της πείνης» (Σεπτ. 1917). Αυτό συνέβη επειδή ο Εμίν αγάς, που ήταν ισχυρός επί τουρκοκρατίας, μετέβαλε τις καλλιεργήσιμες γαίες του χωριού σε λειμώνες και βοσκοτόπια και αργότερα μετά την απελευθέρωση τα πουλούσε σε ξένους. Οι χωρικοί ζήτησαν από τη Γεν. Διοίκηση να τους δώσει άδεια να καλλιεργήσουν στον τόπο αυτό σιτηρά⁶¹. Το 1918 ενοικιαστής γεωμόρου του χωριού ήταν ο Σπυρίδων Κοντός, ο οποίος είχε νοικιάσει επίσης και το χάνι Εμίν Αγά. Οι καλλιεργητές πλήρωσαν το γεώμορο σε χρήμα και το 1917 με διαταγή του Κυβερνητικού Αντιπρόσωπου Αρ. Στεργιάδη είχαν καλλιεργήσει τμήμα λειβαδιού στο οποίο ενοικιαστής ήταν ο Κοντός· αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε ότι έγινε για να καλύψουν οι χωρικοί τις ανάγκες για τη διατροφή τους εκείνο το έτος⁶². Στο επόμενο γεωργικό έτος 1918-19 ενοικιαστές γεωμόρου του χωριού Λαγάτορα ήταν ο Στ. Σαμέρας και ο Μ. Κολιός⁶³. Είναι πολύ πιθανό ότι το κοντινό χάνι και η περιοχή του ονομάστηκαν από τον ιδιοκτήτη όλης αυτής της έκτασης, τον Εμίν Αγά Μαλιόκο, γεγονός που συμβαίνει συχνά στην ονοματοθεσία θέσεων, χωριών, περιοχών κλ.

Νοτιώτερα και λίγο προς τα δυτικά από το χωριό Βαριάδες βρίσκεται το χωριό **Ζώριστα**. Αυτό ήταν δημόσιο κτήμα. Στη στατιστική αναφέρεται ότι η Ζώριστα είχε έκταση 13.000 στρ. που κατανέμονταν σε 2.400 στρ. καλλιεργούμενη έκταση, σε 7.600 στρ. βοσκοτόπους και σε 3.000 στρ. λοιπές χρήσεις γης. Στον συνεταιρισμό του χωριού υπήρχαν 30 μέλη (1921)⁶⁴. Μεταπολεμικά (1957, 1958) η Ζώριστα είχε περισσότερους από 80 μπάσταινούχους καλλιεργητές που είχαν εξαγοράσει το κτήμα⁶⁵.

Επί ιταλικής κατοχής της Ηπείρου (1917) η δεκάτη του χωριού νοικιάστηκε στον Νικόλαο Δ. Ζήκο, κάτοικο Ζώριστας, αντί 2.750 δραχ. ολικό

60. ΔΓΝΙ, φ. 80, α.α. 15. Και εδώ υπάρχει ταύτιση των πηγών σχετικά με τους ιδιοκτήτες.

61. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 532. Το χωριό Λαγάτορα σήμερα ονομάζεται Μυροδάφνη, ΚΕΔΚΕ, σ. 344-345.

62. ΑΓΔΗ, φ. 55, υπφ. I, α.π. 8804.

63. Ο.π., φ. 56, υπφ. I, 80.

64. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 56.

65. Ο.π., φ. 40 (ιμλιάκια).

ποσό. Ο Ζήκος ήταν από τους ενοικιαστές που δήλωσαν —μετά την υποχώρηση των Ιταλών— ότι θα παραχωρήσουν τα δικαιώματα της ενοικιάσεώς τους στις οικείες κοινότητες, όταν αυτές το απαιτήσουν. Έτσι η δεκάτη της Ζώριστας νοικιάστηκε για λογαριασμό του ίδιου αυτού χωριού (1917)⁶⁶.

Ανατολικότερα της Ζώριστας και σε ύψωμα επάνω από το χάνι Εμίν Αγά εντοπίζεται το ιστορικό χωριό **Πεστά**, γνωστό από τις μάχες του ελληνοτουρκικού πολέμου 1912-13 που οδήγησαν στην απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Δεν ξεκαθαρίζεται στις πηγές το ιδιοκτησιακό καθεστώς του χωριού, αν δηλαδή ήταν ιδιωτικό ή δημόσιο τσιφλίκι ή κεφαλοχώρι. Όμως σύμφωνα με τον Παν. Αραβαντινό αυτό ήταν ιδιόκτητο, δηλ. ιδιωτικό τσιφλίκι, ενώ κατά τον Λαμπρίδη στο ήμισυ ελεύθερο⁶⁷.

Το 1917 ενοικιαστής της δεκάτης του χωριού αναφέρεται ο Τάκης Βραζέλης. Αυτός, όπως ανέφεραν τρεις αντιπρόσωποι της κοινότητας Πεστών (ο Παπαγεώργιος Παπαδόπουλος, ο Κων/νος Κατσάνος και ο Ευάγγελος Αναστασίου) στον Κυβερνητικό Αντιπρόσωπο, αρνήθηκε να δεχτεί την αποτίμηση του ποσού της παραγωγής που έκαναν οι βεβαιωτές και να πάρει το ποσοστό δεκάτης που του αναλογούσε. Ο Βραζέλης ισχυρίστηκε ότι η παραγωγή ήταν ανώτερη από αυτή που παρουσίασαν οι βεβαιωτές και υπέβαλε πρωτόκολλα εναντίον κάθε κατοίκου του χωριού. Επιπλέον, όπως είπαν οι χωρικοί, η κοινοποίηση της ημερομηνίας της εκδίκασης των πρωτοκόλλων (μηνύσεων) έγινε το απόγευμα της ίδιας μέρας που εκδικάστηκε η υπόθεση· κατά συνέπεια οι χωρικοί δεν ήταν παρόντες και καταδικάστηκαν ερήμην στην πληρωμή διπλάσιου φόρου δεκάτης και μάλιστα στην ποσότητα που ο ενοικιαστής αυθαίρετα είχε αναγράψει στα πρωτόκολλα, δηλαδή το διπλάσιο ή και τριπλάσιο της πραγματικής παραγωγής. Ο Βραζέλης τους πρότεινε συμβιβασμό, μάλλον για να κερδίσει χρόνο εναντίον τους. Οι χωρικοί των Πεστών ζήτησαν να αναθεωρηθεί η απόφαση που έλαβε η οικονομική εφορία, την απαλλαγή τους από την αδικία και το δικαίωμα να υποβάλουν και αυτοί τα παράπονά τους. Σύμφωνα με αναφορά του οικονομικού εφόρου Ιωαννίνων, την οποία διαβίβασε η Γεν. Διοίκηση στον πρόεδρο της κοινότητας Πε-

66. ΑΓΔΗ. φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369). Η Ζώριστα μετονομάστηκε σε Πεντόλακος. ΚΕΔΚΕ, σ. 376-377.

67. Π. Αραβαντινός, ό.π., σ. 337. Ιω. Λαμπρίδης, ό.π., σ. 73.

στών, τα πρωτόκολλα ανέφεραν λαθραία μεταφορά προϊόντων από το χωριό, δηλαδή οι χωρικοί κατηγορήθηκαν ότι απέκρυψαν μέρος της παραγωγής με σκοπό να πληρώσουν λιγότερο φόρο δεκάτης (Νοέμ. 1917)⁶⁸.

Νοτιοδυτικά της Ζώριστας βρίσκεται το χωριό **Γεωργάνοι ή Γεωργά-νο**, εκεί που αρχίζει η κοιλάδα του Αχέροντα ποταμού σχηματιζόμενη από τους μικρούς παραποτάμους του. Το χωριό ήταν κτήμα κρατικής ιδιοκτησίας. Εκτός από το δημόσιο, ιδιοκτησία είχαν οι εκκλησίες του χωριού, με διαχειριστές τους επιτρόπους, και λίγοι ιδιώτες χριστιανοί· συνολικά αυτές οι ιδιοκτησίες ήταν έξι, οι εξής: Παναγία, Αγ. Παρασκευή, Αγ. Γεώργιος, Ευαγγελίστρια, Παναγιώτης Γεωργίου Κύργιος και Γιαννάκης Γεωργίου (1913)⁶⁹. Στη στατιστική αναφέρεται ότι το χωριό Γεωργάνοι είχε έκταση 14.000 στρ., με 3.500 στρ. καλλιεργούμενα, με 7.500 στρ. βοσκοτόπους και με 3.000 στρ. λοιπές εκτάσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 90 μέλη (1921)⁷⁰.

Το 1912 μισθωτής γεωμόρου και δεκάτης των Γεωργάνων ήταν ο Σπυρίδων Δ. Νάστας, κάτοικος του ίδιου χωριού, για λογαριασμό του οθωμανού Χαϊρή Πατσαντά από τα Ιωάννινα, ο οποίος είχε νοικιάσει το χωριό από την οθωμανική κυβέρνηση⁷¹. Οι χωρικοί από τον απελευθερωτικό πόλεμο και μετά αρνούνταν να τον αναγνωρίσουν ως δικαιούχο και να του δώσουν τα χρήματα, ενώ από την άλλη πλευρά ο Χαϊρή τον κατήγγειλε ότι καθυστέρησε την πληρωμή του. Έτσι ο υπενοικιαστής Σπ. Νάστας ζήτησε από τη Γεν. Διοίκηση να διατάξει την αστυνομία να τον βοηθήσει στην είσπραξη των φόρων. Πράγματι ο Γεν. Διοικητής Γ. Χρ. Ζωγράφος ζήτησε από την αστυνομική αρχή να κάνει συστάσεις στους χωρικούς να πληρώσουν και στον Νάστα να καταφύγει στη δικαιοσύνη σε περίπτωση που εκείνοι αρνηθούν. Όπως ανέφερε ο αστυνομικός σταθμός Δερβιζιάνων οι καλλιεργητές των Γεωργάνων δήλωσαν ότι θα εξοφλήσουν τους λογαριασμούς τους (1913)⁷².

68. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. II, α.π. 2697, 2270.

69. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

70. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 17.

71. Πρόκειται πιθανότατα για τον δήμαρχο Ιωαννίνων Χαϊρή Πατσαντά (1883) που αναφέρει η Ευαγγελή Αρ. Ντάτση. Ένας άγνωστος πολεοδομικός χάρτης των Γιαννίνων του 1902. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας Ήπειρος, Κοινωνία-Οικονομία, 15ος-20ος αι. (Γιάννινα 4-7 Σεπτ. 1985). Γιάννινα 1987, σ. 107.

72. ΑΓΔΗ, φ. 4, υπφ. III, 156-160.

Νοτιοδυτικά των Γεωργάνων εντοπίζεται το χωριό **Ρωμανός** ή **Ρωμανό**, στην κοιλάδα του Αχέροντα ποταμού, χτισμένο στους πρόποδες των ορέων του Σουλίου. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες τους κληρονόμους του Τζαμαλή Αγά, δηλ. τον Χατζή Φουάτ Τζαμάλιαγα, την Σεφικά Νεϊτζή Τζαμάλιαγα σύζυγο Αλιαουντίν Τζαμάλιαγα και τους κληρονόμους του Μεχμέτ Αλή Τζαμάλιαγα, την εκκλησία Παναγία (Ρωμανού) και τη μονή Μεταμόρφ. Σωτήρος Ρωμανού (στα βορειοδυτικά του χωριού προς το Σιστρούνι). Το αγρόκτημα εκτεινόταν σε 15.883 στρ. από τα οποία 1.783 στρ. καλλιεργούνταν, 456 στρ. ήταν καλλιεργήσιμα, 1.044 στρ. αποτελούσαν δασική έκταση, 8.856 στρ. ήταν ορεινά εδάφη απρόσφορα στην καλλιέργεια, 830 στρ. ήταν συνοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες και 3.014 στρ. περιελάμβαναν εκτάσεις χωματώδεις, θαμνώδεις ανεπίδεκτες καλλιέργειας (1926)⁷³.

Νοτιότερα από τον Ρωμανό στην ίδια κοιλάδα συναντάται το **Αλεποχώρι Μπότσαρη** επίσης ιδιωτικό τσιφλίκι. Πηγή του 1927 αναφέρει για το Αλεποχώρι-Μπότσαρη ότι είχε ιδιοκτήτες τον Χατζή Φουάτ Τζαμαλιάγα, την Σεφικά Μείντή Τζαμαλιάγα σύζ. Αλιαουντίν Τζαμαλιάγα, τους κληρονόμους του Μεχμέτ Αλή Τζαμαλιάγα, τη μονή Μεσιανών Δερβιζιάνων, τον ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου και τον ναό Αγ. Γεωργίου. Το τσιφλίκι έφτανε σε έκταση τα 10.200 στρ., με δάση πλατάνων 12 στρ., με συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, ποταμό, χαντάκια, βράχους 670 στρ., με καλλιεργούμενα εδάφη 1.218 στρ., με βοσκότοπους ορεινούς, χωματώδεις ανεπίδεκτους στην καλλιέργεια και λειβάδι Κοπάκια 8.300 στρ.⁷⁴

Λίγο πιο νότια από το Αλεποχώρι βρίσκεται το **Παλαιοχώρι Μπότσαρη**⁷⁵. Σύμφωνα με έγγραφο του 1914 το Παλαιοχώρι Μπότσαρη ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι. Ιδιοκτήτες ήταν ο Αλιαουντίν Μεχμέτ Αλή Τζαμαλή, ο Χατζή Φουάτ (Τζαμάλιαγα) και άλλοι που δεν αναφέρονται⁷⁶. Από πηγή του 1926 διαπιστώνουμε ότι το Παλαιοχώρι Μπότσαρη είχε ακόμη για ιδιοκτήτες τους κληρονόμους του Τζαμαλή Αγά και την Σεφικά χανούμ θυγατέρα του Μείδη Τζαμαλή Αγά. Το τσιφλίκι αυτό είχε έκταση 18.421 στρ., γιατί περιελάμβανε το Παλαιοχώρι-Μπότσαρη με 8.421 στρ. και την

73. ΔΓΝΙ, φ. 125, α.α. 31.

74. Ο.π., φ. 6, α.α. 32.

75. Το χωριό σήμερα ονομάζεται Παλαιοχώρι. ΚΕΔΚΕ, σ. 360-361.

76. ΑΓΔΗ, φ. 17, υπφ. IV, 19-20.

έκταση «Κοντάτες» με 10.000 στρ. Οι καλλιεργούμενοι αγροί έφταναν τα 1.252 στρ., η καλλιεργήσιμη έκταση τα 2.636 στρ., οι ορεινές ανεπίδεκτες στην καλλιέργεια γαίες τα 11.640 στρ., τα δάση ήταν 674 στρ., οι χαράδρες 363 στρ., οι ατραποί 52 στρ., ο συνοικισμός 51 στρ. και οι βοσκές, χωματώδη ανεπίδεκτα στην καλλιέργεια εδάφη κάλυπταν 1.753 στρ.⁷⁷

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1917 σε δημοπρασία που διενεργήθηκε στα Ιωάννινα από τις ιταλικές αρχές κατοχής, η δεκάτη των τριών παραπάνω χωριών εκμισθώθηκε στον Νικόλαο Δ. Τζαβέλλα από τα Ιωάννινα αντί συνολικού ποσού 15.500 δρχ. Ο ενοικιαστής τους ήταν ανάμεσα σ' εκείνους που κλήθηκαν και δήλωσαν στις ελληνικές αρχές πρόθυμοι να παραχωρήσουν στις κοινότητες τα δικαιώματα των ενοικιάσεων οποτεδήποτε εκείνες το ζητούσαν. Όπως φαίνεται δεν υπήρξε σχετικό ενδιαφέρον από τα χωριά αυτά του Σουλίου⁷⁸.

Νοτιοδυτικά από το Παλιοχώρι Μπότσαρη είναι χτισμένο το χωριό **Σεριζιανά** ή **Σερζιανά**, στην κοιλάδα του Αχέροντα, εκεί που ο ποταμός σχηματίζει καμπή προς τα βορειοδυτικά. Όπως μπορούμε να εικάσουμε από δύο διαβιβαστικά έγγραφα, το χωριό πιθανότατα ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι, το οποίο όμως οι ιδιοκτήτες του φαίνεται ότι εγκατέλειψαν⁷⁹. Πράγματι, στην πηγή του 1931 ως ιδιοκτήτες στα Σεριζιανά αναφέρονται οι κληρονόμοι του Σιέχ Νταούτ, οι ναοί του χωριού με εκπρ. εκκλησιαστική επιτροπή, το ελληνικό δημόσιο που κατείχε το 1/5 του τσιφλικιού ως πρώην δημόσιες γαίες (εραζί-ι-εμιριέ), με εκπρ. την οικον. εφορία Δωδώνης και η ΕΤΕ. Το αγρόκτημα είχε έκταση απαλλοτριωτέα 400 στρ. με αγρούς ξηρικούς, όπου καλλιεργούνταν σίκαλη και αραβόσιτος, και βοσκήσιμες εκτάσεις. Στην πηγή δεν αναφέρεται συνολική έκταση του τσιφλικιού⁸⁰.

Οι χωρικοί υπέβαλαν αίτηση στη Γεν. Διοίκηση με την οποία μάλλον ζητούσαν να τους παραχωρηθούν ως ιδιόκτητα τα εδάφη που εγκατέλειψαν οι μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες. Η Γεν. Διοίκηση, αφού έλαβε τις απαιτούμενες πληροφορίες από τον αστυνομικό σταθμό των Δερβιζιάνων, έκρινε αστήρικτη την απαίτηση των κατοίκων του χωριού Σεριζιανά σύμ-

77. ΔΓΝΙ, φ. 112, α.α. 26.

78. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369).

79. Βλ. σημ. 81.

80. ΔΓΝΙ, φ. 128, α.α. 12.

φωνα με τις υπουργικές εγκυκλίους που όριζαν τα περί εγκαταλελειμμένων ιδιοκτησιών θέματα (1914)⁸¹.

Νοτιοδυτικά από τους Γεωργάνους βρίσκεται το χωριό **Δερβίζιανα**, στην ίδια κοιλάδα παραποτάμου του Αχέροντα. Αυτό ήταν κτήμα του δημοσίου. Εκτός από την κρατική ιδιοκτησία είχαν κτήματα μερικοί ιδιώτες χριστιανοί, οι εκκλησίες με διαχειριστές τους επιτρόπους και η κοντινή μονή Μεσιανών. Συνολικά αυτές οι ιδιοκτησίες ανέρχονταν σε δέκα με ιδιοκτήτες τους εξής: Γιωργάκη γιό Κίτσου, Άγ. Νικόλαο, Δήμο γιό Γιάννη, Άγ. Αθανάσιο, Άγ. Γεώργιο, Αγ. Παρασκευή, Άγ. Πέτρο, Άγ. Πάντες, Παναγία και μονή Μεσιανών (1913)⁸². Σύμφωνα με τη στατιστική για τα δημόσια κτήματα, τα Δερβίζιανα είχαν έκταση 11.500 στρ., από τα οποία 2.500 στρ. καλλιεργούνταν, 8.000 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 1.000 στρ. ήταν λοιπές εκτάσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 120 μέλη (1921)⁸³. Το 1931 στα Δερβίζιανα υπήρχαν 129 μπασταινούχοι καλλιεργητές⁸⁴.

Το 1917 επί ιταλικής κατοχής η δεκάτη του χωριού εκμισθώθηκε με τη γνωστή δημοπρασία της 7ης Σεπτεμβρίου στα Ιωάννινα, με πλειοδότη ενοικιαστή τον Νικόλαο Δ. Κονδόρο από τα Δερβίζιανα με συνολικό ποσό ενοικίου 4.520 δρχ. Τα Δερβίζιανα υπήρξαν από τα χωριά εκείνα που ζήτησαν, μετά την παλινόρθωση της ελληνικής εξουσίας στην περιοχή, την εκχώρηση σ' αυτά των δικαιωμάτων των ενοικιαστών τους, στη δεκάτη ή στο γεώμορο. Η δεκάτη του χωριού νοικιάστηκε για λογαριασμό της κοινότητας⁸⁵. Το 1918 οι καλλιεργητές του χωριού αρνήθηκαν να πληρώσουν το γεώμορο και τότε έγινε βίαιη είσπραξη του φόρου⁸⁶.

Στα νοτιοδυτικά από τον οικισμό των Δερβιζιάνων υπάρχει η **μονή Αγίων Αποστόλων Μεσιανών** (Δερβιζιάνων), κοντά στην αριστερή όχθη ενός κλάδου του Αχέροντα ποταμού. Εκεί υπήρχε το ομώνυμο αγρόκτημα με ιδιοκτήτη κυρίως τη μονή, με εκπρ. τον μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρ. Βλάχο, αλλά και το ελλην. δημόσιο και την αεροπ. άμυνα που εκπροσωπούσε η οικον. εφορία Δωδώνης (Ιωανν.). Το τσιφλίκι εκτεινόταν

81. ΑΓΔΗ, φ. 26, υπφ. Ι, 203, 205.

82. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

83. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 46.

84. Ό.π., φ. 13 (ιμλιάκια).

85. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. ΙV, α.π. 1105 (3369).

86. Ό.π., φ. 56, υπφ. Ι, 56.

σε 7.970 στρ., που κατανέμονταν σε 630 στρ. καλλιεργούμενα, σε 540 στρ. καλλιεργήσιμα, σε 1.300 στρ. δασική έκταση, και σε 5.500 στρ. ορεινά βοσκήσιμα εδάφη (1929)⁸⁷.

Βορειοδυτικά από τα Δερβίζιανα εντοπίζεται το χωριό **Δραγοβέτσι**⁸⁸, χτισμένο σε ορεινή περιοχή κοντά στις πηγές του Αχέροντα. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε στους κληρονόμους του Αλή μπέη Ντίνο, Σαφέντ Αλή μπέη και Τζεβδέτ Αλή μπέη, στον Σαμπρή βέη Αβδούλ Πασά, στους κληρονόμους του Ζεκεριά (Ζεκή) μπέη Ντίνο, στον ναό Παναγίας Δραγοβετσίου, στο ελλην. δημόσιο με εκπρ. την οικ. εφορία Δωδώνης και στην ΕΤΕ. Το αγρόκτημα είχε έκταση 4.623 στρ., από τα οποία 518 στρ. καλλιεργούνταν, 4.100 στρ. ήταν θαμνώδεις περιοχές, και 5 στρ. προαύλια εκκλησιών (1931)⁸⁹.

Βορειοδυτικά από το Δραγοβέτσι σε μικρή απόσταση βρίσκεται το χωριό **Μουκοβίνα**, χτισμένο σε ορεινή περιοχή. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες τους κληρονόμους του Αλή μπέη Ντίνο, δηλ. την Σαφέντ Αλή μπέη και την Τζεβδέτ Αλή μπέη, τον Σαμπρή βέη Αβδούλ Πασά, τους κληρονόμους του Ζεκή ή Ζεκεριά μπέη Ντίνο, τον ναό Αγίου Αθανασίου Μουκοβίνας, τη μονή Παναγίας με εκπρ. τον ΟΔΔΕΠ⁹⁰, το ελλην. δημόσιο με εκπρ. την οικον. εφορία Δωδώνης και την ΕΤΕ. Το αγρόκτημα εκτεινόταν σε 8.992 στρ., από τα οποία οι καλλιεργούμενοι αγροί ήταν 487 στρ. (ποτιστικοί 179 στρ. και ξηρικοί 308 στρ.), ο χώρος και το προαύλιο της εκκλησίας 5 στρ., ένας βοσκότοπος 1.500 στρ. και θαμνώδης έκταση 7.000 στρ. (1931)⁹¹.

Νοτιοανατολικά από τη Μουκοβίνα εντοπίζεται το χωριό **Μπεστιά**, χτισμένο σε κοιλάδα που σχηματίζει κλάδος του ποταμού Αχέροντα, και από τη δεξιά όχθη. Αυτό ήταν επίσης ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε στους κληρονόμους του Αλή μπέη Ντίνο (Σαφέντ και Τζεβδέτ Αλή μπέη), στον Σαμπρή βέη Αβδούλ Πασά, στους κληρονόμους του Ζεκεριά μπέη Ντίνο, στον ναό Παναγίας Μπεστιάς, στον ναό Αγ. Αθανασίου Μουκοβίνας, στη μονή Παναγίας με εκπρ. το ηγουμενοσυμβούλιο, στο ελλην. δημόσιο (εκπρ. η οικον. εφορία Δωδώνης) και στην ΕΤΕ. Το κτήμα είχε έκταση 5.452 στρ. με τις εξής χρήσεις γης: δάσος 4 στρ., χώρος και προαύλιο εκκλησίας

87. ΔΓΝΙ, φ. 108, α.α. 6.

88. Το Δραγοβέτσι σήμερα λέγεται Έλαφος, ΚΕΔΚΕ, σ. 166-167.

89. ΔΓΝΙ, φ. 32α, α.α. 15.

90. Είναι ο Οργανισμός Διοικήσεως και Διαχειρίσεως Εκκλησιαστικής Περιουσίας.

91. ΔΓΝΙ, φ. 90, α.α. 20.

5 στρ., καλλιεργούμενα εδάφη 441 στρ. και θαμνώδεις εκτάσεις 5.002 στρ. (1931)⁹².

Στην περιοχή των δύο χωριών, Μπεστιάς και Μουκοβίνας, βρίσκονται και τα λειβάδια **Κοπάνισσα-Κοπανισσούλα**, τα οποία πιθανότατα ήταν δημόσια αγροκτήματα⁹³.

Λίγο πιο νότια από τη Μουκοβίνα κείται το χωριό **Άρδοσι** ή **Άρδοση**, στα νοτιοανατολικά της Μπεστιάς, χτισμένο σε ορεινό έδαφος. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που είχε τους ίδιους μουσουλμάνους ιδιοκτήτες με τα γειτονικά χωριά, τους κληρονόμους του Αλή μπέη Ντίνο (Σαφέτ και Τζεβδέτ Αλή μπέη), τον Σαμπρή βέη Αβδούλ Πασά, τους κληρονόμους του Ζεκή μπέη Ντίνο· άλλοι ιδιοκτήτες ήταν ο ναός Αγίας Παρασκευής (Άρδοσι), η μονή Παναγίας, ο Βασίλειος Μπούγιας, ο Ζήκος Μπούγιας, ο Κωνστ. Μπούγιας, ο Γεώργ. Μπούγιας, κάτοικοι Άρδοσι, το ελληνικό δημόσιο και η ΕΤΕ. Επίσης υπήρχαν εκεί μικροϊδιοκτήτες αυτοκαλλιεργητές. Η έκταση του αγροκτήματος έφτανε τα 3.037 στρ. που κατανέμονται σε καλλιεργούμενα εδάφη: ποτιστικά 99 στρ. και ξηρικά 428 στρ. = 527 στρ., σε χώρους και προαύλια εκκλησιών 7 στρ. και σε θαμνώδη έκταση 2.503 στρ. (1931)⁹⁴.

Νοτιοδυτικά από το Άρδοσι υπάρχει το χωριό **Σιστρούνι** ή **Σειστρούνι**, χτισμένο στην δεξιά πλευρά της κοιλάδας του Αχέροντα. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε στους κληρονόμους του Αλή μπέη Ντίνο, δηλ. την Σαφέτ και την Τζεβδέτ Αλή μπέη, στον Σαμπρή βέη Αβδούλ Πασά, στους κληρονόμους του Ζεκή ή Ζεκεριά μπέη Ντίνο, στο ναό Αγ. Βασίλειο Σιστρουνίου, στη μονή Παναγίας με εκπρ. τον ΟΔΔΕΠ, στο ελληνικό δημόσιο με εκπρ. την οικον. εφορία Δωδώνης και στην ΕΤΕ. Το κτήμα είχε έκταση 12.521 στρ. με τις εξής χρήσεις γης: καλλιεργούμενα ποτιστικά 287 στρ., ξηρικά 397 στρ., επιδεκτικά στην καλλιέργεια 290 στρ., χώρος κατοικιών 51 στρ., χώρος προαυλίων εκκλησίας 6 στρ., βοσκότοπος και ποταμός Αχέρων 7.228 στρ., και δάση 4.262 στρ. (1931)⁹⁵.

Νοτιοανατολικά των Δερβιζιάνων βρίσκεται η **Κάτω Μουσιωτίτσα**, στην κοιλάδα του Λούρου ποταμού από τη δεξιά όχθη. Αυτό το χωριό

92. Ό.π., φ. 90α, α.α. 13.

93. Ό.π., φ. 84.

94. Ό.π., φ. 14, α.α. 19.

95. Ό.π., φ. 126, α.α. 14.

ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και είχε ιδιοκτήτες τρεις μουσουλμάνους από τα Γιάννινα: τον Σεφήκ Βέη, τον αδερφό του Φουάτ Βέη και την Αζιζέ χανούμ, καθώς και λοιπούς κληρονόμους των δύο αδελφών (1913)⁹⁶. Σύμφωνα με πηγή του 1926 ιδιοκτήτες στο τσιφλίκι της Κάτω και της Άνω Μουσιωτίτσας ήταν η Αζιζέ χήρα του Σεφήκ Βέη, η Χονιζιέ σύζυγος του Γιακούπ εφέντη και οι εκκλησίες του αγροκτήματος, εκπροσωπούμενες από τέσσερεις επιτρόπους. Το κτήμα εκτεινόταν σε 12.420 στρ., που κατανέμονταν σε 1.210 στρ. αγρούς καλλιεργούμενους και αγραναπαυμένους, σε 310 στρ. που περιελάμβαναν τον συνοικισμό (άνω και κάτω συνοικία), σε 100 στρ. κήπους, σε 105 στρ. δρόμους και χαντάκια, σε 100 στρ. χερσότοπους (μεσαριές), σε 10.000 στρ. που αποτελούσαν βοσκότοπους (ορεινούς, θαμνώδεις και πετρώδεις) και σε 595 στρ. λειβάδι⁹⁷.

Τον Οκτώβριο του 1917 η Αζιζέ χανούμ, χήρα του Σεφήκ Βέη, υπέβαλε αναφορά στον Κυβερνητικό Αντιπρόσωπο Ηπείρου Αριστείδη Στεργιάδη, τον γνωστό μετέπειτα αρμοστή της Σμύρνης, που θεωρήθηκε από τους υπεύθυνους της μικρασιατικής καταστροφής εξαιτίας της ολιγορίας του στις κρίσιμες ώρες (1922), και παραπονέθηκε ότι οι κάτοικοι και καλλιεργητές του ιδιόκτητού της χωριού Μουσιωτίτσα αρνήθηκαν να της καταβάλουν το κανονισμένο γεώμορο. Οι κάτοικοι του χωριού ήταν επίμορτοι καλλιεργητές και παλαιότερα πλήρωναν τακτικά. Όμως, όπως ανέφερε η Αζιζέ, από το παρελθόν έτος (1916) επεχείρησαν να καταργήσουν τις υποχρεώσεις τους παρακρατώντας το γεώμορο. Αυτή, ως «πτωχή χήρα», ζήτησε από τον Στεργιάδη να εκδώσει αυστηρή διαταγή για βίαιη είσπραξη, για έρευνα κατ' οίκον και για κατάσχεση του γεωμόρου. Η γριά Αζιζέ κλήθηκε «ενώπιον της Αυτού Εξοχότητος», που διέταξε την αστυνομική διεύθυνση, μετά από λίγο καιρό, να συνδράμει τη χήρα στην είσπραξη ποσοστού 30% από το εισόδημα των χωρικών ως γεώμορο, αφού πρώτα αφαιρεθεί η δεκάτη και πιθανή ποσότητα σπόρου για τους καλλιεργητές⁹⁸. Από έγγραφο του 1918 μαθαίνουμε ότι επήλθε συμβιβασμός ανάμεσα στην Αζιζέ χανούμ και τους καλλιεργητές της Μουσιωτίτσας σχετικά με το οφειλόμενο γεώμορο. Έτσι οι χωρικοί της κατέβαλαν

96. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Σήμερα εκτός από την Άνω και Κάτω Μουσιωτίτσα υπάρχει και συνοικισμός Νέα Μουσιωτίτσα, ΚΕΔΚΕ, σ. 332-333.

97. ΔΓΝΙ, φ. 91, α.α. 13. Σε γενικές γραμμές διαπιστώνεται συμφωνία των πηγών σχετικά με τους ιδιοκτήτες.

98. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 453.

αντίτιμο γεωμόρου 1.800 δρχ., με πρώτη δόση 1.000 δρχ. και αργότερα θα της έδιναν το υπόλοιπο ποσό (800 δρχ.). Επιπλέον, επειδή η ιδιοκτήτρια είχε ανάγκη από αλεύρι, της πώλησαν 74 οκάδες αλεύρι από σιτάρι με τρεις δραχμές την οκά, αντί της κανονικής τιμής που ήταν 1,70 δρχ. η οκά, και δέκα οκάδες κουκκιά με τρεις δραχμές αντί 1,50 δρχ. την οκά που ήταν η ορισμένη τιμή από τη Γεν. Διοίκηση. Ως εκτούτου η τελευταία διέταξε την αστυνομία να ενεργήσει τα νόμιμα κατά των κατοίκων της Μουσιωτίτσας που αισχροκέρδησαν εις βάρος της Αζιζέ (Νοέμ. 1917)⁹⁹.

Βορειότερα της Κάτω Μουσιωτίτσας συναντάται το χωριό **Άνω Μουσιωτίτσα**, βορειοανατολικά των Δερβιζιάνων στην κοιλάδα του Λούρου· όπως προαναφέραμε, ήταν κτήμα της ίδιας ιδιοκτήτριας, της Αζιζέ. Πληροφορίες αντλούμε από έγγραφο του 1917: πρόκειται για αίτηση έξι κατοίκων του χωριού (του Παναγ. Παπά, του Χρήστου Γιώργη, του Γιαννάκη Δόση, του Γεωργίου Χρήστου, του Τάση Μήτρου και του Αναστ. Λάμπρου), οι οποίοι διαμαρτυρήθηκαν για τις υπερβολικές τιμές που τους ζήτησε ο ενοικιαστής της δεκάτης της Άνω Μουσιωτίτσας Κοσμάς Αναστ. Μάξιας, προκειμένου να εξοφλήσουν τον φόρο σε χρήμα. Οι τιμές που ίσχυαν τότε ήταν για το σιτάρι 1,70 δρχ. η οκά και για τον αραβόσιτο 1,20 δρχ. η οκά, οι οποίες επαυξάνονταν λόγω αγωγίου το πολύ κατά είκοσι λεπτά ανά οκά¹⁰⁰.

Νοτιοανατολικά της Μουσιωτίτσας είναι χτισμένο το χωριό **Κουκλέσι**, σε ορεινή περιοχή κοντά στη δεξιά όχθη του ποταμού Λούρου. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτρια την Αζιζέ χανούμ, χήρα του Σεφήκ Βέη, κάτοικο Ιωαννίνων. Πηγή του 1929 αναφέρει ότι το Κουκλέσι είχε ως ιδιοκτήτες το ελληνικό δημόσιο με εκπρ. την οικον. εφορία Ιωαννίνων, την Αζιζέ χήρα του Σεφήκ Μπέη και την θυγατέρα τους Περιτέφ χανούμ Σεφήκ Μπέη, την Χασινέ Φουάτ Μπέη σύζυγο του Γιακούπ εφέντη και τον ναό του Αγ. Γεωργίου. Το τσιφλίκι απλωνόταν σε έκταση 12.471 στρ. με τις εξής χρήσεις γης: συνοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες, αλωνότοποι 800 στρ., δάση 500 στρ., καλλιεργούμενες γαίες 621 στρ., εκτάσεις καλυμμένες από άγρια δέντρα που ήταν δυνατό να εμβολιαστούν 544 στρ., βουνώδεις και μη βοσκήσιμες εκτάσεις, ανεπίδεκτες

99. Ό.π., φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 86.

100. Ό.π., φ. 40, υπφ. ΙΙ, α.π. 3616.

καλλιέργειας 8.000 στρ., πετρώδης άχρηστη γη 2.000 στρ. και καλλιεργήσιμα 6 στρ.¹⁰¹

Όπως οι κάτοικοι της Μουσιωτίτσας έτσι και οι χωρικοί του Κουκλεσίου αρνήθηκαν το 1916 να πληρώσουν το γεώμορο. Την ίδια στάση τήρησαν και το 1917 και η Αξιζέ κατέφυγε στην ιταλική διοίκηση, όμως η καταγγελία της έμεινε χωρίς αποτέλεσμα. Τελικά, όπως αναφέραμε προηγούμενα, κατάφερε, με αίτηση που υπέβαλε, ώστε ο Α. Στεργιάδης να εκδώσει διαταγή ευνοϊκή για αυτήν: συνδρομή της αστυνομίας στην είσπραξη του συνηθισμένου (30% της συνολικής παραγωγής) γεωμόρου¹⁰². Από έγγραφο του Νοεμβρίου του 1917 γνωρίζουμε ότι η Αξιζέ υπέβαλε νέα αίτηση στη Γεν. Διοίκηση, όπου περιέγραψε τις συνθήκες της ιδιοκτησίας της και το ιστορικό της άρνησης των χωρικών. Ζήτησε εκ νέου τη συνδρομή της αστυνομίας, αυτή τη φορά εναντίον των «δυστροπούντων» χωρικών του Κουκλεσίου και επίσης ζήτησε να ορίσει η Κυβερν. Αντιπροσωπεία Ηλείου τιμή πληρωμής για το γεώμορο που όφειλαν εκείνοι οι χωρικοί, οι οποίοι το διέθεσαν στις οικογένειές τους για διατροφή. Πράγματι η Διοίκηση συγκατάνευσε στα αιτήματα της Αξιζέ, έδωσε σχετικές εντολές στην αστυνομία και για όσους κατοίκους του Κουκλεσίου κατανάλωσαν το γεώμορο διέταξε να πληρώσουν με τιμές ως εξής: για το σιτάρι 1,70 δρχ. ανά οκά, τον αραβόσιτο 1,50 δρχ., το κριθάρι 1,20 δρχ., την φακή 1,80 δρχ., τη βρίζα 1,20 δρχ. και τα κουκκιά 1,50 δρχ. ανά οκά¹⁰³. Σύμφωνα με αναφορά της αστυνομικής διεύθυνσης Ιωαννίνων (1918) οι χωρικοί από το Κουκλέσι, που διέθεσαν το οφειλόμενο στην ιδιοκτήτρια γεώμορο για τις οικογενειακές ανάγκες τους, υποσχέθηκαν να το πληρώσουν σε χρήμα με τις τιμές που όρισε η Κυβερν. Αντιπροσωπεία¹⁰⁴.

Ανατολικότερα από το Κουκλέσι κείται το χωριό **Ραψαίοι**, χτισμένο σε ορεινή περιοχή επάνω από την αριστερή όχθη του Λούρου ποταμού. Αυτό αποτελούσε ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες τον Βεσάφ Μουταβελή και τον Μουσά Μουταβελή. Η έκτασή του ανερχόταν σε 8.566 στρ., που κατανέμονταν σε συνοικισμό 120 στρ., σε δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια, αλωνότοπους, χαράδρες 500 στρ., σε δάση 2.000 στρ., σε άγρια ελαιόδεντρα 506 στρ., σε ορεινούς βοσκότοπους ανεπίδεκτους στην καλλιέργεια

101. ΔΓΝΙ, φ. 54, α.α. 25. Και σ' αυτή την περίπτωση υπάρχει ομοφωνία στις πηγές για τους ιδιοκτήτες.

102. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 96.

103. Ό.π., φ. 35, υπφ. IV, α.π. 453.

104. Ό.π., φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 86.

5.000 στρ., σε καλλιεργούμενα εδάφη 430 στρ. και σε καλλιεργήσιμα 10 στρ. (1927)¹⁰⁵.

Η Αζιζέ χανούμ, χήρα του Σεφήκ Βέη, κατείχε μαζί με τη Μουσιωτίτσα και το Κουκλέσι ακόμη ένα χωριό, τον **Μαχαλά**, το οποίο δεν περιλαμβάνεται στους χάρτες. Αυτό ανήκε διοικητικά στην υποδιοίκηση Ιωαννίνων και ήταν γειτονικό των δύο προηγούμενων. Και αυτού του χωριού οι καλλιεργητές ήταν επίμορτοι και πάντοτε πλήρωναν το 1/3 της παραγωγής τους στην ιδιοκτήτρια, η οποία κατείχε αυτά τα τρία χωριά με επίσημους τίτλους. Την περίοδο 1916-1917 οι χωρικοί αρνήθηκαν να πληρώσουν το γεώμορο και προκάλεσαν την αντίδραση της Αζιζέ και το «ενδιαφέρον» της Κυβερν. Αντιπροσωπείας. Οι κάτοικοι του Μαχαλά συμπορεύτηκαν με τους Κουκλεσίτες όσον αφορά τη συνεχιζόμενη άρνησή τους στα τέλη του 1917 και στη διατροφή των οικογένειών τους με την ποσότητα του γεωμόρου που χρωστούσαν· στις αρχές του 1918 η στάση των δύο χωριών ήταν κοινή, όταν υποσχέθηκαν να πληρώσουν σε χρήμα το γεώμορο και στις ορισμένες τιμές (βλ. παραπάνω)¹⁰⁶.

Βορειοανατολικά από το Κουκλέσι εντοπίζεται το γνωστό χωριό **Τέροβο**, χτισμένο στις υπώρειες του Φλώρου, ενός βουνού στην αριστερή όχθη του Λούρου. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη τον Αβδουλάχ εφέντη και τους κληρονόμους του (1913)¹⁰⁷. Πηγή του 1927 αναφέρει ότι το Τέροβο ήταν ιδιοκτησία των αδελφών Μουτεβελή, Βεσάφ και Μουσά· επίσης οι εκκλησίες του χωριού είχαν κτήματα. Το τσιφλίκι είχε έκταση 21.747 στρ., από τα οποία 3.137 στρ. ήταν καλλιεργούμενα, 1.200 στρ. περιελάμβαναν τον συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, αλωνότοπους, χαντάκια και χαράδρες, 6.000 στρ. καλύπτονταν από δάση, 11.000 στρ. ήταν βοσκήσιμες εκτάσεις, βουνώδεις και μη, απρόσφορες στην καλλιέργεια και 410 στρ. με άγρια ελαιόδεντρα¹⁰⁸.

Από έγγραφο του 1918 αντλούμε περισσότερες πληροφορίες για τους ιδιοκτήτες του Τερόβου. Τον Αβδουλά Μουτεβελή κληρονόμησαν ο Μουσά Αβδουλά Μουτεβελή, ο Βεσάφ, ο Κιαμήλ, που ήταν γιοί του, και οι θυγατέρες του, κάτοικοι Ιωαννίνων. Το 1915 ο Κιαμήλ πέθανε. Ο Μουσά κατείχε από το τσιφλίκι ποσοστό 62/105 και ο Βεσάφ ποσοστό 43/105. Όμως ο Βεσάφ αποκλείστηκε από την περιουσία του, επειδή ήταν οθωμα-

105. ΔΓΝΙ, φ. 122, α.α. 43.

106. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 453· φ. 55, υπφ. I, α.π. 86. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, Μαχαλός είναι η άλλη ονομασία της Κάτω Μουσιωτίτσας.

107. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

108. ΔΓΝΙ, φ. 134, α.α. 34. Οι ιδιοκτήτες στις δύο πηγές είναι οι ίδιοι.

νός υπήκοος και σύμφωνα με το Νόμο περί Γαιών, άρθρο 110. Από το 1915 ο Μουσά ήθελε να πωλήσει το τσιφλίκι στους χωρικούς αντί 3.500 λίρες. Το κτήμα είχε έκταση 60.000 στρέμματα, από τα οποία τα 7.000 στρ. καλλιεργούνταν. Τα υπόλοιπα (53.000 στρ.) περιελάμβαναν βοσκές, ένα δάσος και πιθανότατα βουνά. Μέσα στην ιδιοκτησία συμπεριλαμβάνονταν πανδοχείο (χάνι Τερόβου) και αποθήκη. Ο Βεσάφ τότε (1915) είχε πληρεξούσιο τον Νεσήπ Σιεκερή, ο οποίος είχε εντολή να προβεί σε εκμίσθωση. Η όλη υπόθεση καθυστέρησε εξαιτίας του πολέμου (Α΄ Παγκόσμιος) και ο Βεσάφ, που μάλλον διέμενε στην Κωνσταντινούπολη, δεν ειδοποίησε τον Ραχμή Σελήμ Χότζα, κάτοικο Ιωαννίνων, αν ενέκρινε την πώληση του τσιφλικιού. Γιατί ο Βεσάφ ήταν ο εντολέας του Ραχμή και μέχρι τότε (1918) ο πληρεξούσιος Ραχμή δεν είχε λάβει καμιά εντολή για πώληση. Ο Μουσά και ο Ραχμή στην αναφορά τους προς τη Γεν. Διοίκηση, ίσως για να δείξουν ότι δεν ήταν αντίθετοι στην πώληση του κτήματος, διέσωσαν μια ιστορική μαρτυρία: κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Ιωαννίνων (1912-13) οι κάτοικοι-καλλιεργητές του Τερόβου κατηγορήθηκαν για προδοσία και φυλακίστηκαν στο φρούριο των Ιωαννίνων — μαζί τους και ο μετέπειτα πάρεδρος Γεώργιος Β. Ναστόπουλος· τότε ο Μουσά τους πήγαινε ψωμί και τρόφιμα στη φυλακή. Οι χωρικοί στην αναφορά τους διетύπωσαν ενμέρει διαφορετικές απόψεις. Σύμφωνα με αυτούς ο Μουσά κατείχε ποσοστό 43/100 και ο Βεσάφ μεγαλύτερο ποσοστό 57/100 στην ιδιοκτησία του κτήματος. Πληρεξούσιοι του Βεσάφ ήταν ο Νεσήπ Κατή και ο Ραχμή Χότζα. Το 1916 έγινε προσπάθεια να πωληθεί το τσιφλίκι με αντίτιμο 3.000 οθωμ. λίρες, όμως δεν τελεσφόρησε γιατί πέθανε ο Νεσήπ Κατή και επειδή ο Ραχμή δεν είχε εντολή από τον Βεσάφ να υποβάλει αίτηση για άρση της απαγόρευσης να πωληθεί το τσιφλίκι — απαγορευόταν να αλλάξει καθεστώς η περιουσία που κατείχαν υπήκοοι εχθρικού κράτους, εξαιτίας του πολέμου εκείνα τα χρόνια (1915-18). Οι χωρικοί του Τερόβου υποστήριξαν ότι ο Βεσάφ συναινούσε στην πώληση, όμως ο Μουσά ζήτησε δι' αλληλογραφίας να μάθει σχετικά. Λόγω του πολεμικού αποκλεισμού διακόπηκε η επικοινωνία και συνεπώς η επιστολή δεν έφτασε. Έτσι ο Μουσά, που δήθεν ήταν υπέρ της πώλησης, δεν υπέβαλε σχετική αίτηση στη Γεν. Διοίκηση και αρνήθηκε να πωλήσει (1918). Πάντως οι χωρικοί από το 1917 είχαν καταθέσει στην Εθνική Τράπεζα 51.000 δρχ. για την αγορά του κτήματος¹⁰⁹. Το έτος αυτό, από την άνοιξη, οι επί-

109. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 175.

μορτοι καλλιεργητές του Τερόβου αρνούνταν να καταβάλουν το γεώμορο στον Μουσά Αβδουλά Μουτεβελή, εκμεταλλευόμενοι, όπως υποστήριξε σε αίτησή του, την ανώμαλη πολιτική κατάσταση (ιταλική κατοχή). Και δεν δίστασε να ζητήσει από τη Γεν. Διοίκηση να διατάξει την αστυνομική αρχή να τον συνδράμει στην διά της βίας είσπραξη και εν ανάγκη κατάσχεση του γεωμόρου, που όφειλαν οι χωρικοί (Σεπτ. 1917)¹¹⁰. Τον Αύγουστο του 1918 ο ενοικιαστής Μ. Μπάρμπας ζήτησε και αυτός τη βοήθεια της αστυνομίας για να εισπράξει το γεώμορο από τους καλλιεργητές του Τερόβου¹¹¹.

Νοτιοανατολικά του Τερόβου σε ορεινή περιοχή κοντά στο Ξεροβούνι βρίσκονται τα **Πέντε Πηγάδια**. Το χωριό αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ιδιοκτήτης του ήταν ο Αβδουλλάχ εφέντης, γιός του Μουσά εφέντη, κάτοικος Ιωαννίνων (1913). Είναι ο γνωστός μας Αβδουλά Μουτεβελή, ο πατέρας του Μουσά Αβδουλά Μουτεβελή και του Βεσάφ, που ήταν ιδιοκτήτες του Τερόβου¹¹².

Βορειοανατολικά του Τερόβου στον ορεινό όγκο του Φλώρου είναι χτισμένο το χωριό **Βαρλαάμ** ή **Βορλάμ**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ιδιοκτήτης κατά το ήμισυ ήταν ο γνωστός Μουσά Αβδουλά Μουτεβελή. Συνεπώς μπορούμε να υποθέσουμε ότι ιδιοκτήτης στο άλλο μισό κτήμα ήταν ο αδερφός του Βεσάφ Αβδουλά Μουτεβελή, ο οποίος έλειπε στο εξωτερικό. Σύμφωνα όμως με πηγή του 1929 το χωριό Βαρλαάμ είχε για ιδιοκτήτες τους κληρονόμους του Εμίν Μαλιόκο, τους κληρονόμους του Αβδουλά Μουταβελή (Βεσάφ και Μουσά), τους ναούς του χωριού Άγιο Αθανάσιο, Αγία Σωτείρα, Αγία Παρασκευή, τον Γεώργιο Καρκαμπούνα και τον Ιωάννη Γ. Παπά. Επίσης η ΕΤΕ εκπροσωπούσε τους ανταλλάξιμους μουσουλμάνους και την περιουσία τους. Το αγρόκτημα αριθμούσε 12.854 στρ. με την εξής κατανομή: συννοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, αλωνότοποι, χαντάκια και χαράδρες 340 στρ., καλλιεργούμενα εδάφη 2.514 στρ. και ορεινές βοσκήσιμες εκτάσεις ακατάλληλες για καλλιέργεια 10.000 στρ.¹¹³

110. Ό.π., φ. 35, υπφ. IV, α.π. 406.

111. Ό.π., φ. 55, υπφ. I, α.π. 10675.

112. ΑΚΣπουδ. INX.

113. ΔΓΝΙ, φ. 16, α.α. 19. Υπάρχει σύμπτωση, έστω και μερική, στις πηγές αναφορικά με τους ιδιοκτήτες.

Το 1917 οι επίμορτοι καλλιεργητές του χωριού αρνήθηκαν να καταβάλουν το γεώμορο στον ιδιοκτήτη και το κατανάλωσαν για ίδιες ανάγκες. Ο Μουσά τους κατηγόρησε για κλοπή και ότι κατήργησαν έτσι τις υφιστάμενες έως τότε σχέσεις, που ίσχυαν ανάμεσα σε ιδιοκτήτη και καλλιεργητές. Επίσης τους κατέκρινε γιατί νόμισαν ότι θα απαλλαχτούν από τις υποχρεώσεις τους, εξαιτίας της ανώμαλης πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε τότε. Ζήτησε λοιπόν από τη Γεν. Διοίκηση τη συνδρομή της αστυνομίας στη βίαιη είσπραξη του γεωμόρου και αν κρινόταν αναγκαίο στην κατάσχεσή του (Σεπτ. 1917)¹¹⁴.

Λίγο βορειότερα από το χωριό Βαρλαάμ είναι χτισμένο το χωριό **Μπουράτσα**, στην κοιλάδα του ποταμού Λούρου, κοντά στο Εμίν Αγά. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη τον γνωστό Εμίν Αγά. Από πηγή του 1927 μαθαίνουμε ότι η Μπουράτσα είχε για ιδιοκτήτες τους κληρονόμους του Εμίν Μαλιόκο, δηλ. τον Σελήμ, τον Σεφήκ, τον Αρίφ, τον Ζουτίνη και την Χάιρου ή Χαϊριέ. Το αγρόκτημα εκτεινόταν σε 5.125 στρ., με συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια και χαράδρες 338 στρ., με καλλιεργούμενες γαίες 767 στρ., και με ορεινές βοσκήσιμες εκτάσεις που δεν επιδέχονταν καλλιέργεια 4.000 στρ.¹¹⁵

Το 1913 δύο κάτοικοι του χωριού, ο Μάνθος Μ. Χρήστος και ο Χρήστος Κώστας, κατηγόρησαν το συγχωριανό τους Κίτσιο Ν. Μπουντούρη για ζωοκλέφτη και ληστή, που κατέλαβε από αυτούς σπιτότοπο (μάντρα), ιδιοκτησίας τους. Την πράξη αυτή επέτρεψε ο ιδιοκτήτης Εμίν αγάς. Οι παθόντες ζήτησαν την απόδοση της μάντρας και την τιμωρία του Μπουντούρη για την αυθαίρετη παρακράτηση. Η Γεν. Διοίκηση διέταξε την αστυνομία να εξετάσει την υπόθεση και να επέμβει. Αυτή, μετά τη σχετική γεωγραφική άγνοια και σύγχυση των υπαλλήλων της, ζήτησε πληροφορίες από την αστυνομία των Δερβιζιάνων. Ο εκεί σταθμάρχης ανέφερε ότι η διαφορά αυτή υπήρχε πριν από δεκαπενταετία και επρόκειτο για κατάληψη τεμαχίου γης με την υποκίνηση του ιδιοκτήτη αγά του χωριού, ο οποίος είχε επιτρέψει την ατομική ή κληρονομική ιδιοκτησία των δύο χωρικών στο ενλόγω αγροτεμάχιο. Ο Μπουντούρης έκανε την κατάληψη κατά διάφορες εποχές και τελευταία το 1912. Η υπόθεση κατέληξε στο αρ-

114. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 407. Η ίδια ονομασία παραμένει και σήμερα, ΚΕΔΚΕ, σ. 76-77.

115. ΔΓΝΙ, φ. 10, α.α. 23. Οι πηγές συμφωνούν σχετικά με τους ιδιοκτήτες.

χείο, ίσως όμως να επιλήφθηκε η δικαιοσύνη μετέπειτα¹¹⁶.

Νοτιοανατολικά της Μπουράτσας βρίσκεται το χωριό **Σκλίβανη**, χτισμένο στις υπώρειες του Ξεροβουνιού. Σ' αυτό επικρατούσε η ελεύθερη μικρή ιδιοκτησία των χωρικών. Έτσι το 1913 υπήρχαν στη Σκλίβανη περίπου 170 χριστιανοί μικροϊδιοκτήτες-καλλιεργητές, μέλη των οικογενειών Αλεξίου, Αναγνώστου, Λιόντου, Καραφούτση, Θεοδώρου, Μπούρη, Μωραΐτη, Μάνθου, Βασίλη, Λεβέντη, Καραπάνου, Κίτσιου, κλπ. Ιδιοκτησία κατείχαν επίσης η μονή Αγ. Νικολάου και οι εκκλησίες Αγ. Γεωργίου, Αγ. Μαρίνας, Αγ. Νικολάου και Παναγίας (1913)¹¹⁷.

Βορειότερα από τη Μπουράτσα και τα Πεστά είναι χτισμένο το χωριό **Ραβένια** ή **Ρεβένια**, στην ορεινή περιοχή επάνω από το χωριό Μούλες. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι, ιδιοκτησία του Φουάτ Βέη, γιού του Ιβραήμ Βέη, κάτοικου Φιλιππιάδας (1918)¹¹⁸. Σύμφωνα με πίνακα του 1923 τα Ραβένια αποτελούσαν κατά το ήμισυ τμήμα ιδιοκτησία μουσουλμάνων τσιφλικούχων¹¹⁹. Στην πηγή του 1927 αναφέρεται ότι στα Ραβένια ιδιοκτήτες ήταν ο Ιωάννης Παπαστύλος και τα αδέρφια του, ο Αμπάζ Αγάς, ο Φουάτ Μπέης και ο Λούσας Λάμπας. Οι χωρικοί αμφισβητούσαν την ιδιοκτησία των αδελφών Παπαστύλου και ισχυρίζονταν ότι είχαν αγοράσει το μερίδιό τους. Το τσιφλίκι είχε έκταση 5.424 στρ. που κατανέμονταν σε 324 στρ. καλλιεργούμενη γη, σε 4.600 στρ. ορεινά, βοσκήσιμα και ακατάλληλα για καλλιέργεια, σε 350 στρ. συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες και δασύλλια και σε 150 στρ. δασύλλια¹²⁰.

Λίγο πιο βόρεια από τα Ραβένια και στην ίδια ορεινή περιοχή εντοπίζεται το χωριό **Κρυφοβό**. Ήταν και αυτό ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη τον ίδιο Φουάτ βέη Φράσιαρη, ο οποίος κατείχε τα Ραβένια. Για το Κρυφοβό πηγή του 1927 αναφέρει ότι ανήκε στους αδελφούς Παπαστύλου, Νικόλαο, Ιωάννη και Γεώργιο, στον Αμπάζ Αγά, στις εκκλησίες Παναγία, Αγ. Παρασκευή και Παναγία Ραβενίων. Το αγρόκτημα απλωνόταν σε 10.746 στρ. που είχαν τις εξής χρήσεις: καλλιεργούμενοι αγροί, άμπελοι

116. ΑΓΔΗ, φ. 4, υπφ. ΙΙΙ, 315-321. Η Μπουράτσα σήμερα ονομάζεται Αγία Τριάδα, ΚΕΔΚΕ, σ. 14-15, 77.

117. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

118. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 109.

119. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

120. Ό.π., φ. 124, α.α. 25. Υπάρχει σύμπτωση των πηγών για τον ένα μουσουλμάνο ιδιοκτήτη.

και μεσαριές (= ενδιάμεσα άσπαρτα χωράφια) 2.726 στρ., πετρώδεις και θαμνώδεις βοσκότοποι ακατάλληλοι για καλλιέργεια 7.200 στρ., συννοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια και χαράδρες 600 στρ., και δάσος εκκλησίας 160 στρ.¹²¹

Τον Σεπτέμβριο του 1917 δύο αντιπρόσωποι από τα Ραβένια (ο Παππά Ιωάννης και ο Αλέξιος Μήτσης) και πέντε αντιπρόσωποι από το Κρυφοβό (ο Παππά Κώστας, ο Παππά Γεώργιος, ο Ανδρέας Κατσικάμπος, ο Λεωνίδας Τάτσης και ο Παναγιώτης Πάτσης) υπέβαλαν αίτηση στη Γεν. Διοίκηση. Τα χωριά τους ήταν τσιφλικοχώρια ιδιόκτητα του Φουάτ και αποτελούνταν από 100 οικογένειες. Ο Φουάτ ήταν γνωστός για τις πιέσεις κατά του χριστιανικού στοιχείου. Κινούμενος από απληστία και κερδοσκοπία ζητούσε πάντοτε να μετατρέψει τις καλλιεργήσιμες γαίες σε λειμώνες ευρείας έκτασης, με αποτέλεσμα να περιοριστούν από εκεί τα καλλιεργούμενα κτήματα και μάλιστα στις πιο άγονες εκτάσεις. Αυτό συνέβη γιατί η πρόσοδος από τα λειβάδια υπερέβαινε πολύ το κέρδος που απέδιδαν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις. Κατά συνέπεια ο Φουάτ μετέβαλε σε λειβάδια όλες τις πεδινές εκτάσεις που καλλιεργούνταν και σε κάθε οικογένεια χωρικού απέμειναν τρία στρέμματα ορεινή και άγονη έκταση για να καλλιεργήσει και να ζήσει από αυτή. Το αποτέλεσμα ήταν η οικονομική δυσπραγία των κατοίκων και η πείνα. Παλαιότερα είχαν ζητήσει από την κυβέρνηση την επέκταση της καλλιέργειας στις καλλιεργήσιμες και χέρσες τότε πια εκτάσεις· το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας προσπάθησε με εγκύκλιο να τους ικανοποιήσει, όμως δεν υπήρξε ουσιαστικό αποτέλεσμα. Οι επίμορτοι καλλιεργητές των δύο χωριών ζήτησαν να επεκταθεί η καλλιέργεια ώστε να καλύψουν τις βιοτικές ανάγκες τους. Ο Αριστείδης Στεργιάδης διέταξε να βρει η αστυνομία τους αντιπροσώπους των χωριών και να τους οδηγήσει ενώπιόν του¹²². Η ακρόαση έγινε και ο Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος τη φορά αυτή ευνόησε τους χωρικούς, δεσμευόμενος πιθανότατα από την υπουργική εγκύκλιο που προηγήθηκε. Για αυτό ειδοποίησε την αστυνομική διεύθυνση Ιωαννίνων ότι οι κάτοικοι - καλλιεργητές των χωριών Κρυφοβού και Ραβενίων του ανέφεραν ότι οι ιδιοκτήτες δεν τους παραχώρησαν τα λειβάδια της περιοχής για σπορά και καλλιέργεια. Διέταξε λοιπόν την αστυνομική αρχή να συστήσει

121. Ό.π., φ. 47, α.α. 27. Εδώ οι πηγές δεν συμπίπτουν όσον αφορά τους ιδιοκτήτες του τσιφλικιού.

122. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 435.

στους ιδιοκτήτες να τα παραχωρήσουν στους καλλιεργητές και «εάν δεν στέρξουν εις τούτο εκουσίως, η Κυβέρνησις θεωρεί τα λιβάδια ταύτα ως δημόσια κτήματα, καθόσον όντα εραζί εμεριγέ αφέθησαν ακαλλιέργητα επί είκοσι έτη και θέλει τα παραχωρήση αυτή <η Κυβέρνησις> εις τους κατοίκους προς καλλιέργειαν». Επίσης ζήτησε να του αναφέρουν την απάντηση των ιδιοκτητών¹²³, αφού εκτός από τον Φουάτ υπήρχαν και άλλοι ιδιοκτήτες στο ενλόγω αγρόκτημα. Η στάση αυτή του Στεργιάδη υπαγορεύτηκε μάλλον από τη δεινή οικονομική κατάσταση της Ηπειρωτικής υπαίθρου, συνέπεια της ιταλικής κατοχής και του συνεχιζόμενου πολέμου. Εξάλλου ο Στεργιάδης στην προκήρυξή του προς τον λαό της Ηπείρου (15 Σεπτ. 1917) είχε αναφερθεί και στο κτηματικό της ζήτημα και στη λύση του με το διάταγμα της Θεσσαλονίκης (βλ. εδώ σ. 19). Υπεραμύνθηκε του νόμου που επρόκειτο να ψηφιστεί στη Βουλή και τον χαρακτήρισε ευεργετικό για όλους· ο ίδιος θα έσπευδε στην ύπαιθρο για να τον εξηγήσει, γιατί ήδη είχε παρεξηγηθεί και συκοφαντηθεί με αποτέλεσμα την «ενεστώσαν παρόξυνσιν των σχέσεων κολλίγων και κτηματιών». Αναγνώρισε ότι σε ορισμένες περιφέρειες, λόγω των τοπικών συνθηκών (τσιφλίκια μικρής έκτασης και αξίας, κτηνοτροφία), θα άρμοζε λύση του αγροτικού προβλήματος αποκλίνουσα από την προταθείσα. Η εφαρμογή του νέου νόμου απαιτούσε προπαρασκευαστική εργασία, αλλά θα καταβαλλόταν προσπάθεια να μην επιβραδυνθεί η διανομή των γαιών. Μέχρι τότε οι σχέσεις των δύο μερών θα παρέμεναν αμετάβλητες· αυτές έπρεπε να είναι ομαλές χάριν της καλλιέργειας, η οποία ήταν ανάγκη να διευρυνθεί και να εντατικοποιηθεί προς αντιμετώπιση του προβλήματος του επισιτισμού. Το κράτος θα ερχόταν αρωγός προς τους γεωργούς¹²⁴.

123. Ό.π., α.π. 725.

124. Εφημ. «Ήπειρος» φ. 677 (877)/21-9-1917, σ. 1.

III. ΤΜΗΜΑ ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ

Το **Μαλακάσι**, τμήμα της υποδιοίκησης Ιωαννίνων, βρισκόταν νοτιο-ανατολικά του Ζαγοριού και περιελάμβανε επίσης τη νότια περιοχή έξω από την πόλη των Ιωαννίνων, από τα χωριά Ανατολή, Πεδινή και Κασι-κά μέχρι τα βορειοανατολικά όρια της Τσαρκοβίστας. Σ' αυτό το τμήμα ανήκαν το Μέτσοβο, το Συρράκο και άλλα 49 χωριά¹.

Η έρευνα που διεξαγάγαμε με σκοπό τη χαρτογράφηση της αγροτικής ιδιοκτησίας και στο τμήμα αυτό της υποδιοίκησης Ιωαννίνων, στηρίχτη-κε βασικά σε τρεις αρχειακές πηγές: α) το Αρχείο της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου, β) το Αρχείο του Κτηματολογίου (στο Σπουδαστήριο Ι.Ν.Χ.) και γ) το Αρχείο της Διεύθυνσης Γεωργίας (στη Νομαρχία Ιωαννίνων). Από έγγραφα των πηγών αυτών συλλέξαμε πληροφορίες για το ιδιοκτη-σιακό καθεστώς 51 χωριών του Μαλακασίου.

Παραθέτουμε τα χωριά με βάση τη γεωγραφική συνέχεια, ξεκινώντας από τα νότια περίχωρα των Ιωαννίνων και προχωρώντας νοτιοανατολι-κά μέχρι το χωριό Πάτερο· από εκεί αλλάζουμε διεύθυνση και στρέφουμε βορειοανατολικά προχωρώντας προς το Μέτσοβο.

Στην περιφέρεια των Ιωαννίνων, πιθανόν στα νοτιοανατολικά προά-στεια της πόλης, υπήρχε αγρόκτημα —το όνομά του δεν αναφέρεται στην πηγή— που ανήκε κατά το ήμισυ στη Μητρόπολη Ιωαννίνων. Από το υπό-λοιπο μισό τα 34/66 ανήκαν στον Γ. Δημάκη, τα 14/66 ανήκαν στον Δρόσο, τα 11/66 στον Δερβέναγα και τα υπόλοιπα 7/66 ήταν ιδιοκτησία των ανή-λικων τέκνων του Γεωργίου Μηλιώτη. Το 1918 ενοικιαστής στο αγροτικό αυτό κτήμα ήταν ο Β. Κίγκος².

Στη θέση **Λασπόπορδο**, δίπλα από τη λίμνη Παμβώτιδα, υπήρχαν γαί-ες τις οποίες ο Σέχης Κουτμπή είχε νοικιάσει σε χριστιανό και μετά την κήρυξη του Βαλκανοτουρκικού πολέμου αναχώρησε στην αλλοδαπή. Ο μουφτής Ιωαννίνων είπε (το 1918) στη Γεν. Διοίκηση ότι τα κτήματα του Κουτμπή ήταν βακουφικά και ανήκαν στον Τεκέ Αλή Πασά, του οποίου ο

1. Ιω. Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τχ. 4ον, εν Αθήναις 1888 [Ιωάννινα 1971], σ. 7-9.

2. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 88.

Σέχης Κουτμπή υπήρξε διαχειριστής³. Το 1917 δύο κάτοικοι των Ιωαννίνων ζήτησαν να εκχερσώσουν τις βακουφικές και ακαλλιέργητες (χέρσες) αυτές εκτάσεις, που βρίσκονταν έξω από την πόλη στις θέσεις Λασπόπορδο και Αράπη⁴.

Έξω από τα Ιωάννινα και προς τα νοτιοανατολικά βρίσκεται η **Ανατολή (Μπονίλα ή Μπουνήλα)**. Το χωριό αποτελούσε ιδιωτικό τσιφλίκι μουσουλμάνων⁵. Ένα τμήμα του ήταν γνωστό με την ονομασία «Μεζράς Μπουνήλα». Όπως καταλαβαίνουμε από την ονομασία μεζράς, που σημαίνει τον αγρό για σπορά, το αγρόκτημα αυτό περιείχε κυρίως αγρούς καλλιεργήσιμους, είχε όμως και λειβάδια. Στα τέλη του 1913 το κτήμα Μπονίλα είχε συνολικά 22 επιμέρους ιδιοκτησίες, τις οποίες κατείχαν ως επί το πλείστον μουσουλμάνοι μικροϊδιοκτήτες από τα Ιωάννινα. Από αυτούς ξεχωρίζει ο Εσσάτ εφέντης (βλ. παρακάτω για κτήματα Χατζή Εσσάτ Αχμέτ), που ήταν γραμματέας διοικητικού συμβουλίου επί τουρκοκρατίας. Άλλοι ιδιοκτήτες ήταν η εκκλ. Αγ. Ιωάννη Μπονίλας (επίτροπος ο Γεώργιος Κιούρης), ο Γιουσούφ εφ. Αλόπουλο, οι Βεσάφ, Μουσά και Κιαμήλ γιοί Αβδουλάχ εφ., η Μητρόπολη Ιωαννίνων, οι Γαζαλή, Μουντζή και Λιαλινούρ, τέκνα Νουσρέτ Βέη, ο Ισμαήλ αγάς Σουλεϊμάν Γκούρα, οι Χασάν, Μαχμούτ γιοί Μουλά Γιουσούφ και συνιδιοκτήτες, οι Σελήμ, Γιαχγιά και Σαδήκ εφ. γιοί Χαλήλ αγά, ο Μουσταφά με τις αδελφές του και οι κληρ. Χαλήλ αγά Τσούτσο, ο Καδρή εφ. Μπεχαουδίν με ποσοστά $5/8$ και $1/4$ (σε δύο κτήματα) και οι κόρες του Νατζνέ χανούμ, Ρουσιδέ χ. και Χεδνέ χ., καθεμιά με ποσοστά $1/8$ και $1/4$, ο Εμίν αγάς Μαλιόκο, ο Σαμή Βέης γιός Μπεμπρή, ο Χασμπί εφ. γιός Χαλήλ, οι Δημήτριος Καλλίστρατος και Μαρία κληρ. Μαρίας Νταλέση και τέκνα Κων/νου Βεργωτή, ο Αχμέτ εφ. γιός Σιεκρή, συμβολαιογράφος, ο Μεχμέτ Αλή εφ., γραμματέας κτηματολογίου, οι Μουράτ και Γιακούπ εφ. Καρακαζάν(η), ο Μπεχμούλ αγάς, συνταξιούχος τχης (μπίνμπασης), οι κληρ. Χότζα Σουκρή εφ. γιού Μουρτεζά, και η Χαδητζέ χ., σύζ. Αβδουλάχ εφ. Μπούκα (1913)⁶.

Σύμφωνα με πηγή του 1931 στην περιοχή της Μπονίλας (Ανατολής) υπήρχαν οι εξής ιδιοκτήτες: 1) ο Ιωσήφ Γκανής που κατείχε 120,125 στρ. (στα κτήματα Μικρό Γενή Τσαϊρ 70 στρ. και Τσαπόγκα 50,125 στρ.), 2) ο

3. Ό.π., φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 6450.

4. Ό.π., φ. 41, υπφ. ΙΙ, α.π. 2636, 2633.

5. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

6. Αρχείο Κτηματολογίου Σπουδ. ΙΝΧ.

Φαχρεδίν Μουσταφά Καμπέραγας ως κληρονόμος της Ζακιγιέ χήρας του Χαϊρή Πατσαντά κατείχε ποσοστό $\frac{3}{42}$ δηλ. 70 στρ. από το λειβάδι Πογιανή, 3) η Μητρόπολη Ιωαννίνων στο Δεσποτικό με 105,375 στρ., 4) η Ελένη χήρα του Ν. Βασιλειάδη, ιδιοκτήτρια στο κτήμα Ζαρκολιάγκος με 98,875 στρ., 5) οι Κων. Παπαπέτρος, Ι. Τόττης και Γεώργ. Τσοτίδης κατείχαν στο κτήμα Τσαπόγκα 31,250 στρ., 6) ο Φερήτ Βέης κατείχε ποσοστό $\frac{1}{3}$ δηλ. 43,750 στρ. στο κτήμα Ξηρολείβαδο, 7) οι κληρονόμοι του Σαμή Βέη (Εμινέ χανούμ χήρα Σαμή και Χαϊδάρ Σαμή Βέη) στο κτήμα Ράχη Μπονίλα 390,199 στρ., 8) ο Μουντζή Νουσρέτ Βέης, οι κληρονόμοι Γαζαλή Νουσρέτ (Μελέκ χανούμ Γαζ. Νουσρέτ) και η Λιαλινούρ Νουσρέτ στα κτήματα Πάνω Μπονίλα 13,325 στρ., Νερά Μπονίλα 471,5 στρ., Δένδρο Μπονίλα 495,475 στρ. και Πηγαδούλια 14,775 στρ. — συνολικά 995,075 στρ., 9) η Εθνική Τράπεζα κατείχε τα κτήματα των ανταλλαξίμων: Αγρός Μαλιόκο 23 στρ., Αγρός Χατζή Εσσάτ 288,7 στρ., Άνω Τσούκαλη 19,5 στρ., Κάτω Τσούκαλη 293,8 στρ., Τσαπαραγού 138,750 στρ., Ντιμντάρα Χαλήλ Τσιούτσο 25,375 στρ., Ντιμντάρα Χαλήλ Τσούτσο ή Σελιαχουδίν 17,625 στρ., Ντριμντάρα Σαϊτ 15,875 στρ., Τσαπόγκα Σελιαντίν 18,750 στρ., Βορδέγκα 65 στρ., τα $\frac{2}{3}$ του Ξηρολείβαδου δηλ. 87,5 στρ., τα $\frac{3}{42}$ ήτοι 70 στρ. από το λειβάδι Πογιανή, το μερίδιο της Αντιλιέ Χαφούζ Χιδαέτ, Ντίρια 40 στρ. και τη Μεσσαριά Ελμάζ 54 στρ., συνολικά 1.157,875 στρ., 10) ο Συνεταιρισμός Νεοχωρόπουλου κατείχε το κτήμα Βοϊδολείβαδο 64,625 στρ., και 11) το ελληνικό δημόσιο τα κτήματα Δεβέ Τσαϊρ 315,125 στρ. και Βουλγάρικο 82,5 στρ., συνολικά 397,625 στρ. Η συνολική έκταση των κτημάτων αυτών που απαλλοτριώθηκαν υπέρ των προσφύγων ανερχόταν περίπου σε 3.474,774 στρ.⁷

Κάτω από τον Άγιο Ιωάννη Μπονήλας, στη σημερινή Ανατολή, υπήρχε το λειβάδι Τοπτσίτικο. Αυτό ήταν ιδιοκτησία του δημοσίου και είχε έκταση περίπου 300 στρ. Τέσσερεις κάτοικοι των Ιωαννίνων, ο Σιόζιος Νούσιας, ο Απόστολος Νούσιας, ο Θωμάς Νούσιας και ο Στέφανος Σωτηρίου, που ήταν ακτήμονες οικογενειάρχες και διέθεταν βόδια για όργωμα, ζήτησαν από τη διοίκηση να τους παραχωρήσει το λειβάδι για καλλιέργεια. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχαν, το λειβάδι είχε έκταση 400 στρ. και ήταν νοικιασμένο, μαζί με όλα τα δημόσια λειβάδια, στον Δη-

7. ΔΓΝΙ, Προσφυγικά Ανατολής φ. 1, α.α. 31. Σε γενικές γραμμές υπάρχει ταυτότητα των πηγών σχετικά με τους ιδιοκτήτες.

μήτριο Κούτσικο για μια τριετία που έληγε την 1η Μαρτίου 1918. Ο Στεργουλόπουλος (;), ο τότε διευθύνων την οικονομική εφορία Ιωαννίνων, είχε τη γνώμη ότι δεν έπρεπε να διαλυθεί η ενοικίαση του Κούτσικου και πρόσθεσε ότι το λειβάδι είχε ζητηθεί από το νομογεωπόνο Ιωαννίνων για την ίδρυση Γεωργικού Σταθμού. Την ίδια εποχή (Δεκ. 1917) επτά κάτοικοι του Συρράκου που μετοίκησαν στα Ιωάννινα, ο Νικ. Σούλτης, ο Θεόδ. Σούλτης, ο Βασ. Σκαμνέλος, ο Δημ. Παπαγεωργίου, ο Αθαν. Σούλτης, ο Ιωάννης Σάκκος και ο Λουκάς Ξ. Αχίλλας, ζήτησαν να καλλιεργήσουν το ίδιο λειβάδι στα 400 στρ. από τα 800 στρ. που ήταν συνολικά. Τα όρια του λειβαδιού περιγράφονται ως εξής: γύρω δεξιά συνόρευε με τον δημόσιο δρόμο, αριστερά με το λειβάδι «Μπογιανί», ανατολικά γειτόνευε με τη λίμνη και δυτικά με το λειβάδι «Μεγάλη Βαθεία». Οι Συρρακιώτες υποσχέθηκαν να πληρώνουν γεώμορο στο δημόσιο, επικερδές για αυτό. Οι ίδιοι ήταν καλλιεργητές όμως εγκατέλειψαν το Συρράκο επειδή οι εκτάσεις του ήταν πετρώδεις και ακατάλληλες για καλλιέργεια. Ο Στεργουλόπουλος σ' αυτή την αίτηση παρατήρησε ότι το λειβάδι είχε έκταση 400 στρ. και όχι 800 στρ. όπως νόμιζαν οι χωρικοί⁸. Τον Οκτώβριο του 1917 ο Φωτ. Μπακόλας, κάτοικος Θεριακησίου και ο Δημήτριος Παπανικολάου με αιτήσεις τους είχαν ζητήσει από τη διοίκηση να τους επιτρέψει να εκχερσώσουν τα λειβάδια Τοπτσιτίτικο και Μέγα Λειβάδι, που ήταν δημόσια κτήματα. Στην περίπτωση αυτή ζητήθηκε η γνώμη του νομογεωπόνου Ιωαννίνων, για το αν οι λειμώνες αυτοί ήταν κατάλληλοι για εκχέρσωση⁹.

Η ευρύτερη περιφέρεια της πόλης προς την Ανατολή και την Κατσικά ονομαζόταν **Τοπ-Αλτί**¹⁰ Ιωαννίνων· σ' αυτήν βρισκονταν το Τοπτσιτίτικο και άλλα λειβάδια καθώς και αγροί. Το Τοπ-Αλτί ήταν ολόκληρο ιδιοκτησία μουσουλμάνων (1923)¹¹. Σύμφωνα με πηγή του 1925 το αγρόκτημα Άνω Μπουνίλα, στην ίδια περιοχή, ανήκε στον Χατζή Εσσάτ εφέντη και στο ελλην. δημόσιο. Είχε έκταση 453 στρ., από τα οποία 341 στρ. ήταν αγροί, 69 στρ. καλύπτονταν από λειβάδια επιδεκτικά στην καλλιέργεια

8. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. Π. α.π. 4478, 3947, 3903.

9. Ο.π., α.π. 1384.

10. Κατά λέξη σημαίνει «άλμα της οβίδας» και ήταν περιφέρεια γύρω από την πόλη με πλάτος περ. 3 χλμ., όσο έφτανε το βεληνεκές των κανονιών τότε. Τοπ-Αλτί υπήρχε επίσης στην Άρτα και στην Πρέβεζα, βλ. Στράτος Πατσαλιάς, Η αγροτική ιδιοκτησία στην πεδιάδα της Άρτας..., Σκουφάς Δ' /36 (1975) 180.

11. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

και 42 στρ. από λειβάδια ημιβαλτώδη, ακατάλληλα για καλλιέργεια, που χρησιμοποιούνταν για τη βοσκή μεγάλων ζώων¹².

Σύμφωνα με έγγραφο, στην περιφέρεια Τοπ-Αλτί και στη θέση «Άγιος Ιωάννης Μπουνήλα» των Ιωαννίνων υπήρχε λειβάδι που ανήκε στον Χατζή Εσσάτ Αχμέτ. Αυτός μετά την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου έφυγε στην Κωνσταντινούπολη και αποκλείστηκε εκεί. Το ελληνικό δημόσιο κατέλαβε το λειβάδι, ενώ πληρεξούσιος αντιπρόσωπος του Εσσάτ ήταν ο Φουάτ Μουσταφά, ο μουφτής των Ιωαννίνων. Το λειβάδι δεν είχε επίμορτους καλλιεργητές, έτσι το εκμίσθωναν σε διάφορους τρίτους. Επρόκειτο για βοσκή, μπάσταινα και άλλα αγροτικά κτήματα που ανήκαν στον Εσσάτ. Ο μουφτής ζήτησε να αναλάβει τη διαχείριση της ιδιοκτησίας αυτής. Την περίοδο από το 1914 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1918 το λειβάδι ήταν νοικιασμένο στον Γεώργιο Γκάνιο και τον Κων/νο Δόνο, κατοίκους Ιωαννίνων. Αυτοί ζήτησαν από τη Γεν. Διοίκηση να τους εκμισθώσει εκ νέου το κτήμα αυτό (1918)¹³. Όμως μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1919 ενοικιαστής στις γαίες αυτές του Εσσάτ ήταν ο Γεώργιος Γκιζάς (1918)¹⁴. Στο Τοπ Αλτί και στη θέση Ράχη Τζέμα υπήρχαν αγροί τους οποίους ο Σααδεδίν ή Σανδεδίν Μπλέτσα, κάτοικος Ιωαννίνων, καλλιεργούσε γύρω στα 1883 ως επίμορτος καλλιεργητής. Την περιοχή αυτή που ήταν χέρσα το δημόσιο εκμίσθωνε σε τρίτους ενδιαφερόμενους. Όπως φαίνεται ο Μπλέτσα ζήτησε να μισθώσει ο ίδιος τους αγρούς που καλλιεργούσε παλαιότερα (1918)¹⁵. Στην ίδια περιοχή οι κληρονόμοι του Νουσερέτ Μετκό βέη κατείχαν αγρό στη θέση Μπουνίλα Πέτρα και λειβάδι στη θέση Μπουνίλα Δένδρο, τα οποία είχαν ενοικιάσει στους καλλιεργητές. Όμως αυτοί αναχώρησαν το 1912 και το ελληνικό δημόσιο κατέλαβε τις θέσεις Πέτρα και Δένδρο το 1914 (1918)¹⁶. Το δημόσιο επίσης είχε καταλάβει και την περιουσία των κληρονόμων του Βετσή Μετκό βέη που υπήρχε στην περιοχή των Ιωαννίνων. Αίτηση για τη διαχείριση της περιουσίας αυτής είχε υποβάλει ο γνωστός Γιαγιά βέης, πιθανόν ως πληρεξούσιος αντιπρόσωπος των ιδιοκτητών (1918)¹⁷. Στην περιοχή της Ανατολής προς την Κατσικά

12. Ό.π., φ. 11, α.α. 25. Και σ' αυτή την περίπτωση οι πηγές συμφωνούν αναφορικά με τους ιδιοκτήτες.

13. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 97.

14. Ό.π., 116.

15. Ό.π., 113.

16. Ό.π., 132.

17. Ό.π., 177.

υπήρχε και το αγρόκτημα Τζαμαρά, όπου είχαν ιδιοκτησία η Μελέκ χήρα Γαζαλή και ο Νουσερέτ Γαζαλή Βέης. Αυτή είχε περιέλθει στο δημόσιο που επρόκειτο να απαλλοτριώσει τουλάχιστον 128 στρ. (1955, βλ. και σελ. 133 κε.)¹⁸.

Νοτιοανατολικά της Ανατολής βρίσκεται η **Κατσικά**, το γνωστό χωριό του κάμπου των Ιωαννίνων. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε σε μερικές δεκάδες χριστιανούς και μουσουλμάνους, οι οποίοι κατείχαν μέτρια σε έκταση και κυρίως μικρή ιδιοκτησία στο χωριό και στην περιφέρειά του. Σύμφωνα με πηγή του 1913 οι ιδιοκτησίες εκεί, μαζί με την εκκλησιαστική, ανέρχονταν συνολικά σε τριάντα έξι. Οι χριστιανοί ιδιοκτήτες ήταν μέλη των οικογενειών Μπαρτζιώτη, Δόνου, Γκάνιου, Μαρούλη, Περωνά, Μάντζου, Λισγάρα, Σπέγγου, Μπουλτζιώτη και Μίσιου. Ιδιοκτησία κατείχαν η μονή Αγ. Αποστόλων, οι εκκλ. Ταξιαρχών, Παναγίας, Αγ. Παρασκευής, Αγ. Ιωάννη και Αγ. Δημητρίου. Μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες ήταν οι εξής: Νεσήπ εφ. γιός Σουκρή και συνιδιοκτήτες, Νουρρή και Οσμάν εφ. γιοί Ιμάμ Γιαχγιά, Μεχμέτ εφ. γιός Βεχήπ, Εσσάτ πασάς, Νεκηουδίν και Βεχήπ Βέηδες και Σααδέτ χ. τέκνα Μεχμέτ Βεχήπ, Αμπίτ εφ. γιός Νεκή Εδήπ, κληρ. Σουλεϊμάν εφ., κληρ. Σουλεϊμάν Ρουχή εφ., κληρ. Αλή Βέη Γκόλιο και Αταουλά εφ., Χουλιουσή εφ. και συνιδιοκτήτες, Γιλδίς χ. σύζ. Νουσερέτ Βέη με ποσοστό 24/40 και τα τέκνα της Γαζαλή, Μουτζή Βέηδες και Λιαλινούρ χ. με ποσοστό 16/40, Ριφαάτ και Νουσερέτ Βέηδες Λεληπαρά και συνιδιοκτήτες γιοί Σέλφο Μπέη, Σιέηχ Μεχμέτ Αλή εφ. επίτροπος αφιερώματος Γεννειάδος του Προφήτη, Αλιαουδίν, Περτέβ, Αβδουλάχ εφ. και Ρουμπιδέ χ. αδελφή τους, Χαδιτζέ χ. θυγ. Τζελιάλ εφ. και Εμίν εφ. γιός Αβδουλάχ (1913)¹⁹.

Από πίνακα του 1923 πληροφορούμεθα ότι η Κατσικά ήταν κατά το πλείστον τσιφλίκι ιδιοκτησίας μουσουλμάνων²⁰. Πηγή του 1926 απαριθμεί τους ιδιοκτήτες στο τσιφλίκι Κατσικά, τους εξής: 1) Σπυρ. (ή Γ.) Γκάνιος και Κωνστ. Δόνος, 2) κληρονόμοι Νασήπ και Σουλεϊμάν Σουκρή, 3) κληρ. Αλή Βέη, Αταουλά Γκόλιο και σύζυγος Ασλάν Ρέντα, 4) Ειρήνη Περονά, 5) ναός Αγ. Αποστόλων, 6) κληρ. Οσμάν Ιμάμ Γιαχγιά, 7) Ραχμή Σελήμ, 8) κληρ. Εμίν Μπεϊτουλά, 9) Αβδούλ Τζεμαλή (ή Αβδουλά Τζελιάλ),

18. ΔΓΝΙ, φ. 136, α.α. 50.

19. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

20. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

10) Αβδουραχμάν Τσιούτσιο (ή Τσότσιο), 11) κληρ. Ισμαήλ Παρλιάκο, 12) Γεωργικός Σταθμός Ιωαννίνων, με διευθυντή τον Ν. Ζυγούρη, 13) μονή Καστρίτσας, 14) αδελφοί Μίσιου (Ελένη, Λέανδρος, Χρ. Μίσιος και Δ. Σκαλτσούνης), 15) Μητρόπολη Ιωαννίνων, 16) Αικατερίνη Μίσιου, 17) Ιωάννης Μελάς, 18) Στ. Κατσαρός, 19) κληρ. Δημ. Λαζαρίδη (Ευανθία και Βλαδίμηρος Δ. Λαζαρίδης), 20) μουσουλμανικό βακούφι, 21) Νασήμ Βέης, 22) Μουσταφά Ράικο, 23) κληρ. Αλεξίου Βέλλη (Βασίλειος, Αστερινός και Ηρακλής), 24) Τεφήκ Σπανό, 25) εκκλησία Αγ. Παρασκευής, 26) εκκλησία Αγ. Δημητρίου, 27) Εμίν Μπεϊτουλάχ, 28) Ναφιά Μπεντρή Ρετζέπ, 29) Γαζαλή μπέης Μουτζή Νουσρέτ Μετκόμπτης και Λιαλινούρ, 30) Ελένη Α. Μπαρτζιώτη. Στο κτήμα Μεγάλη Βαθειά ιδιοκτήτες ήταν ο Αβδουλά Κουτσούκαλη, ο Καδρή Μπεχαή και αδελφοί, καθώς και μικροϊδιοκτήτες κληρούχοι. Η έκταση του τσιφλικιού ανερχόταν συνολικά σε 12.536 στρ., από τα οποία 12.393 στρ. κατελάμβανε το κτήμα Κατσικά και 143 στρ. το κτήμα Μεγάλη Βαθειά. Οι χρήσεις γης στο αγρόκτημα ήταν οι εξής: καλλιεργούμενη έκταση (αγροί, άμπελοι) 5.705 στρ., καλλιεργήσιμη 2.802 στρ., βάλτος και βοσκήσιμη περιοχή 2.270 στρ., βοσκότοπος ακατάλληλος για καλλιέργεια 530 στρ., καλαμώνας 570 στρ., συνοικισμός, δρόμοι, χαντάκια 659 στρ.²¹ Ένα μικρό τμήμα της Κατσικάς αποτελούσε κρατική ιδιοκτησία. Σύμφωνα με τη στατιστική για τα ιμλιάκια, είχε έκταση 200 στρ. που καλλιεργούνταν, ο δε συνεταιρισμός εκεί αριθμούσε 2 μέλη (1921)²². Το 1935 υπήρχαν στο ιμλιάκι Κατσικά 6 μπασταινούχοι καλλιεργητές²³.

Τον Οκτώβριο του 1917 δεκατρείς καλλιεργητές της Κατσικάς ανέφεραν στη Γεν. Διοίκηση ότι το 1915 ο Γεωργικός Σταθμός Ιωαννίνων τους παρέδωσε ένα λειβάδι στη θέση «Βήτον» να το εκχερσώσουν και να το καλλιεργήσουν. Όμως την εποχή αυτή τους ζήτησε να το επιστρέψουν και οι καλλιεργητές παρακάλεσαν να μείνει σ' αυτούς μέχρι το τέλος του έτους, ενώ το επόμενο έτος (1918) να τους υποδειχτεί για καλλιέργεια άλλη κατάλληλη έκταση. Ο Μαραγκόπουλος, γενικός γραμματέας της Διοίκησης, ζήτησε πληροφορίες από τον διευθυντή του γεωργικού σταθμού²⁴. Από τότε λοιπόν το δημόσιο κατείχε αγροτικά κτήματα στην περιφέρεια

21. Ό.π., φ. 56, α.α. 18. Οι πηγές συμφωνούν όσον αφορά τους ιδιοκτήτες.

22. Ό.π., φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 26.

23. Ό.π., φ. 25 (ιμλιάκια).

24. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1118.

της Κατσικιάς, κτήματα που πιθανότατα κατέλαβε μετά την εγκατάλειψή τους από τους μουσουλμάνους ιδιοκτήτες. Λίγο νωρίτερα (Σεπτ. 1917) ο πάρεδρος της κοινότητας²⁵ Κατσικιάς Δ. Παπαδόπουλος είχε αναφερθεί στη διοίκηση σχετικά με την πληρωμή του γεωμόρου για τα λειβάδια Μεγάλη Βαθειά και Βίδο Μπεϊλίκι. Αυτά βρίσκονταν στην περιφέρεια του χωριού και όπως φαίνεται το δημόσιο τα παρέδωσε στους καλλιεργητές για εκχέρσωση και καλλιέργεια. Ο πάρεδρος ζήτησε να πληρώσουν το γεώμορο σε χρήμα και όχι σε είδος και εξήγησε τους λόγους που συνηγορούσαν με την άποψη αυτή. Η κοινότητα Κατσικιάς αποτελούνταν από άπορους γεωργούς, για αυτό η κυβέρνηση έπρεπε να διατάξει τους αγοραστές του γεωμόρου να το εισπράξουν σε χρήμα και σύμφωνα με τη διατίμηση που θα όριζε εκείνη. Με τη στάση αυτή θα έδιωχνε το φάσμα της πείνας «από τους δουλοπάροικους γεωργούς, οι οποίοι αναμένουν από τον Κυβερνητικό Αντιπρόσωπο και το Κόμμα των Φιλελευθέρων τη νεκρανάστασή τους εκ της δουλείας». Η βούληση της Γεν. Διοίκησης ήταν να εξετάσει εάν οι χωρικοί στερούνταν από επαρκή τρόφιμα, να επιτάξει το γεώμορο και να τους το πουλήσει σε δίκαιη τιμή²⁶. Όπως αναφέραμε, ο Γεωργικός Σταθμός Ιωαννίνων²⁷ κατείχε στην περιφέρεια της Κατσικιάς γαίες τις οποίες νοίκιαζε κατόπιν δημοπρασίας. Έτσι στις 4 Οκτ. 1917 διενεργήθηκε δημοπρασία και διάφοροι ιδιώτες υπέβαλαν αιτήσεις και προσέφεραν τιμές για την ενοικίαση της χειμερινής βοσκής του λειβαδιού «Μπεϊλίκι», των γαιών στις θέσεις «Βίδο» και «Μπεϊλίκι» που δεν θα καλλιεργούνταν εκείνο το έτος, καθώς και του βάλτου του γεωργικού σταθμού. Πλειοδότης στη δημοπρασία αυτή αναδείχτηκε ο Κ. Κασιούμης, από το Σταυράκι, με τιμή 1.890 δρχ.²⁸ Στην περιφέρεια του χωριού και παραλίμνια υπήρχαν τα ιδιόκτητα λειβάδια «Πουτσιός», «Μηλιά», «Μεγάλη Βαθειά», «Δεσποτικόν» και «Μισιάτικο», των οποίων ο γεωμέτρης Ιωαννίνων Ι. Ν. Ελαφρόπουλος προσδιόρισε την έκταση. Συγκεκριμένα ανέφερε ότι όλες οι εκτάσεις από την προσδιοριστική γραμμή που χάραξε ο ίδιος μέχρι τη λίμνη ανήκαν στο δημόσιο και ότι τις νέμονται τρίτοι χω-

25. Η κοινότητα Κατσικιάς, όπως και πολλές άλλες, συστάθηκε το 1913 και είχε δική της σφραγίδα.

26. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 259.

27. Την εποχή εκείνη (1917) διευθυντής του Γεωργικού Σταθμού Ιωαννίνων ήταν ο Αντώνιος Μόξερ και διευθύνων στη θέση του πρώτου ήταν ο Οικονομίδης.

28. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. II, α.π. 1005.

ρίς να έχουν νόμιμο δικαίωμα. Αυτός προσδιόρισε ακριβώς τα σημεία από όπου περνούσαν παλαιότερα τα ύδατα της λίμνης και η αναφανείσα έκταση, σύμφωνα με τον τουρκικό νόμο, άρθρο 123, ανήκε στο δημόσιο (1918)²⁹.

Ο Β. Βαρτζιώτης, που ήταν πρόεδρος του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού της κοινότητας Κατσικάς³⁰, υπέβαλε αναφορά στη Γεν. Διοίκηση εναντίον του Σπυρ. Σπέγγου. Αυτός ήταν ο πληρεξούσιος διαχειριστής των κτημάτων που κατείχε στην περιοχή ο Εσάτ Πασάς, ο γνωστός Τούρκος υπερασπιστής των Ιωαννίνων κατά την πολιορκία και άλωση της πόλης από τους Έλληνες (21 Φεβρ. 1913). Μέλη του συνεταιρισμού καλλιεργούσαν την έκταση «Βίδο-Μπεϊλίκι», την οποία όμως χρησιμοποίησε ο Γεωργ. Σταθμός Ιωαννίνων και στους χωρικούς δόθηκε για καλλιέργεια το δημόσιο λειβάδι «Νισίτσα» που βρισκόταν στην περιφέρεια του χωριού. Όμως και αυτό το χρησιμοποίησε ο Στρατός, έτσι αυτοί τελικά καλλιεργήσαν έκταση διπλανή της «Νισίτσας» που ονομαζόταν «Στενό», την οποία είχαν καλλιεργήσει παλαιότερα. Το κτήμα αυτό, αν και ήταν δημόσιο, είχε καταλάβει επί τουρκοκρατίας ο Μεχμέτ Βεήπ, ο πατέρας του Εσάτ· ο τελευταίος έφυγε εκτός Ελλάδας και τον εκπροσωπούσε ο Σπέγγος, που έλαβε προσωρινά μέτρα εναντίον των καλλιεργητών για καταπάτηση της ιδιοκτησίας του Εσάτ. Αυτό το γεγονός έπληξε τους χωρικούς, μολονότι ολόκληρη η ιδιοκτησία του Εσάτ τελούσε υπό κατάληψη σύμφωνα με το νόμο 1073, έτσι ζήτησαν προστασία για να καλλιεργήσουν ανενόχλητοι το «Στενό». Η απάντηση που έδωσε η Γεν. Διοίκηση στους καλλιεργητές ήταν προφορική, έτσι δεν γνωρίζουμε το περιεχόμενό της, πιθανό να ήταν θετική για αυτούς (Μάρ. 1918)³¹. Όσο αφορά το λειβάδι «Νισίτσα» υπήρξε αμφισβήτηση της ιδιοκτησίας του δημοσίου σ' αυτό. Το 1913 ο Γ. Μελάς αξίωσε δικαιώματα, όμως ο νομικός σύμβουλος της διοίκησης Λεωνίδας Λουκάκος υποστήριξε ότι αυτός δεν έφερε κανένα τίτλο που θα αποδείκνυε τα αξιούμενα δικαιώματα πάνω στο δημόσιο λειβάδι. Το 1879 είχε διεξαχθεί δίκη μεταξύ του Λέοντος Μελά, πατέρα του Γεωργίου Μελά, και του ενοικιαστή της δεκάτης, στην οποία εκδόθηκε

29. ΑΓΔΗ, φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 1194.

30. Αυτός ιδρύθηκε από τον Μ. Ζαλοκώστα τον Ιαν. του 1917 μαζί με τον Προμηθευτικό των Ιωαννίνων και τον Πιστωτικό του Κουτσελίου, εφημ. «Ήπειρος» φ. 628 (828)/1-2-1917 και εφημ. «Ο Αγρότης» φ. 16-17/1 και 15-2-1917. Η σφραγίδα του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού της Κατσικάς παρίστανε αλέτρι.

31. ΑΓΔΗ, ό.π., α.π. 4182.

ερήμην απόφαση υπέρ του Μελά. Όμως η απόφαση αυτή που την αποδέχτηκε ο ενοικιαστής δεν μπορούσε «ν' αντιταχθή κατά του οθωμανικού δημοσίου, διότι ούτε παρενέβη ούτε προσεκλήθη κατ' αυτήν <την δίκη>», οι δε ενοικιαστές δεν είχαν το δικαίωμα να εκπροσωπήσουν το δημόσιο σε δίκες. Το λειβάδι Νισίτσα πάντοτε χαρακτηριζόταν ως δημόσιο («εθνικό»), όπως αποδείκνυαν τα δημόσια βιβλία της τουρκικής διοίκησης. Ως τέτοιο γράφτηκε στο κτηματολόγιο, όταν έγινε ανανέωση της καταγραφής των δημόσιων κτημάτων το 1894. Ακόμη και σε προηγούμενα από αυτό (1894) χρόνια, η πρόσδοδος του λειβαδιού εκτίθετο σε πλειοδοτική δημοπρασία και, κατά τη γνώμη του συμβούλου, ο οικονομικός έφορος Ιωαννίνων έπραξε ορθά που συμπεριέλαβε τη Νισίτσα στη διακήρυξη της δημοπρασίας, αφού ήταν δημόσιο κτήμα³².

Το 1918 η Κατσικά εξακολουθούσε να είναι ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε σε πολλούς ιδιοκτήτες χριστιανούς και μουσουλμάνους. Μια ιδιοκτήτρια ήταν η Ρούσω Κ. Περονά, ενώ ο Καντρή Αβδουλάχ ήταν ιδιοκτήτης και πληρεξούσιος αντιπρόσωπος άλλων μουσουλμάνων ιδιοκτητών. Την εποχή αυτή η Κατσικά αριθμούσε 110 οικογένειες και οι χωρικοί με επικεφαλής τον γεωργικό συνεταιρισμό τους ζήτησαν να εκμισθωθεί σ' αυτούς το γεώμορο του χωριού³³.

Ένας κάτοικος της Κατσικάς, ο Πέτρος Λισγάρας, ζήτησε να αναμισθώσει σε ποσοστό 5/8 το δημόσιο πια λειβάδι «Φτέρι» της Ναφιέ χανούμ, συζύγου του Ρεζά βέη (1918)³⁴. Το δημόσιο είχε επίσης καταλάβει αγροτικά κτήματα που βρίσκονταν στην περιφέρεια της Κατσικάς και του γειτονικού της χωριού Κολωνιάτι, τα οποία ανήκαν στους Νασσίπ και Σουλεϊμάν Σουκρή. Τα κτήματα αυτά μίσθωσε ο Γεωργικός Συνεταιρισμός της Κατσικάς, γεγονός που δείχνει την ανάγκη των χωρικών να καλλιεργήσουν για να προμηθευτούν τα απαραίτητα για τη διαβίωση (1918)³⁵.

Στην περιφέρεια της Κατσικάς, πιθανότατα κοντά στη λίμνη Παμβώτιδα, υπήρχαν τέλματα (έλη). Το τέλμα Ζιαμαρά-Πέτρα μαζί με το τέλμα Ζιαμαρά-Ντούσια σύμφωνα με καταμέτρηση του 1918 κατελάμβαναν έκταση περίπου 2.000 στρ. Το δημόσιο κατέλαβε μετά την απελευθέρωση μέρος του Ζιαμαρά που ανήκε σε οθωμανούς που είχαν φύγει στο εξωτερικό και το εκμίσθωσε με χίλιες δραχμές ετησίως. Το 1918 δύο ιδιώτες, ο

32. Ό.π., φ. 3, υπφ. II, 87.

33. Ό.π., φ. 56, υπφ. I, 87.

34. Ό.π., 107.

35. Ό.π., 116.

Λ. Παπαστυλόπουλος και ο Α. Τόδουλος, ζήτησαν από τη Γεν. Διοίκηση να νοικιάσουν τα δύο έλη για μια δεκαετία· σκόπευαν να τα αποξηράνουν πρώτα και κατόπιν να καλλιεργήσουν αραβόσιτο. Ιδιοκτήτες του Ζιαμαρά ήταν κυρίως οι κληρονόμοι του Νουσρέτ Μετκό βέη. Ο γιός του, Μουμτζή Γαζή-Αλή Νουσρέτ Μετκόβης, κατείχε ποσοστό $1/3$ · από τα υπόλοιπα $2/3$ η Γιλδίζ χανούμ, σύζυγος του Νουσρέτ, είχε ποσοστό $24/40$ και το δημόσιο ποσοστό $16/40$. Δηλαδή επί του συνόλου ο Μουμτζή κατείχε τα $5/15$, η Γιλδίζ τα $6/15$ και το δημόσιο τα υπόλοιπα $4/15$. Οι κληρονόμοι του Νουσρέτ Μετκόβη στην ίδια αυτή περιοχή Τζαμαρά κατείχαν επίσης διάφορα λειβάδια, με τα εξής ονόματα: «Τζαμαρά» με συνεχόμενο το λειβάδι «Λειβαδόπουλο», λειβάδι «Στενό Τζαμαρά» στη θέση Ξηρολείβαδο, «Μεσαργιές», «Πέτρα Τζαμαρά» και «Βάλτος Πέτρας» (μαζί με αυτά και μία μπάσταινα). Όλα αυτά τα λειβάδια ήταν νοικιασμένα μέχρι τον Μάρτιο του 1918 αντί χιλίων δραχμών, εκτός από το ήμισυ του τελευταίου λειβαδιού και της μπάσταινας που ήταν εκμισθωμένα στους αδελφούς Αυγέρη για μια τριετία, μέχρι τον Σεπτ. του 1919, με ετήσιο ενοίκιο 2.300 δραχ. Στη θέση «Ντούσια» οι κληρονόμοι του Νουσρέτ κατείχαν αγρούς και λειβάδι που ήταν νοικιασμένα στον Πέτρο Τάση για τετραετία που έληγε τον Μάρτιο του 1920. Τα τέκνα του Νουσρέτ κατείχαν ακόμη ένα μποστάνι στη θέση «Λάμπρες» των Ιωαννίνων. Αυτοί αναχώρησαν το 1912, όμως η Γιλδίζ και ο Μουμτζή επανήλθαν το 1915. Το 1914 το ελληνικό δημόσιο κατέλαβε το λειβάδι στη θέση «Ντούσκο» (= Ντούσια) και τους αγρούς στη θέση «Τζαμαρά». Στην ίδια περιοχή Τζαμαρά είχαν κτήματα και οι αδελφοί Καζαλέ μπέη, από τους οποίους ο Μακτή μπέης παρέμεινε στα Ιωάννινα, ενώ οι δύο άλλοι αδελφοί του αναχώρησαν³⁶.

Αστικά και αγροτικά κτήματα στην περιφέρεια της Κατσικάς με επίσημους τίτλους κατείχε επίσης η Ειρήνη Κ. Περονά κατά το ήμισυ εξαδιαιρέτου και το άλλο μισό ανήκε στους Σουλεϊμάν και Νεσήπ Μπούνα. Η Περονά εκμίσθωσε το δικό της μερίδιο στον Χριστόδουλο Μπαρτζιώτη, κάτοικο Κατσικάς, το 1916 μέχρι και το 1918, ενώ οι μουσουλμάνοι νοίκιασαν στον Πάνο Τσιούρη, επίσης από την Κατσικά, για την ίδια χρονική περίοδο (1918)³⁷. Πιθανότατα στην περιφέρεια της Κατσικάς υπήρχε το αγρόκτημα **Κατσίκι**, το οποίο ανήκε στον Μπεκήρ Χατζαλή, στον Χα-

36. Ό.π., 132.

37. Ό.π., 142.

τζή Φουάτ και στο μουσουλμανικό βακούφι που ονομαζόταν Τζελαλή με εκπρ. τον μουφτή Ιωαννίνων. Παρεμβαίνοντες στο κτήμα ήταν ο Γαζαλή Νουσρέτ, ο Μουτζή Νουσρέτ και η Λιαλενούρ Νουσρέτ. Είχε έκταση 44 στρ. καλλιεργούμενα κολληγικώς από 2 καλλιεργητές, τον Δημ. Παπανικολάου με 24 στρ. και τον Γεώργ. Γκολέμη με 20 στρ. (1927)³⁸.

Νότια των Ιωαννίνων και νοτιοδυτικά της Κατσικιάς βρίσκεται το χωριό **Ραψίστα**³⁹. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε σε πολλούς ιδιοκτήτες, κυρίως μουσουλμάνους. Από πηγή του 1927 πληροφορούμεθα ότι η Ραψίστα είχε ως ιδιοκτήτες τους εξής: 1) κληρονόμοι Χαϊρεντάν Πασά Σουμπή Βέη, δηλ. Ικμπάλ χανούμ, Ιφέτ χανούμ και Ιφέτ χανούμ, 2) εκκλησίες Αγία Μαρίνα και Άγιοι Απόστολοι, 3) μονή Δουρούτης, 4) ελληνικό δημόσιο, 5) Μουσά Μουτεβελή και Ραμή εφέντης, 6) Ελένη χήρα Νικ. Βασιλειάδη, 7) Μουσταφά Δερβέναγας, 8) Γαζαλή Νουσρέτ, Μουτζή Βέης Νουσρέτ και Λιαλινούρ Νουσρέτ, 9) Χατζή Φουάτ, 10) Μετεβελή, 11) Σαΐτ εφέντης, 12) Γεώργ. Μπλέτσας, Χαρίλαος Μπλέτσας και Κωστούλα Μπλέτσα, 13) Αβδουλά Κατσάπ, 14) Αδελφοί Φώτου, 15) Αχμέτ εφέντης, 16) Χαϊρή Πατσαντά, 17) Αβδουραχμάν Κιαμήλ, 18) εκκλ. Παναγία Ραψίστας, 19) Χαντέμ σύζυγος Φείζο Ταφίλ και θυγατέρα Ισμαήλ Παρλιάκο, Φαντιλέ θυγ. Ισμαήλ Παρλιάκο, Σαντικά χήρα Σαΐπ Ισμετή και θυγ. Ι. Παρλιάκο, Παρλιάκο Αχμέτ εφέντης. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε 14.410 στρ. που κατανέμονταν σε καλλιεργούμενες γαίες (αγροί, άμπελοι) 5.484 στρ., σε συνοικισμό, δρόμους, χαράδρες και οικήματα 1.389 στρ., σε ορεινά ακατάλληλα για καλλιέργεια και μουςά 3.516 στρ., σε επιδεκτικές στην καλλιέργεια γαίες (βοσκότοποι) 3.752 στρ., σε δασύλλια 180 στρ. και σε βάλτο 89 στρ.⁴⁰

Ο Αβδούλ Κερίμ Τζιελιάλ από τα Ιωάννινα και τα αδέρφια του Αβδουλά, Αλή και Νουρή, γιοί του Τζιελιάλ, κατείχαν στην περιφέρεια του χωριού το λειβάδι «Ιμπραήμ Πασά» το οποίο πώλησαν (1918)⁴¹. Επίσης στην περιφέρεια της Ραψίστας οι κληρονόμοι του Νουσρέτ Μετκόβη κατείχαν το ήμισυ του λειβαδιού «Κεραμίδα» και το άλλο μισό ανήκε στον Ινταέτ Χαμδή. Το λειβάδι ήταν εκμισθωμένο για μια πενταετία, που έληγε τον Σε-

38. ΔΓΝΙ, φ. 60, α.α. 11.

39. Η Ραψίστα σήμερα ονομάζεται Πεδινή. ΚΕΔΚΕ, σ. 374-375.

40. ΔΓΝΙ, φ. 120, α.α. 18.

41. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 131.

πτ. του 1922, στον Ν. Ζαμπίρα και τον Ιω. Σάκκο με ενοίκιο 2.300 δραχ. (1918)⁴².

Νοτιοανατολικά της Κατσικάς στην ίδια πεδινή έκταση βρίσκεται το χωριό **Κουτσελιό**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με κύριους ιδιοκτήτες τον Σαμπρή εφέντη, γιό του Χουρσήτ εφέντη με ποσοστό 5/8, που του είχε παραχωρήσει η Λεϊλά χ., και τον Ρασήτ βέη Ντάγκα με ποσοστό 3/8. Αυτοί κατείχαν κτήματα όχι μόνο μέσα, αλλά και έξω από τα όρια του τσιφλικιού, με συνολική αξία 214.000 γρ. Υπήρχαν επίσης αρκετοί μικροϊδιοκτήτες χριστιανοί και λιγότεροι μουσουλμάνοι, ενώ κτήματα είχε και η εκκλησία. Συνολικά οι ιδιοκτησίες ανέρχονταν σε 60. Οι χριστιανοί ιδιοκτήτες ήταν μέλη των οικογενειών Κονταξή, Παπαστελόπουλου, Μίσιου, Διαμάντη, Κρανά, Μαμάλη, Λάμπρου, Σιάλακα, κλπ. Μερικές από τις εκκλησίες ήταν της Παναγίας (επίτρ. ο Γούλας Παπαϊωάννου), του Αγ. Δημητρίου (επίτρ. ο Θωμάς Γιωτίτσας), του Αγ. Ιωάννη, η μονή Τσούκας. Μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες που αναφέρονται είναι οι Κασήμ και Κιαμήλ εφέντηδες κληρ. Αχμέτ αγά Καραμούτσο, ο Μεχμέτ εφ. γιός Σαήτ, οι κληρ. Αλή Βέη Γκόλιο και Αταουλάχ εφ., ο Αβδούλ Κερέμ εφ. γιός Κιαμήλ, οι Περτέβ εφ. και συνιδιοκτήτης, ο Ρασήτ βέης Ντάγκα, ο Σαδίκ πασάς, κλ. (1913)⁴³.

Στον πίνακα του 1923 το Κουτσελιό σημειώνεται ανάμεσα στα τσιφλίκια που ανήκαν κατά το πλείστο τμήμα τους σε μουσουλμάνους ιδιοκτήτες⁴⁴. Στην πηγή του 1927 αναφέρεται ότι το Κουτσελιό ανήκε στους εξής ιδιοκτήτες: 1) Εμίν Μπεϊδουλάχ και Νεζιέ χανούμ, 2) Αχμέτ Σαΐτ εφέντη, 3) Σεκήρ Σαμπρή Χουρούτ και Ρεσήτ Βέη, 4) Αχμέτ Κασήμ, 5) Χαμίτ και κληρ. Αλή Βέη Γκόλιο, 6) Περτέφ Νέτα και Σεκερί Ρέντα, 7) Αβδούλ Κιαμήλ, 8) Αδελφούς Μίσιου δηλ. Λέανδρο, Χρήστο, Ελένη και Αικατερίνη Ιωάν. Μίσιου, 9) εκκλ. Κουτσελιού Κοίμηση Θεοτόκου, 10) εκκλ. Κατσικάς Αγ. Δημήτριο, 11) μονές: α) Τσούκας Λοζετσίου, β) Ηλιόκαλης, γ) Καστρίτσας με εκπρ. αυτή τον μητροπ. Ιωαννίνων Σπυρίδωνα, 12) Ιωάννη Ν. Κονταξή, 13) Αδελφούς Παπαστύλου, 14) Σανδίκ Πασά, 15) Μεχμέτ εφέντη και 16) τζαμί βακουφικό. Το τσιφλίκι είχε έκταση 13.120 στρ., από τα οποία 6.845 στρ. ήταν καλλιεργούμενα, 95 στρ. καλλιεργήσιμα, 960 στρ. αποτελούσαν λειβάδια και ορεινές βοσκές, 500 στρ. καλύπτονταν

42. Ό.π., 132.

43. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

44. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

από τον συννοικισμό, δρόμους, μονοπάτια κλ. και 4.720 στρ. ήταν βοσκήσιμα εδάφη, ακατάλληλα για καλλιέργεια⁴⁵. Ένα πολύ μικρό κομμάτι γης στο Κουτσελιό, 57 στρ., ανήκε στο ελλην. δημόσιο. Τα στρέμματα αυτά καλλιεργούνταν, στον δε συνεταρισμό του χωριού υπήρχαν 3 μέλη (1921)⁴⁶. Το 1936 υπήρχαν εκεί 4 μπασταινούχοι που καλλιεργούσαν 62 στρ.⁴⁷

Σύμφωνα με έγγραφο του Ιουν. 1913 το Κουτσελιό ήταν από πολλά χρόνια πριν στην κατοχή και κυριότητα του Κασήμ αγά Καραμούτσο, του Σαμπρή Ομέρ Βέη, του Ρεσήτ Βέη Μέτκο, του Σαήτ εφέντη, του Λεάνδρου Μίσιου και του Ντούλη Κιαμήλ, κατοίκων Ιωαννίνων. Αυτοί δεν διευκόλυναν ούτε στο ελάχιστο τους χωρικούς να καλλιεργούν τη γη του χωριού τους, αντίθετα μέχρι την απελευθέρωση νοίκιαζαν το Κουτσελιό σε διάφορους οθωμανούς που το απομυζούσαν εντελώς, με το να αρπάζουν το περισσότερο μέρος των καρπών από τους αγρούς ως γεώμορο και επιπλέον βασάνιζαν τους χωρικούς. Οι τελευταίοι μετά την απελευθέρωση προσφέρθηκαν αλληλέγγυα και ζήτησαν από τους ιδιοκτήτες να τους εκμισθώσουν ο καθένας το μερίδιό του, όμως εκείνοι αρνήθηκαν με την πρόφαση ότι το εκμίσθωσαν σε τρίτο πρόσωπο. Έτσι 61 κάτοικοι του Κουτσελίου ζήτησαν από τη Γεν. Διοίκηση να προτιμηθούν από οποιονδήποτε άλλο ενδιαφερόμενο στην εκμίσθωση του μεριδίου του καθενός ιδιοκτήτη, αποζημιώνοντας τους τελευταίους δεόντως. Η αίτηση των χωρικών κατέληξε στο αρχείο⁴⁸. Τον Ιούλιο του 1914 οι κάτοικοι του Κουτσελίου υπέβαλαν νέα αίτηση με την οποία ζήτησαν να ακυρωθεί η ενοικίαση του γεωμόρου που έδινε το χωριό τους και είχε κατακυρωθεί στον Γεώργιο Ρόϊμπα. Πάντως κατά το 1913 δεν είχε γίνει καμμία επίσημη ενέργεια από τον εισαγγελέα ή τον ειρηνοδίκη Ιωαννίνων για να λυθεί η διαφορά που ανέκυψε ανάμεσα στους κατοίκους του Κουτσελίου από τη μια μεριά και στους ιδιοκτήτες και τον ενοικιαστή από την άλλη. Πιθανόν ο εισαγγελέας Α. Ρωμανός να σύστησε στους ιδιοκτήτες το 1913 να εκμισθώσουν το χωριό στους κολλήγους, αλλά να μην εισακούστηκε. Σίγουρα όμως παρήγγειλε στους χωρικούς να καταβάλουν το οφειλόμενο γεώμορο στον μι-

45. Ό.π., φ. 55, α.α. 17. Και εδώ οι πηγές ταυτίζονται σχετικά με τους ιδιοκτήτες.

46. Ό.π., φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 27.

47. Ό.π., φ. 41 (ιμλιάκια).

48. ΑΓΔΗ, φ. 3, υπφ. Ι, 100-101. Τότε υπήρχε νόμος που απαγόρευε την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών.

σθωτή και να πάρουν από αυτόν αποδείξεις μέχρις ότου το υπουργείο των οικονομικών εκδώσει ειδικότερες οδηγίες, που ζήτησε ο οικονομικός έφορος Ιωαννίνων. Αυτές σχετίζονταν με τον τρόπο της κατάληψης των αγροτικών κτημάτων από το δημόσιο, στην περίπτωση που οι μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες απουσίαζαν στην Τουρκία. Αυτό έπραξε ο εισαγγελέας για να εμποδίσει το ενδεχόμενο μήπως στο μεταξύ οι χωρικοί καταναλώσουν το γεώμορο και περιέλθουν σε τέτοιο σημείο ώστε να μη μπορέσουν να το πληρώσουν ούτε στο δημόσιο ούτε στον ενοικιαστή. Η Γεν. Διοίκηση συγκέντρωνε πληροφορίες για την υπόθεση, με σκοπό να γνωμοδοτήσει ο νομικός της σύμβουλος⁴⁹.

Νότια της Κατσικάς και νοτιοδυτικά του Κουτσελιού συναντάται το χωριό **Κολωνιάτι**, στα ιστορικά υψώματα του Μπιζανιού. Αυτό ενμέρει (περίπου 1/3) ήταν δημόσιο κτήμα, με χριστιανούς καλλιεργητές και 167 γεωργικές εκμεταλλεύσεις («κομμάτια»). Μερικοί από αυτούς ήταν μέλη των οικογενειών Χρήστου, Βασιλείου, Λεοντάρη, Θεοδώρου, Λόλη, Κώστα, κλπ. (1894, 1898)⁵⁰. Στην πηγή του 1929 αναφέρεται ότι το αγρόκτημα Κολωνιάτι είχε για ιδιοκτήτες: 1) το ελλην. δημόσιο και την αεροπ. άμυνα με εκπρ. την οικον. εφορία Ιωαννίνων, 2) τη μονή Ταξιαρχών, 3) τη μονή Αγ. Νικολάου, 4) την Αικατερ. Μίσιου, 5) τον Λεάνδρο Μίσιο, 6) τον Χρήστο Μίσιο, 7) την Ειρήνη Περονά, 8) τους κληρονόμους Βοϊλα, 9) τους κληρ. Δόνου, 10) τους ναούς: α) Άγιο Νικόλαο, β) Παναγία, γ) Αγίους Ταξιάρχες, τους οποίους επιτρόπευε ο Γεώργ. Τζελέτας, 11) τον Γεώργ. Γκάνιο, 12) τους αδελφούς Γώτα, 13) τους κληρ. Χαϊρεντίν Πασά, 14) τους κληρ. Καλιόμπεη, 15) τον Αλή Γκόλιο, 16) τους κληρ. Σουλφικάρ Αγά, 17) τον Ιμάμ Αβδουλά, 18) τον Σεκήρ Μπούνα, 19) τον Ατίφ Ροδάνα, 20) το μουσουλμανικό τέμενος, 21) τον Καδρή Μπεχαή και 22) την ΕΤΕ. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε 12.232 στρ., γειτόνευε με τους συνοικισμούς της Μπάφρας και της (Νεο)καισάρειας και περιελάμβανε κυρίως βοσκήσιμες εκτάσεις⁵¹. Το σημαντικό σε έκταση τμήμα του χωριού που αποτελούσε μιλιάκι, έφτανε τα 4.000 στρ. με 200 στρ. καλλιεργούμενα, με 2.800 στρ. βοσκοτόπους και 1.000 στρ. λοιπές εκτάσεις. Ο συνεταιρισμός του Κολω-

49. Ό.π., φ. 26, υπφ. Ι, 142-147.

50. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

51. ΔΓΝΙ, φ. 48α, α.α. 32.

νιατιού αριθμούσε 11 μέλη (1921)⁵². Στις αρχές της δεκαετίας του '30 υπήρχαν εκεί 16 μπασταινούχοι καλλιεργητές⁵³.

Τον Μάρτιο του 1914 η τουρκική πρεσβεία στην Αθήνα απέστειλε ρηματική διακοίνωση («Liste Civile») στο υπουργείο εξωτερικών σχετικά με βοσκήσιμες γαίες που βρίσκονταν «εν Κολωνία του διαμερίσματος Μπιζανίου» και τις οποίες διεκδικούσε το οθωμανικό στέμμα· αυτό είχε εκμίσθώσει τα βοσκοτόπια στον Χατζή Ιμβραχίμ εφέντη, ο οποίος τότε διατελούσε υπό κράτηση. Η Γεν. Διοίκηση πληροφόρησε το Υπουργείο Εξωτερικών ότι εκδόθηκε ένταλμα προσωπικής κράτησης για τον μισθωτή των βοσκών «Κολωνιάτι» κατόπιν πρόσκλησης και άρνησής του να πληρώσει το μίσθωμα που ήταν 77.000 γρόσια· ως εκτούτου ο Χατζή Ιμβραχίμ εφέντης οδηγήθηκε στη φυλακή. Ενώπιον το ένταλμα φυλάκισης ο ενοικιαστής υπέβαλε ανακοπή στο πρωτοδικείο Ιωαννίνων και ισχυρίστηκε μεταξύ των άλλων ότι εξαιτίας του πολέμου δεν μπόρεσε να καρπωθεί έσοδα από τις βοσκές που νοίκιασε. Όμως το δικαστήριο διέταξε έρευνα με την οποία αποδείχτηκε ότι αυτός εισέπραξε από τις βοσκές και αποφάσισε να του επιβάλει κατάσχεση στα κτήματά του. Ύστερα από επιεική διαταγή του υπουργείου (οικονομικών;) αποφυλακίστηκε τον Μάρτιο του 1914. Ο Γεν. Διοικητής Άγγ. Φορέστης επρόκειτο να υποβάλει στο υπουργείο εξωτερικών αιτιολογημένη και λεπτομερή έκθεση με την οποία σκόπευε να καταδείξει ως αβάσιμο τον χαρακτηρισμό της οθωμανικής πρεσβείας που ήθελε τις βοσκές κτήματα του σουλτάνου. Όμως έκρινε σκόπιμο να αναφέρει μερικά ιστορικά στοιχεία για τα τσιφλίκια του οθωμ. δημοσίου, τα γνωστά και με το όνομα «εμλιάκια», στα οποία περιλαμβάνονταν και οι βοσκές «Κολωνιάτι». Όλα αυτά ανήκαν στον γνωστό δυνάστη της Ηπείρου, τον Αλή πασά Τεπελενλή, που μετά την καταστροφή του (1822) δημεύτηκε όλη η ακίνητη περιουσία του από το οθωμανικό δημόσιο. Συνεπώς αυτό από τότε διαχειριζόταν τα ιμλιάκια ή απευθείας με τους υπαλλήλους του ή με την εκμίσθωσή τους σε τρίτους, πράγμα που ήταν συνηθέστερο. Το 1907 ο μέγας βεζύρης Φερής πασάς, που καταγόταν από την οικογένεια Βλιώρα του Αυλώνα, υπέβαλε τη γνώμη, προς ανακούφιση δήθεν των οικονομικών δυσχερειών που είχε το τουρκικό κρά-

52. Ό.π., φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 25. Οι πηγές συμφωνούν ότι ένα τμήμα του χωριού ήταν ιμλιάκι.

53. Ό.π., φ. 19 (ιμλιάκια).

τος, να εκποιηθούν τα κτήματα αυτά. Στην πρόθεσή του αυτή ο Φερήτ πασάς είχε την υστερόβουλη σκέψη να χρησιμοποιήσει τη μεγάλη δύναμη και επιρροή του για να αγοράσει τα κτήματα ο ίδιος μαζί με τους αδελφούς του. Όμως τους σκοπούς αυτούς του Φερήτ αντελήφθη ο τότε γενικός διοικητής Ιωαννίνων, ο Οσμάν πασάς, που απολάμβανε την αμέριστη εμπιστοσύνη του σουλτάνου και δεν δίστασε να τους καταγγείλει. Συγχρόνως δεν παρέλειψε να υποδείξει στον καχύποπτο σουλτάνο ότι η αγορά των κτημάτων αυτών από τον Αλβανό βεζύρη θα ανύψωνε υπέρμετρα το γόητρο και τη δύναμή του στους Αλβανούς, γεγονός που χαρακτήριζε πολιτικά ασύμφορο. Ο πανίσχυρος τότε Χαμήτ έσπευσε έντεχνα να ματαιώσει τις ενέργειες του βεζύρη και αγόρασε ο ίδιος τα ενλόγω τσιφλίκια με συμφηφισμό όσων είχε λαμβάνειν από το δημόσιο· επίσης για τη διαχείρισή τους στο όνομά του απέστειλε ειδική επιτροπή στα Ιωάννινα. Αλλά μετά την ανακήρυξη στην Τουρκία του συντάγματος (1908) και την εκθρόνιση του Χαμήτ, τα τσιφλίκια αυτά περιήλθαν και πάλι στο οθωμανικό δημόσιο· αυτό τα διαχειριζόταν όπως πρώτα σαν δικά του κτήματα μέχρι την κατάληψη της Ηπείρου από τον ελληνικό στρατό (1912-13). Η ειδική επιτροπή του σουλτάνου είχε έκτοτε (1908) αναχωρήσει και δεν είχε αναμιχθεί καθόλου στη διαχείριση των κτημάτων. Επομένως, αφού και οι βοσκές Κολωνιάτι ήταν δημόσιο κτήμα, το οθωμανικό στέμμα δεν είχε κανένα δικαίωμα πάνω τους⁵⁴.

Το 1918 οι χωρικοί του Κολωνιατιού ζήτησαν από τη Γεν. Διοίκηση να εκμισθωθεί σ' αυτούς το γεώμορο του χωριού⁵⁵. Στην περιφέρειά του κατείχαν αγροκτήματα οι Νασσίπ και Σουλεϊμάν Σουκρή, τα οποία κατέλαβε το δημόσιο και τα εκμίσθωσε στον Γεωργικό Συνεταιρισμό της Κατσικάς (1918)⁵⁶. Επίσης στην περιφέρεια Κολωνιατίου και συγκεκριμένα στη θέση «Μπούφο» η Ειρήνη Κ. Περονά μαζί με τον Σουλεϊμάν και τον Νεσήπ Μπούνα κατείχαν εξαδιαιρέτου και εξημισείας καλλιεργήσιμες και βοσκήσιμες εκτάσεις. Τους αγρούς καλλιεργούσαν κολλήγοι. Την περίοδο 1916-1918 οι ιδιοκτήτες εκμίσθωσαν τις γαίες αυτές σε δύο κατοίκους Κατσικάς, τον Χριστόδουλο Μπαρτζιώτη και τον Πάνο Τσιούρη (1918)⁵⁷.

54. ΑΓΔΗ, φ. 26, υπφ. ΙΙΙ, 266-270.

55. Ό.π., φ. 56, υπφ. Ι, 48.

56. Ό.π., 116.

57. Ό.π., 142.

Νότια από το Κολωνιάτι, χτισμένο στις πλαγιές βουνού, εντοπίζεται το ιστορικό **Μπιζάνι**. Το χωριό αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη τον γνωστό Γεώργιο Βοΐλα, που ήταν γιατρός και έμενε στα Ιωάννινα. Πηγή του 1926 αναφέρει ότι το Μπιζάνι είχε ιδιοκτήτες τον Γεώργιο Βοΐλα και την Αντιγόνη Νικοβοπούλου, συνιδιοκτήτες εξαιριέτου στο τσιφλίκι. Αυτό είχε έκταση 2.100 στρ., από τα οποία 1.825 στρ. είχαν απαλλοτριωθεί και 275 στρ. ήταν καλλιεργήσιμα⁵⁸. Το ίδιο έτος (1926) ο υπουργός γεωργίας Γ. Χαριτάκης ανακάλεσε την απαγόρευση και επέτρεψε στους δύο ιδιοκτήτες να πουλήσουν το κτήμα τους⁵⁹.

Τον Ιούνιο του 1918 η κοινότητα Μπιζανίου με αντιπρόσωπο τον πάρεδρο Νικόλαο Αν. Βράκα ανέφεραν στη Γεν. Διοίκηση ότι οι ίδιοι ήταν επίμορτοι καλλιεργητές του ιδιόκτητου χωριού τους και ότι από το 1913 και μετά μίσθωναν το γεώμορο με μέγιστη ετήσια τιμή 240 εικοσάφραγκα. Όμως τη χρονιά εκείνη ο Βοΐλας τους ζήτησε 600 εικοσάφραγκα. Για αυτό ζήτησαν να μεριμνήσει η διοίκηση ώστε ο ιδιοκτήτης να δεχτεί να τους νοικιάσει το γεώμορο σε εύλογη και δίκαιη τιμή⁶⁰.

Νοτιοανατολικά από το Μπιζάνι είναι χτισμένο το χωριό **Σερβιανά**, στην ίδια ορεινή περιοχή. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι. Στον πίνακα του 1923 αναφέρεται ότι ελάχιστο τμήμα των Σερβιανών ανήκε σε μουσουλμάνους ιδιοκτήτες⁶¹. Από πηγή του 1925 πληροφορούμεθα τους ιδιοκτήτες στα Σερβιανά: 1) Ιωάννης Παπαστύλος, 2) Γεώργιος Παπαστύλος, 3) Νικόλαος Παπαστύλος, 4) Ναταλία Δ. Λευή, 5) Μωϋσής Δ. Λευή, 6) Νισήμ Δ. Λευή, 7) Σαρρίνα Λευή, 8) Αβραάμ Δ. Λευή, 9) ναοί Σερβιανών: Αγία Παρασκευή, Αγία Σωτείρα, Παναγία και Αγ. Ταξιάρχης με εκπρ. τους επιτρόπους Παναγ. Κωστή, Δημήτριο Χουλιάρη και Νικόλ. Μπούκα, 10) Ντούσια Ντουραχμάν, 11) ναός Αγ. Δημητρίου Λεσιανών, 12) ελληνικό δημόσιο, 13) Αικατερ. Κολιοπούρδα, 14) κληρ. Γ. Παπαμπέσα, 15) Μπέμπεης, 16) Σταύρος Νάτσης και Νίτσα Μάση, 17) Ιωάννης Κονταξής, 18) Ρουσήτ Μπέης, 19) Χαρίκλεια Πουλή, 20) Παπαχρήστος Τζάλλας και Δημήτριος Πουλής, 21) Ελένη Μπέσα, 22) Γ. Πρίντζος, 23) Κ. Μίχος, 24) Δημήτριος και Νικόλαος Ντάης και 25) κοινότητα Σερβιανών με εκπρ. τον

58. ΔΓΝΙ, φ. 93, α.α. 25. Υπάρχει σχεδόν απόλυτη συμφωνία των πηγών όσον αφορά τους ιδιοκτήτες του τσιφλικιού.

59. Ό.π., α.π. 21641/12-3-1926.

60. ΑΓΔΗ, φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 7724.

61. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

πρόεδρο Αθανάσιο Ζιάβο. Το τσιφλίκι απλωνόταν σε έκταση 13.087 στρ. με την εξής κατανομή: καλλιεργούμενες γαίες (αγροί και αγραναπαυμένα 2.914 στρ., αμπέλια 58 στρ.) 2.972 στρ., λειβάδια 665 στρ., κοσολείβαδα 215 στρ., βοΐδολείβαδο 168 στρ., συννοικισμός 103 στρ., δασοθαμνώδη 1.242 στρ., ορεινοί βοσκότοποι 7.634 στρ., δρόμοι, οικήματα 88 στρ.⁶²

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1913 είκοσι τέσσερεις χωρικοί ανέφεραν στη Γεν. Διοίκηση ότι στο χωριό τους κατοικούσαν πενήντα πολυμελείς οικογένειες. Αυτές ανέκαθεν καλλιεργούσαν όλους τους αγρούς του χωριού χωρίς ποτέ να κρατηθεί λειβάδι («κισλάς»), γιατί όλες οι εκτάσεις ήταν καλλιεργήσιμες. Το 1905 ο ιδιοκτήτης του χωριού Παπαστύλος ζήτησε να του αφήσουν για μια πενταετία μερικές γαίες, προκειμένου να τις χρησιμοποιήσει ως λειβάδι και για να τους εξοφλήσει διάφορα χρέη. Όμως, όταν οι χωρικοί πήγαν να τις καλλιεργήσουν ξανά, ο ιδιοκτήτης, που πριν τους είχε παρακαλέσει, τότε τους εμπόδισε λαβαίνοντας εναντίον τους προσωρινά μέτρα και οι εκτάσεις έμειναν ακαλλιεργητες. Ο ιδιοκτήτης δεχόταν να επιστρέψει τα χωράφια, όμως ζητούσε ως αντάλλαγμα να δώσουν οι χωρικοί το μέρος του οικισμού τους. Αυτοί αδυνατούσαν να παραχωρήσουν τα σπίτια τους για να γίνουν λειβάδι, εξάλλου δεν θα είχαν μέρος να περάσουν οι ίδιοι και τα μικρά τους ποίμνια πηγαίνοντας στα σπίτια. Επειδή λοιπόν κινδύνευαν, όπως ανέφεραν, να περιέλθουν σε οικτρή κατάσταση και να πεθάνουν από την πείνα, αφού δεν καλλιεργήσαν καθόλου, ζήτησαν να λάβει μέριμνα η διοίκηση να τους δοθούν γαίες για καλλιέργεια. Η υπόθεσή τους όμως κατέληξε αμέσως στο αρχείο⁶³, ίσως επειδή θεωρήθηκαν υπερβολικά τα επιχειρήματα που εξέθεσαν ή μπορεί να παραπέμφθηκε στα δικαστήρια.

Στην περιφέρεια του χωριού υπήρχε το χάνι Μεσιά, κοντά σ' αυτό υπήρχε η έκταση «Αρέντα» κατάλληλη για καλλιέργεια και βόσκηση ποιμνίων. Αυτή είχε ιδιοκτήτη στα 3/4 τον Ματαδιούλη Λέβη και στο υπόλοιπο 1/4 τον Αμιδαίο Λέβη, μέλη γνωστής εβραϊκής οικογένειας των Ιωαννίνων. Η περιοχή ήταν κοντά στο χωριό Μπάρτζι, έτσι μερικοί κάτοικοι του επενέβαιναν στην Αρέντα εμφανιζόμενοι ως μισθωτές του Ματαδιούλη. Την έκταση χρησιμοποιούσε ένας επίμορτος καλλιεργητής από τα Σερβιανά και δύο κάτοικοι της Μπάρτζης (1918)⁶⁴.

62. Ό.π., φ. 130, α.α. 33.

63. ΑΓΔΗ, φ. 4, υπφ. Ι, 25-26.

64. Ό.π., φ. 56, υπφ. Ι, 39, 40. Διαπιστώνεται ταύτιση στις πηγές αναφορικά με τους ιδιοκτήτες.

Νοτιοανατολικά από τα Σερβιανά υπάρχει το χωριό **Λεσιανά**⁶⁵, χτισμένο σε ορεινή περιοχή. Στον πίνακα του 1923 αναφέρεται ότι ελάχιστο τμήμα των Λεσιανών, που αποτελούσαν ιδιωτικό τσιφλίκι, ήταν ιδιοκτησία μουσουλμάνου⁶⁶. Στα Λεσιανά κατείχαν ιδιοκτησία τα αδέλφια Παπαστύλου, Νικόλαος, Ιωάννης και Γεώργιος, οι εκκλησίες Άγ. Νικόλαος, Άγ. Δημήτριος, Αγία Μαρίνα και Άγ. Γεώργιος με επιτρόπους τον Κ. Τζίμα και τον Κ. Φώτου, το ελλην. δημόσιο. Επίσης οι αδελφοί Δημήτριος και Γεώργιος Μακρής, ο Αχιλλέας Μακρής και ο Δημήτριος Πουλής, ο Αριστ. Σκαπέτης και η Αννέτα χήρα Κ. Κίτσου, ο Χρ. Τσάλλας και οι κληρονόμοι του Γ. Μπασά, καθώς και 53 κάτοικοι μικροϊδιοκτήτες. Το αγρόκτημα είχε έκταση 5.483 στρ. που κατανέμονταν σε καλλιεργούμενα εδάφη (αγροί και άμπελοι) 963 στρ., σε δασύλλια 320 στρ., σε πετρώδη υψώματα ακατάλληλα για καλλιέργεια 2.900 στρ., σε θαμνώδη εδάφη 1.000 στρ., σε συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια και χαράδρες 300 στρ. (1927)⁶⁷.

Ανατολικότερα των Λεσιανών και σε ορεινή περιοχή είναι χτισμένο το χωριό **Κοτόρτσι**⁶⁸. Αυτό ήταν κεφαλοχώρι, δηλαδή ελεύθερο. Σύμφωνα με πηγή του 1913 υπήρχαν εκεί χριστιανοί μικροϊδιοκτήτες και μαζί με την εκκλησιαστική οι ιδιοκτησίες ανέρχονταν τουλάχιστον σε 91. Οι ιδιοκτήτες ήταν μέλη των οικογενειών Τολάκη, Μπέλιου, Μπέση, Διαμάντη, Ζώνη, Παπαδημητρίου, Κίτσου, Τσόλα, Κώτσου, Σκούφη, Καραβούδα ή Καραούδα, Ανιάρου ή Μπινιάρου, Πρέντζου, κλπ.⁶⁹

Νοτιοανατολικά από το Κοτόρτσι στον ίδιο ορεινό όγκο βρίσκεται η **Κορίτιανη** ή **Κορύτιανη**. Το χωριό αυτό ήταν ιδιοκτησία του δημοσίου. Νοτιοανατολικά της Κορίτιανης είναι χτισμένο το χωριό **Πλαίσια** ή **Πλέσια** και πιο νότια βρίσκεται το χωριό **Βαλτσώρα**⁷⁰. Και αυτά τα χωριά αποτελούσαν περιουσία του κράτους. Σύμφωνα με τη στατιστική η Κορίτιανη είχε έκταση 9.300 στρ., από τα οποία 1.200 στρ. καλλιεργούνταν, 4.100 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 4.000 στρ. λοιπές εκτάσεις. Στον συ-

65. Τα Λεσιανά είναι το σημερινό Αυγό. ΚΕΔΚΕ, σελ. 10-11, 434-435.

66. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

67. Ό.π., φ. 2, α.α. 26.

68. Το Κοτόρτσι μετονομάστηκε σε Αετορράχη. ΚΕΔΚΕ, σ. 24-25.

69. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.Ο Π. Αραβαντινός, Χρονογραφία..., σ. 335, σημειώνει το Κοτόρτσι ως «εθνικό», σε αντίθεση με τον Ιω. Λαμπρίδη, ό.π., σ. 44.

70. Η Βαλτσιώρα σήμερα ονομάζεται Πηγάδια, ΚΕΔΚΕ, σ. 394-395.

νεταιρισμό του χωριού υπήρχαν 59 μέλη (1921)⁷¹. Το 1932 υπήρχαν εκεί 55 μπασταινούχοι καλλιεργητές σε 1.376,25 στρ.⁷² Το ιμλιάκι Πλαίσια εκτεινόταν σε 4.500 στρ. από τα οποία 3.400 στρ. ήταν καλλιεργούμενα και 1.100 στρ. βοσκότοποι. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 61 μέλη (1921)⁷³. Η Βαλτσώρα είχε έκταση 9.100 στρ. που κατανέμονταν σε 1.000 στρ. καλλιεργούμενα, σε 6.600 στρ. βοσκές και σε 1.500 στρ. λοιπές εκτάσεις. Ο συνεταιρισμός της Βαλτσώρας είχε 23 μέλη (1921)⁷⁴.

Τον Σεπτέμβριο του 1917 οι κάτοικοι της Πλαίσιας με πληρεξούσιο αντιπρόσωπο τον Παναγιώτη Ράπτη, παντοπώλη κάτοικο Ιωαννίνων, υπέβαλαν αίτηση στη διοίκηση μαζί με τους κατοίκους της Κορίτιανης που είχαν αντιπρόσωπο τον Γεώργιο Μπαμπάκο, έμπορο κάτοικο Ιωαννίνων. Τα χωριά τους ήταν κρατικά τσιφλίκια («εθνικά») και πλήρωναν τους φόρους του γεωμόρου και της δεκάτης στους ενοικιαστές που όριζε το δημόσιο. Τον Ιούλιο του ίδιου έτους, επί ιταλικής κατοχής, είχε γίνει δημοπρασία και η δεκάτη των δύο χωριών κατακυρώθηκε στον Βασίλειο Ριπτόπουλο από τα Πεστά, με τον οποίο οι χωρικοί συμφώνησαν και του πλήρωσαν τον φόρο σε χρήμα. Τον Αύγουστο σε άλλη δημοπρασία το γεώμορο των δύο χωριών κατακυρώθηκε στον Δημήτριο Παπά από τη Σκλίβανη με τιμή 1.600 δρχ. μαζί με το χωριό Βαλτσώρα. Από το τελευταίο εισέπραξε χίλιες δραχμές, ενώ ο φόρος της δεκάτης για τα τρία χωριά ανήλθε στις 7.735 δρχ. Οι χωρικοί των δύο πρώτων χωριών θέλησαν να εξοφλήσουν το γεώμορο σε χρήμα και σ' αυτό παρότρυνε τον Παπά και ο οικονομικός έφορος που ήταν τότε στα Πεστά. Μάλιστα οι καλλιεργητές πρότειναν να του δώσουν 600 δρχ. επιπλέον, δηλαδή συνολικά θα εισέπραττε 2.200 δρχ. Ο ενοικιαστής αρνήθηκε και πίεσε τους κατοίκους να του εξοφλήσουν το γεώμορο σε είδος. Οι καλλιεργητές υποστήριξαν ότι τα χωριά τους είναι άγονα και ότι είχαν ανάγκη, για αυτό ζήτησαν να καταβάλουν το γεώμορο σε χρήμα, να μην επέμβει η αστυνομία του Συρράκου —όπου είχε καταφύγει ο ενοικιαστής— και η επιτροπή του επισιτισμού να ορίσει την τιμή των προϊόντων⁷⁵. Από έγγραφο του 1918 γνωρίζουμε ότι και εκείνο το έτος ενοικιαστής της Κορίτιανης ήταν ο Δημή-

71. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 31.

72. Ό.π., φ. 25α, φ. 37 (ιμλιάκια).

73. Ό.π., φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 29.

74. Ό.π., αρ. 30. Οι πηγές ταυτίζονται στο ότι τα χωριά ήταν δημόσια κτήματα.

75. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 433.

τριος Κ. Παπάς, ο οποίος από το 1917 δεν είχε εισπράξει τίποτε από τους χωρικούς⁷⁶. τουλάχιστον έτσι ισχυρίστηκε.

Ανατολικά της Κορίτιανης είναι χτισμένο το **Καλέντζι**, κοντά στη δεξιά όχθη του Άραχθου ποταμού. Το χωριό αυτό ήταν κτήμα του δημοσίου. Βορειοανατολικά από το Καλέντζι και πιο κοντά στον Άραχθο κείται το χωριό **Πάτερο** και αυτό ήταν ιδιοκτησία του κράτους. Με βάση την στατιστική το Καλέντζι είχε έκταση 14.300 στρ., που κατανέμονταν σε 1.000 στρ. καλλιεργούμενη γη, σε 4.500 στρ. βοσκοτόπους και 8.800 στρ. εδάφη με λοιπές χρήσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 91 μέλη (1920)⁷⁷. Το 1931 υπήρχαν εκεί 162 μπασταινούχοι καλλιεργητές⁷⁸. Το ιμλιάκι Πάτερο εκτεινόταν σε 5.000 στρ., από τα οποία 300 στρ. καλλιεργούνταν, 2.700 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 2.000 στρ. είχαν λοιπές χρήσεις. Στον συνεταιρισμό του χωριού ήταν εγγεγραμμένα 41 μέλη (1920)⁷⁹. Το 1929 υπήρχαν στο Πάτερο 39 μπασταινουχικοί κλήροι⁸⁰.

Τον Σεπτέμβριο του 1917, επί ιταλικής κατοχής της Ηπείρου, διεξήχθη δημοπρασία στα Ιωάννινα και το γεώμορο των δύο χωριών εκμισθώθηκε για 3.860 δρχ. στον Παπαπάνο Πιανόπουλο από το Καλέντζι. Μετά την παλινόρθωση της ελληνικής κυριαρχίας στην περιοχή, οι δύο κοινότητες επεδίωξαν και μίσθωσαν για λογαριασμό τους την πρόσοδο του γεωμόρου⁸¹.

Βορειοδυτικά από το Πάτερο στην ίδια ορεινή περιοχή βρίσκεται το χωριό **Φορτόσι**. Στο χωριό αυτό υπήρχαν χριστιανοί μικροϊδιοκτήτες, συνολικά γύρω στους 117. Στην πηγή δεν διευκρινίζεται αν το χωριό ήταν ελεύθερο ή τσιφλίκι. Πιθανότατα ένα μεγάλο τμήμα του, εάν όχι όλο, ήταν ιδιοκτησία των χωρικών. Αναφέρονται μέλη από τις οικογένειες Τσόπου, Κεχαγιά, Ζήση, Ράμου, Κώστα, Νάκου, Παπαθανασίου, Λάμπρου, Ηλιανού ή Αλνού, Κολιοφήδα (ή Κολιοκήδη), Λίτσου, κλπ. (1913)⁸².

Βορειοανατολικά από το Φορτόσι στην αριστερή όχθη του Άραχθου

76. Ό.π., φ. 56, υπφ. Ι, 75.

77. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 34.

78. Ό.π., φ. 18 (ιμλιάκια).

79. Ό.π., φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 33.

80. Ό.π., φ. 32 (ιμλιάκια). Διαπιστώνεται ταύτιση στις πηγές σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών.

81. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369).

82. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Βλ. Π. Αραβαντινός, ό.π., σ. 335· Ιω. Λαμπρίδης, ό.π.

ποταμού εντοπίζεται το γνωστό χωριό **Χουλιαράδες**. Αυτό υπήρξε τσιφλίκι του δημοσίου. Σύμφωνα με καταγραφή του οθωμανικού κτηματολογίου του 1894 το κτήμα κάλυπτε έκταση 10.514 παλαιά στρέμματα και είχε 490 γεωργικούς κλήρους («κομμάτια»). Το 1898 οι κλήροι που καλλιεργούσαν οι χριστιανοί καλλιεργητές είχαν υπολογιστεί σε 518. Αυτοί ανήκαν στις οικογένειες Παπά, Αναγνώστου, Κώστα, Γιαννούλη, Παπουτσή, Καλύβα, Διάκου, Αντωνίου, Μάστορα, Μήτση, Μαντζίλα, Μήτρου, Τάτση, Τόλη, κλπ.⁸³ Οι Χουλιαράδες είχαν έκταση 10.600 στρ., που κατανέμονταν σε 1.200 στρ. καλλιεργούμενα, σε 9.000 στρ. βοσκοτόπους και σε 400 στρ. λοιπές εκτάσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 54 μέλη (1921)⁸⁴. Το 1931 υπήρχαν στους Χουλιαράδες 189 μπάσταινουχικοί κλήροι, βακουφική έκταση 30 στρ., κλήρος σχολείου 15 στρ. και κοινοτική έκταση 3.500 στρ.⁸⁵

Δυτικά των Χουλιαράδων είναι χτισμένο το **Λοζέτσι**⁸⁶, στη δεξιά όχθη του Άραχθου σε ορεινή περιοχή. Το χωριό ήταν κρατική ιδιοκτησία. Σύμφωνα με καταγραφή στο οθωμανικό κτηματολόγιο (1894;) είχε περίπου χίλιους (951) γεωργικούς κλήρους, τους οποίους καλλιεργούσαν χριστιανοί καλλιεργητές, μέλη των οικογενειών Κολέτση, Δάλα, Κατέρη, Δημητρίου, Κολιού, Κανέ, Δημητρούλα, Καλέντζου, Τριανταφύλλου, Γιάννη, κλπ.⁸⁷ Στη στατιστική με τα ιμλιάκια αναφέρεται ότι το Λοζέτσι εκτεινόταν σε 36.000 στρ., από τα οποία 3.500 στρ. καλλιεργούνταν, 25.700 στρ. αποτελούσαν βοσκοτόπους και 6.800 στρ. είχαν λοιπές χρήσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού είχε 77 μέλη (1921)⁸⁸.

Από αίτηση που υπέβαλαν είκοσι δύο Λοζετσινοί στον νομόρχη Ιωαννίνων τον Μάρτιο του 1913 συλλέξαμε ενδιαφέρουσες ειδήσεις. Αυτοί ανέφεραν ότι στα βόρεια σύνορα του χωριού τους βρισκόταν αρκετό καλλιεργήσιμο μέρος, το οποίο ονομαζόταν **Κορδολόγια**. Σήμερα το μέρος αυτό σημειώνεται στο χάρτη σαν οικισμός⁸⁹, στη δεξιά κοίτη του Άραχθου

83. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

84. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 7.

85. Ό.π., φ. 48 (ιμλιάκια). Και εδώ οι πηγές συμφωνούν στο ότι το χωριό ήταν ιμλιάκι, καθώς και στην έκταση.

86. Το χωριό Λοζέτσι είναι το σημερινό Ελληνικό, ΚΕΔΚΕ, σ. 170-171.

87. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

88. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 32. Οι πηγές ταυτίζονται σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς του χωριού.

89. Τα Κορδολόγια δεν αναφέρονται στην έκδοση της ΚΕΔΚΕ.

ποταμού. Τα Κορδολόγια, όπως βεβαίωσαν οι εβδομηντάχρονοι τότε γέροντες του χωριού, αλλά και των άλλων γειτονικών χωριών (Χουλιαράδων, Βασταβετσιού, Κοντινών, Μουζακαίων και Φραστάνων)⁹⁰, αποτελούσαν τμήμα της έκτασης του Λοζετσιού. Το 1873 με την ψευδή πιστοποίηση του συγχωριανού τους Ιωάννη Καραλή, που ήταν τότε μουχτάρης, τα Κορδολόγια αποτέλεσαν μέρος του γειτονικού χωριού Μουζακαίοι. Το χωριό αυτό ανήκε στον μουσουλμάνο Μεχμέτ Βεήπ από τα Ιωάννινα. Αυτός, που ήταν βαθύπλουτος και με μεγάλη επιρροή στην κυβέρνηση, κατόρθωσε, εξαγοράζοντας τους κυβερνητικούς υπαλλήλους και ασκώντας βία στους Λοζετσινούς, να προσαρτήσει τα Κορδολόγια στο ιδιόκτητο χωριό του. Οι προσπάθειες των κατοίκων του Λοζετσιού να διατηρήσουν την ακεραιότητα του χωριού τους αποδείχτηκαν μάταιες. Είναι χαρακτηριστικό επίσης το γεγονός ότι ακόμη στα 1913 πολλές τοποθεσίες στα Κορδολόγια έφεραν τα επώνυμα των οικογενειών από το Λοζέτσι, οι οποίες τις κατείχαν πριν από την προσάρτηση. Αυτοί που στο μακρινό παρελθόν καλλιεργούσαν τους αγρούς στα Κορδολόγια άρχισαν πάλι (1913) να τους καλλιεργούν, ενώ οι επίτροποι του οθωμανικού τεμένους στο οποίο ο Μεχμέτ Βεήπ αφιέρωσε τα Κορδολόγια, τα εξέθεσαν σε πλειοδοτική δημοπρασία. Οι χωρικοί ζήτησαν από την κυβέρνηση να τους αποδοθούν τα Κορδολόγια. Η διοίκηση έκρινε ότι η υπόθεση ήταν αντικείμενο της δικαστικής έρευνας⁹¹.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1917 οι ενοικιαστές γεωμόρου και δεκάτης του χωριού διαμαρτυρήθηκαν στη Γεν. Διοίκηση ότι οι Λοζετσινοί καρπώθηκαν με τα αιγοπρόβατά τους το λειβάδι «Καλάμι», το οποίο, όπως ισχυρίστηκαν, ανέκαθεν συνηθιζόταν να χρησιμοποιεί ο ενοικιαστής του γεωμόρου. Για αυτό ζήτησαν να παρθούν μέτρα για πρόληψη της ζημιάς τους⁹². Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στις διακηρύξεις των δημοπρασιών γινόταν σαφές πως στις ενοικιάσεις των δημόσιων κτημάτων συμπεριλαμβανόταν και η κάρπωση των λειβαδιών, «όσων ανέκαθεν επεκράτησε να καρπούται ο ενοικιαστής του γεωμόρου»⁹³.

90. Το Βασταβέτσι σήμερα ονομάζεται Πετροβούνι. ΚΕΔΚΕ, σ. 390-391· οι Κοντινοί ή Κοντινούς σήμερα λέγονται Κοντινοί, ΚΕΔΚΕ, σ. 126-127· τα Φράστανά μετονομάστηκαν σε Κυπαρίσσια και είναι συνοικισμός των Μουζακαίων. ΚΕΔΚΕ, σ. 328-329.

91. ΑΓΔΗ, φ. 3, υπφ. Ι, 171-172.

92. Ό.π., φ. 55, υπφ. Ι, α.π. 982 (633).

93. Ό.π.

Βορειοανατολικά από το Λοζέτσι, πιο κοντά στον Άραχθο και στα Κορδολόγια, συναντάται το χωριό **Μουζακαίοι** (ή **Μουζακιοί**). Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που, όπως αναφέραμε, ανήκε στον Μεχμέτ Βεήπ από τα Ιωάννινα⁹⁴. Σύμφωνα με άλλη πηγή (1913) κύριος ιδιοκτήτης του χωριού ήταν ο Μεχμέτ εφέντης, επίτροπος του αφιερώματος της Χασιμπέ χανούμ, και συνιδιοκτήτες ο Μιχαλάκης και λοιποί. Κατείχαν κτήματα αξίας 139.212 γρ. Πιθανότατα ο Μεχμέτ εφέντης ήταν ο Μεχμέτ Βεήπ (ή ο γιός του), ο οποίος ίσως απέκτησε το τσιφλίκι ως ανταμοιβή υπηρεσιών που είχε προσφέρει στο οθωμανικό κράτος και, για να εξασφαλίσει τη νομή του κτήματος για λογαριασμό της οικογένειάς του και μετά το θάνατό του, το έκανε αφιέρωμα (μαζί με τα Κορδολόγια) σε θρησκευτικό ίδρυμα (τέμενος) των Ιωαννίνων. Κτήματα στο χωριό είχαν και οι εξής: Ριφάτ αγάς και λοιποί κληρ. Ισά αγά, Μεχμέτ εφ. γιός Μεφτή Σαΐτ, εκκλ. Αγ. Γεωργίου με επίτροπο, Μαρία και Ελένη Κίτσιου Παπά, Σταύρος και Κώστας Γιάννη, Καμπέρ και Ιβραήμ εφέντηδες γιοί Ισούφ, κλ. (1913)⁹⁵. Από πηγή του 1929 μαθαίνουμε ότι το τσιφλίκι Μουζακαίοι είχε για ιδιοκτήτες τον Σαΐτ εφέντη, τον Χαϊρεντίν Πασά, τους Εσάτ και Βεΐπ Πασά και Αϊσέ Σελήμ Αλή, τον Ισέ Ισαγά (—τους εκπροσωπούσε η ΕΤΕ), το μουσουλμανικό τέμενος, τους αδελφούς Παπαστύλου και τον Αντώνιο Μαντζίλα. Το κτήμα είχε έκταση 6.293 στρ. με την εξής κατανομή: συνοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, αλωνότοποι 400 στρ., καλλιεργούμενα εδάφη 1.021 στρ., καλλιεργήσιμα 22 στρ., συνεχείς φυτευμένες εκτάσεις 250 στρ. και βοσκήσιμα, ακατάλληλα για καλλιέργεια 4.600 στρ.⁹⁶

Λίγο πιο δυτικά από τους Μουζακαίους βρίσκεται το χωριό **Φράστανα**⁹⁷, χτισμένο σε ημιορεινή περιοχή στη νοτιοανατολική μεριά του λεκανοπέδιου των Ιωαννίνων. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και σύμφωνα με πηγή του 1929 είχε ως ιδιοκτήτες τον Καμπέρ Μπούρμπο και τον Ιμπραήμ Μπούρμπο, τον Παναγιώτη Πισπιρή, τον Λάκη Ι. Πισπιρή, τον Χρ. Ι. Πισπιρή, τον Κωνστ. Ι. Πισπιρή, την Νίκη Ι. Πισπιρή, σύζυγο Φάντη Μάνθου, την Κατίνα Ι. Πισπιρή, σύζυγο Ν. Κατσή, τον Ιωάννη Π. Πισπιρή, την Αικατερίνη Κ. Γερογιάννη ή Γερογιαννοπούλου και τον Κων-

94. Ό.π., φ. 3, υπφ. Ι, 171-172.

95. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

96. ΔΓΝΙ, φ. 88, α.α. 17. Οι πηγές ομοφωνούν όσον αφορά τους ιδιοκτήτες.

97. Βλ. σημ. 90.

στ. Χ. Γερογιάννη ή Γερογιαννόπουλο. Το αγρόκτημα είχε έκταση 3.235 στρ., από τα οποία 280 στρ. ήταν συννοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, χαντάκια, αλωνότοποι, 955 στρ. καλλιεργούνταν και 2.000 στρ. αποτελούσαν χειμερινούς και θερινούς βοσκότοπους, εκτάσεις ακατάλληλες για καλλιέργεια⁹⁸.

Λίγο βορειότερα από τους Μουζακαίους, χτισμένο στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων, εντοπίζεται το χωριό **Μπρατ(ο)βάρι**⁹⁹. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε στους Κιανή και Αβδουλά Μεχμέτ Ψάρα, στους κληρονόμους του Χαλήλ Γιουσούφ, στους Μαΐρο και Ντέμπο Μουράτ, στη Ρέφω θυγατέρα του Ρέντζο Αράπη και στον Αντ. Μαντζίλα. Το αγρόκτημα είχε έκταση 5.000 στρ. που κατανέμονταν σε συννοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια 260 στρ., σε καλλιεργούμενα εδάφη 1.600 στρ., σε καλλιεργήσιμα 140 στρ. και σε θαμνώδη βοσκήσιμα 3.000 στρ. (1929)¹⁰⁰.

Επίσης βορειοανατολικά από τους Μουζακαίους είναι χτισμένο το **Βασταβέτσι**¹⁰¹, σε ορεινή περιοχή και στην αριστερή όχθη του ποταμού Άραχθου. Το χωριό αυτό ήταν τσιφλίκι του δημοσίου. Σύμφωνα με καταγραφή (1894;) του οθωμανικού κτηματολόγιου υπήρχαν σ' αυτό περισσότεροι από διακόσιοι (τουλάχιστον 213) γεωργικοί κλήροι, τους οποίους καλλιεργούσαν χριστιανοί καλλιεργητές με τις οικογένειές τους ή εκμίσθωνε το οθωμανικό δημόσιο. Οι καλλιεργητές ανήκαν στις οικογένειες Τόλη, Κεφάλα, Γεωργίου, Γεώργου, Αγγέλη, Λίνα, Μάγκου, Βίνου, Μήτρου, Κώστα, κλπ.¹⁰² Σύμφωνα με τη στατιστική το Βασταβέτσι είχε έκταση 7.280 στρ., από τα οποία 1.500 στρ. καλλιεργούνταν, 3.000 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 2.780 στρ. ήταν εκτάσεις με διάφορες χρήσεις. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 54 μέλη (1921)¹⁰³. Από έγγραφο του 1921 μαθαίνουμε ότι το γεώμορο του χωριού είχε εκμισθωθεί στα 1913 για 1.600 δρχ., στα 1914 για 1.520 δρχ. και στα 1915 για 1.605 δρχ. Το 1931 υπήρχαν στο Βασταβέτσι 129 μπασταινουχικοί κλήροι¹⁰⁴.

98. ΔΓΝΙ, φ. 62, α.α. 16.

99. Το Μπρατβάρι σήμερα ονομάζεται Χαροκόπι· βλ. ΚΕΔΚΕ. σ. 328-329.

100. ΔΓΝΙ, φ. 137α, α.α. 13.

101. Βλ. σημ. 90.

102. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

103. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 8.

104. Ό.π., φ. 39 (ιμλιάκια). Οι πηγές ταυτίζονται όσον αφορά την ιδιοκτησία του δημοσίου.

Βορειοδυτικά από το Βασταβέτσι συναντάται το χωριό **Κοντινοί**, χτισμένο σε ορεινή περιοχή επάνω από τη δεξιά όχθη του Άραχθου ποταμού. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες την Αικατερίνη Ι. Μίσιου, τη Φλώρα (το γένος Μίσιου) σύζυγο του Δ. Σκαλτσούνη και τη μονή Κοίμησης Θεοτόκου Ηλιόκαλης με εκπρόσωπο τον ηγούμενο αρχιμ. Γεώργιο Λαγούδη. Το αγρόκτημα εκτεινόταν σε 4.875 στρ. με τις εξής χρήσεις γης: δάση 600 στρ., συνοικισμός, δρόμοι, μονοπάτια, αλωνότοποι, χαράδρες 350 στρ., καλλιεργήσιμα εδάφη 425 στρ., ορεινά βοσκήσιμα και θαμνώδη ακατάλληλα για καλλιέργεια 3.000 στρ. και πεδινές βοσκήσιμες και ανεπίδεκτες στην καλλιέργεια εκτάσεις 500 στρ. (1929)¹⁰⁵.

Λίγο πιο βορειοδυτικά από τους Κοντινούς εντοπίζονται τα χωριά **Γουλά** και **Μουρκιούς** ή **Μορικούς**¹⁰⁶, χτισμένα στην άκρη του οροπέδιου των Ιωαννίνων. Αυτά τα δύο αποτελούσαν ενιαίο ιδιωτικό τσιφλίκι που κατά το πλείστο τμήμα του ανήκε σε μουσουλμάνους ιδιοκτήτες (1923)¹⁰⁷. Σύμφωνα με πηγή του 1929 ιδιοκτησία εκεί είχαν οι εξής: 1) Περέτφ Ισμαήλ Νέτα και Σαμή Ισμαήλ Νέτα, 2) Ασλάν Ρέντα και Σουκρή Ρέντα, 3) Αλή Βέης Γκόλιο, 4) Κουτμπή Ιμβραήμ, 5) Μουχαρέμ Ντάκα, 6) Χακή Κολάν, 7) Λιάλη Γιαπράκο, 8) Μουσταφά Μουχαρέμ, 9) Μεχμέτ Μουχαρέμ, 10) Τεκμηκέ χήρα Σαλήχ, 11) Αθανάσιος Μουλαράς, 12) Ναός Προφήτη Ηλία Γερακαρίου, 13) ναός Αγ. Παρασκευής Μουρκιούς, 14) ναός Κοίμησης Θεοτόκου, 15) ναός Αγ. Δημητρίου Γουλά και 16) Ριζάτ Μουρτεζά Μπίμπα. Το κτήμα είχε έκταση 5.000 στρ. που κατανέμονταν σε 450 στρ. με συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια, χαράδρες και αλωνότους, σε 3.860 στρ. καλλιεργήσιμες γαίες, σε 100 στρ. με δάση, σε 350 στρ. ορεινά βοσκήσιμα, ακατάλληλα για καλλιέργεια και σε 240 στρ. με πεδινές βοσκήσιμες, ανεπίδεκτες καλλιέργειας εκτάσεις¹⁰⁸.

Βορειότερα από το χωριό Μουρκιούς σε μικρή απόσταση εντοπίζεται το χωριό **Κλαζιάδες** ή **Γλατζιάδες**¹⁰⁹, χτισμένο στις νοτιοδυτικές υπώρειες του Δρίσκου. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε κυρίως σε μουσουλμάνους ιδιοκτήτες. Τη μεγαλύτερη ιδιοκτησία (χωράφια αξίας

105. Ό.π., φ. 64, α.α. 12.

106. Τα χωριά αυτά μετονομάστηκαν αντίστοιχα σε Πλατανιά και Ηλιόκαλη, ΚΕΔΚΕ, σ. 108-109, 182-183.

107. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

108. Ό.π., φ. 42, α.α. 9.

109. Το χωριό αυτό σήμερα ονομάζεται Δροσοχώρι, ΚΕΔΚΕ, σ. 154-155.

131.250 γρ.) κατείχαν στα 2/8 οι Περτέβ και Ισμαήλ εφ. και στα 6/8 οι Παπαδημήτρης, Γούλας Δημ. Μάντζου κλ. Άλλοι μουσουλμάνοι είχαν μέτρια και μικρή σε έκταση περιουσία. Επίσης υπήρχαν πολλοί χριστιανοί μικροϊδιοκτήτες και οι εκκλησίες και οι μονές της περιοχής είχαν κτήματα. Συνολικά οι ιδιοκτησίες ανέρχονταν σε 128 με ιδιοκτήτες, μεταξύ άλλων, και τους εξής: Αρσλάν εφ. και αδελφούς, Περτέβ εφ. γιό Ισμαήλ, Μητρο Γιωργ. Μάντζου, Χασάν και Χασμπί εφέντηδες, γιοί Φεϊζούλα Καραφείζο, Χακή εφ. Κιλάνη και συνιδιοκτήτες Λιουτεφιγιέ χ., Γαλιμπέ χ. θυγ. Μπεκήρ Μπεςήρ, Τεφήκ βέη Αβδουραχίμ Ντάκια, Περτέβ και Σαμή εφέντηδες με συνιδιοκτήτρια την Ρουχιγιέ χ. σύζ. Σουκρή, Εσρέφ βέη Μουσταφά Γκοζιόκα, Σουκρή εφ. Ρέντα, Περτέβ εφ., Αρσλάν εφ. και Τεφήκ βέη Ντάκια, Ριζά Μουρτεζά Μπιμ, κληρ. Αταουλά εφ. και Αλή μπέη Γκόλιο, μονή Τζόρας, εκκλ. Αγ. Τριάδας, μονή Παντελεήμονος με επίτρον Γιάννη Κ. Μηλιγκιώτη, εκκλ. Αγ. Κυριακής, Προφ. Ηλία, κλπ. (1913)¹¹⁰. Σε άλλη πηγή ως ένας από τους ιδιοκτήτες του χωριού αναφέρεται ο Περτέφ Νέτα, πιθανότατα αλβανικής καταγωγής, ο οποίος συνυπέβαλε με μουσουλμάνους ιδιοκτήτες άλλων 17 χωριών της Ηπείρου αίτηση στη Γεν. Διοίκηση σχετικά με καταπάτηση της περιουσίας τους από τους κολλήγους (1914)¹¹¹. Σύμφωνα με έγγραφο του 1918 ιδιοκτήτρια εκεί ήταν και η Χατζούλα Καραφείζο¹¹².

Στον πίνακα του 1923 αναφέρεται ότι οι Κλαζιάδες αποτελούσαν στο μεγαλύτερο τμήμα ιδιοκτησία μουσουλμάνων¹¹³. Από πηγή του 1929 πληροφορούμεθα ότι ιδιοκτήτες εκεί ήταν οι εξής: 1) Περτέφ και Σαμή Νέτα, 2) Ασηγιέ Μπραήμ, Τεφήκ Ντάκια, 3) Χασάν Καραφείζο, 4) Αλή Γρουρεμπή Ιμεντή Γκόλιο, 5) Χουκή Κούλα και αδελφοί, 6) Πρακή Ιμβραϊμ, 7) Εριφίλη χήρα Αλέξ. Δρόσου, 8) Αθαν. Μουλαράς, 9) Ατήφ Χακή, 10) μονή Τζόρας, 11) Τακμικέ χήρα Σαλήπ, 12) Ασλάν Ντάκια και Σεκερή Ρέντα, 13) Χαλημπέ Μπεκήρ, 14) Μεφτάν Ντάκια, 15) εκκλησίες κοινότητας και 16) ΕΤΕ. Το τσιφλίκι είχε έκταση 6.866 στρ., που κατανέμονταν σε 3.442 στρ. καλλιεργούμενες γαίες, σε 124 στρ. καλλιεργήσιμα, σε 2.400 στρ. ορεινά βοσκήσιμα, απρόσφορα στην καλλιέργεια, σε 400 στρ. πεδινές βο-

110. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

111. ΑΓΔΗ, φ. 17, υπφ. IV, 19-20.

112. Ο.π., φ. 56, υπφ. I, 52.

113. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

σκές ακατάλληλες για καλλιέργεια και σε 500 στρ. συννοικισμό, δρόμους, μονοπάτια και χαντάκια¹¹⁴.

Βορειοανατολικά του Βασταβετσιού στις πλαγιές του όρους Πρίξα είναι χτισμένο το **Παλαιοχώρι Συρράκου**. Το χωριό αυτό ήταν ελεύθερο. Τον Σεπτέμβριο του 1917, στη δημοπρασία που διοργάνωσαν οι Ιταλοί, η δεκάτη του χωριού νοικιάστηκε στον Ιωάννη Γ. Σάκκο από τα Ιωάννινα με τιμή 19.575 δρχ. Η κοινότητα αργότερα δεν ενδιαφέρθηκε να μισθώσει για λογαριασμό της ίδιας τον φόρο της δεκάτης¹¹⁵.

Νοτιοανατολικά του Παλαιοχωριού και ανατολικά των Χουλιαράδων υπάρχει το **Μιχαλίτσι**, στη δεξιά όχθη του Καλαρίτικου, παραπόταμου του Άραχθου. Αυτό το χωριό ήταν τσιφλίκι του δημοσίου¹¹⁶. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι ο Καλαρίτικος ποταμός αποτελούσε το σύνορο ανάμεσα στην οθωμανική αυτοκρατορία και στην Ελλάδα του 1881, όπως επίσης και ο Άραχθος ποταμός μέχρι τις εκβολές του στον Αμβρακικό κόλπο. Δηλαδή η δεξιά όχθη των δύο ποταμών ανήκε στην Τουρκία και η αριστερή στην Ελλάδα. Στη στατιστική με τα ιμλιάκια αναφέρεται ότι το Μιχαλίτσι είχε έκταση 3.700 στρ., που κατανέμονταν σε 2.000 στρ. καλλιεργούμενα και σε 1.700 στρ. βοσκοτόπους. Ο συνεταιρισμός του χωριού αριθμούσε 50 μέλη (1921)¹¹⁷. Το 1931 το Μιχαλίτσι είχε 114 μπασταινουχικούς κλήρους¹¹⁸.

Βορειοανατολικά από το Μιχαλίτσι στις υπώρειες του όρους Πρίξα βρίσκεται το χωριό **Δοβίσδιανα**¹¹⁹. Και αυτό το χωριό ήταν κρατικό τσιφλίκι. Στην περιφέρεια είχε λειβάδια τα οποία νέμονταν οι κάτοικοι του χωριού βόσκοντας τα αιγοπρόβατά τους (1914)¹²⁰. Από τη στατιστική γνωρίζουμε ότι τα Δοβίσδιανα εκτείνονταν σε 8.000 στρ., από τα οποία 3.000 στρ. καλλιεργούνταν, 3.500 στρ. αποτελούσαν βοσκές και 1.500 στρ. ήταν εκτάσεις με διάφορες χρήσεις. Στον συνεταιρισμό του χωριού ήταν εγγε-

114. Ό.π. φ. 67, α.α. 6. Διαπιστώνεται σύμπτωση στις πηγές αναφορικά με τους ιδιοκτήτες.

115. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369).

116. Χρ. Χρηστοβασίλης, Η ιμπλιακοποίηση των 79 κεφαλαιοχωρίων της Ηπείρου και αγώνες των κατοίκων των προς ανάκτησιν αυτών επί τε τουρκοκρατίας και ελληνοκρατίας, εν Αθήναις 1915, σ. 8.

117. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 24.

118. Ό.π., φ. 58 (ιμλιάκια).

119. Τα Δοβίσδιανα σήμερα ονομάζονται Προσήλιο, ΚΕΔΚΕ, σ. 410-411.

120. ΑΓΔΗ, φ. 10, υπφ. I, 294.

γραμμένα 48 μέλη (1920)¹²¹. Μεταπολεμικά (1956) υπήρχαν στα Δοβίσδια-να 119 μπάσταινουχικοί κλήροι¹²².

Νοτιοανατολικά από τα Δοβίσδιανα βρίσκεται ο **Μεσράς** ή **Μιζράς Αρμπορέσι**¹²³, στις πλαγιές του ίδιου όρους και κοντά στην δεξιά όχθη του Καλαρίτικου ποταμού. Στους σημερινούς χάρτες σημειώνεται ως οικισμός. Τότε ήταν χωριό το οποίο ανήκε τουλάχιστον σε 84 χριστιανούς μικροϊδιοκτήτες, που ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Ήταν μέλη των οικογενειών Ζάνη, Ρόγκου, Κώστα, Μπατούνη, Σακκογιάννη, Νίκου, Κωτσανίκα, Μάστορα, Ιωακείμ, Τσομάκου, Ντοκόρτο, Σωτηρίου, Νίστη, κλπ. (1913)¹²⁴.

Το χωριό που ονομαζόταν και Μεσράς Καλαρρυτών για το έτος 1917 είχε ενοικιαστή δεκάτης τον Ιωάννη Σάκκο. Αυτός είχε αντιπρόσωπο τον Χριστ. Παπαγεωργίου. Η εκτίμηση του ποσού της δεκάτης που έπρεπε οι χωρικοί να καταβάλουν στο κράτος γινόταν με προσωρινούς βεβαιωτές, τους οποίους αποζημιώνει το δημόσιο. Έτσι το ίδιο έτος για το Αρμπορέσι βεβαιωτής δεκάτης ήταν ο Νικόλαος Παπαζαχαρίου από τα Δοβίσδιανα με ημερήσια αποζημίωση 4 δρχ.¹²⁵

Βορειότερα από το Αρμπορέσι κείται το γνωστό χωριό **Συρράκο**, στη δεξιά όχθη του Καλαρίτικου ποταμού, χτισμένο στην ανατολική πλαγιά του όρους Πρίξα. Αυτό αποτελούσε ελεύθερο χωριό. Υπήρχαν ιδιώτες που κατείχαν χωράφια σε διάφορες θέσεις της περιοχής, π.χ. στην Πολιάνα, τα οποία χρησιμοποιούνταν κυρίως ως χορτολείβαδα για την τροφή των ποιμνίων (1924)¹²⁶.

Έξι Συρρακιώτες, οι Ιωάν. Κουκούλης, Χρ. Κουνάβης, Γεώρ. Δήμας, Δημ. Βαρκαγιάννης, Δημ. Κοτρούμπας και Αθαν. Βαγγέλης, ως αντιπρόσωποι της κοινότητας, έκαναν αγωγή (κλήση) προσωρινών μέτρων εναντίον του Γεωρ. Σκάρλου, προέδρου κοιν. συμβουλίου Καλαρρυτών, Αντ.

121. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 3.

122. Ό.π., φ. 38 (ιμλιάκια). Και για αυτά τα χωριά υπάρχει σύμπτωση των πηγών όσον αφορά τη δημόσια ιδιοκτησία.

123. Είναι η εδαφική έκταση Αρμπορίση ή Μυστράς Καλαρρυτών, η οποία ανήκει στην κοινότητα Καλαρρυτών. ΚΕΔΚΕ, σ. 196-197.

124. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

125. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. ΙΙ, α.π. 3170.

126. Ρωξάνη Λ. Καυταντζόγλου, Συγγένεια και οργάνωση του οικιακού χώρου. Συρράκο, 1898-1930. Αθήνα 1997, σ. 225-226.

Ζύγκου, Κων. Κώτσα, Σπ. Φασούλη, κοιν. συμβούλων και Γεωρ. Σταμάτη, δημάρχου Καλαρρυτών (Ιούνιος 1913). Οι ενάγοντες ανέφεραν στο ειρηνοδικείο ότι η κοινότητα Συρράκου και πριν από την προσάρτηση της Ηπειροθεσσαλίας (1881) ήταν και εξακολουθούσε να είναι κάτοχος και νομέας στα λειβάδια και στους βοσκήσιμους τόπους που ονομάζονταν «Γκρόσσι» (ή Γκρόσια) και βρίσκονταν στη θέση «Πολιάνια» περιοχής Συρράκου. Οι αντίδικοι από την 25η Μαΐου παράνομα επιχειρούσαν διακατοχικές πράξεις, όπως η εισαγωγή προβάτων στους βοσκότοπους, από τις οποίες υπήρχε κίνδυνος βιαιοπραγιών. Για αυτό οι Συρρακιώτες ζήτησαν η κοινότητά τους να αναγνωριστεί ως νομέας της παραπάνω έκτασης, οι Καλαρρυτινοί να πάψουν να παρενοχλούν τη νομή της και να υποχρεωθούν σε ποινή 3.000 δρχ. Το δικαστήριο έκανε δεκτή την αγωγή των έξι, εφόσον δεν στρεφόταν ατομικά προς τους εναγόμενους, επιδίκασε προσωρινά τη θέση Γκρόσι στο Συρράκο και απαγόρευσε στους Καλαρρυτινούς τη διατάραξη της νομής επί απειλή ποινής 1.500 δρχ. υπέρ του Συρράκου. Ως όρια της περιοχής όρισε το ρέμα που αρχίζει από την κορυφή του βουνού (Λάκμος), περνά από τη ρίζα ενός πλατάνου στη θέση Κονάκι και καταλήγει στο ρέμα «το διαχωρίζον άλλοτε το Τουρκικόν από του Ελληνικού κράτους» δηλ. στον Καλαρίτικο ποταμό. Επίσης καταδίκασε τους Καλαρρυτινούς να καταβάλουν τα έξοδα της δίκης (250 δρχ.)¹²⁷.

Οι κάτοικοι του Συρράκου, όπως σε όλα τα χωριά, ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν τη δεκάτη για τους δημητριακούς καρπούς στον ενοικιαστή που όριζε το κράτος. Στα μέσα του 1917 η κοινότητα Συρράκου ζήτησε να καταβάλουν τον φόρο σε χρήμα αντί σε είδος, όμως η διοίκηση απάντησε ότι ο νόμος επέβαλλε την καταβολή της δεκάτης σε είδος¹²⁸.

Δυτικότερα από το Συρράκο προς το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων εντοπίζεται το **Γερακάρι**, χτισμένο από τη δεξιά όχθη του Άραχθου ποταμού. Σ' αυτό το τσιφλίκι υπήρχαν κυρίως χριστιανοί και λίγοι μουσουλμάνοι μικροϊδιοκτήτες, τουλάχιστον 41 ιδιοκτησίες. Αναφέρονται μέλη που ανήκαν στις οικογένειες Νικολάου, Θεοδώρου, Γεωργίου, Παπαϊωάννου, Παπαδημητρίου, Γιώργου, Μπλέτσου, Μήτρου, Κλιτσινάρη, Ντιλικούρα, Νάσιου, Βάρβα, κληρ. Αλή βέη Γκόλιο και συνιδιοκτήτες, Γούλα, Σπύρου, κλπ. (1913)¹²⁹.

127. Αρχείο Ειρηνοδικείου Ιωαννίνων, Βιβλίο «Πολιτικά Αποφάσεις 1913», αρ. 54.

128. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 74381· ό.π., φ. 56, υπφ. I, 28.

129. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

Βορειοδυτικά από το Γερακάρι είναι χτισμένη η **Γιάννιστα**¹³⁰, στις δυτικές πλαγιές του Δρίσκου, πάνω από τη λίμνη Παμβώτιδα. Το χωριό αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι και ανήκε σε διάφορους ιδιοκτήτες. Στον πίνακα του 1923 αναφέρεται ότι το χωριό Γιάννιστα ήταν κατά το πλείστον ιδιοκτησία μουσουλμάνων¹³¹. Από πηγή του 1929 μαθαίνουμε τους ιδιοκτήτες του χωριού που ήταν: 1) το ελληνικό δημόσιο με εκπρ. την οικον. εφορία Ιωαννίνων, 2) οι κληρονόμοι του Χαΐρη Πατσαντά, 3) οι κληρ. του Ροδάν, δηλ. ο Ατίφ, ο Ριζά, ο Ιμπραήμ και ο Ρασήφ Ροδάν, 4) ο Καραφέζο, 5) ο Ισραήλ εφέντης Αρήφ Αγάς, 6) οι Ραϊφέ, Ναϊμέ, Ρατιμπέ χανούμ, Σουλεϊμάν Τσεσμή, 7) ο Λιάλιο Γιαπράκ, 8) ο Περτέφ Νέτα, 9) οι κληρ. του Ιωάννη Γεωργίου και του Κωνστ. Μουζοπούλου, 10) ο ναός Αγ. Τρύφωνα με εκπρ. τον επίτροπο Θεοδ. Μακάριο και 11) η ΕΤΕ που διαχειριζόταν την περιουσία των ανταλλαγόντων. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε 5.968 στρ., από τα οποία 260 στρ. ήταν συννοικισμός, δρόμοι, χαντάκια, αλωνότοποι, 310 στρ. αποτελούσαν πεδινές βοσκήσιμες εκτάσεις, 2.598 στρ. καλλιεργούνταν και 2.800 στρ. συνιστούσαν βοσκήσιμες εκτάσεις ανεπίδεκτες στην καλλιέργεια¹³².

Τον Δεκέμβριο του 1913 ένας αγράμματος κάτοικος του χωριού, ο Μήχος Κοσίνας, ανέφερε στον Γεν. Διοικητή το πρόβλημα που αντιμετώπιζε με μερικούς από τους μουσουλμάνους ιδιοκτήτες του χωριού. Ο ίδιος κατοικούσε από το 1878 στη Γιάννιστα, στο σπίτι του οθωμανού Μπεχαγή εφέντη και καλλιεργούσε χωράφια του με έκταση γύρω στα πενήντα στρέμματα, αποδίδοντας τακτικά το γεώμορο στον ιδιοκτήτη. Όμως τα 5/8 των κτημάτων αυτών ανήκαν στους αδελφούς του Μπεχαγή εφέντη, οι οποίοι τα πούλησαν σε τρεις κατοίκους Κλαζιάδων, τον Μήτηρο Μάντζιο, τον Γιάννη Κώστα Δημήτρη και τον Παντελή Κώστα Δημήτρη. Αυτοί ήθελαν να τον διώξουν από το σπίτι, παρόλο που καλλιεργούσε τα χωράφια τους και τους κατέβαλλε τα 5/8 του γεωμόρου, ενώ τα υπόλοιπα 3/8 στον Μπεχαγή. Για αυτό ζήτησε να μην αποβληθεί από το σπίτι — είχε δε πολυμελή οικογένεια. Η Γεν. Διοίκηση του απάντησε ότι, εάν πράγματι τα 3/8 των κτημάτων του ανήκαν και τα κατείχε 35 χρόνια, μόνο με τη δικα-

130. Η Γιάννιστα σήμερα ονομάζεται Βασιλική, ΚΕΔΚΕ, σ. 78-79.

131. ΔΓΝΙ. φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

132. Ό.π., φ. 21, α.α. 41. Εδώ δεν διαπιστώνεται συμφωνία των πηγών σχετικά με τους ιδιοκτήτες.

στική οδό θα μπορούσε να γεννηθεί αμφισβήτηση και αποβολή του από αυτά¹³³.

Στα όρια του χωριού, κοντά στο γειτονικό χωριό Μπαρκμάδι¹³⁴, η Χασμπιγιέ Ουρουτζ βέη (αναφέρεται και Χασμητιέ χανούμ, χήρα του Χακή Κόλαγα) κατείχε κτήματα, τα οποία καλλιεργούσαν επίμορτοι καλλιεργητές. Σ' αυτά υπήρχαν και συνιδιοκτήτες, που είχαν πληρεξούσιο αντιπρόσωπο τον Εσμέτ Χαλίλ. Τα κτήματα παρήγαν κηπευτικά (φασόλια, κρεμμύδια, πατάτες, κολοκύθια, πεπόνια), δημητριακά (σιτάρι, αραβόσιτος, σίκαλη, βρώμη), κτηνοτροφικά (γάλα και τυρί από πρόβατα) και πτηνοτροφικά προϊόντα από όρνιθες, τα οποία απέδιδαν το ανάλογο γεώμορο. Η Χασμπιγιέ χανούμ κατείχε επίσης στην περιφέρεια του τσιφλικιού το 1/3 εξαιρέτου από οχτώ αγρούς στις εξής θέσεις: «Μπέχα, Αγορά, Ρουσνάμ, Παλαιοχάνι, Ποταμός, Χήνα, Αϊδίν και Κουσσέλ». Τα κτήματα αυτά κατείχε ο πατέρας της Αχμέτ Ρούτζβεης από το 1868 και μετά περιήλθαν στην Χασμπιγιέ και στους δύο αδελφούς της Μουσταφά και Αβδουλά, οι οποίοι κατείχαν επίσης ποσοστό 1/3 εξαιρέτου ο καθένας. Τους αγρούς καλλιεργούσαν τέσσερεις επίμορτοι καλλιεργητές από το γειτονικό Μπαρκμάδι, οι οποίοι το 1917 αρνήθηκαν να πληρώσουν το γεώμορο και εξακολούθησαν να επιμένουν στην άρνησή τους και το 1918¹³⁵.

Σε μικρή απόσταση προς τα νοτιοδυτικά της Γιάννιστας βρίσκεται το χωριό **Μπαρκ(ο)μάδι (Μπρακμάδι) ή Παρκμάδι**¹³⁶, χτισμένο στη δεξιά κοίτη ενός ποταμίσκου που χύνεται στη λίμνη των Ιωαννίνων. Αυτό, σύμφωνα με τον πίνακα τσιφλικιών (1923), ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που κατά το ήμισυ τμήμα ανήκε σε μουσουλμάνους ιδιοκτήτες¹³⁷. Πηγή του 1929 απαριθμεί για το Μπαρκμάδι τους εξής ιδιοκτήτες: 1) ο Κωνστ. Σπέγγος με ποσοστό 5/8 εξαιρέτου στις ανεπίδεκτες καλλιέργειας ορεινές και πεδινές εκτάσεις, 2) ο Αριστείδης Σαλβαράς με 3/8 εξαιρέτου στις ίδιες εκτάσεις, 3) οι κληρονόμοι του Νικολ. Δρόσου με 300 στρ. καλλιεργούμενες εκτάσεις και μικρή βοσκήσιμη, 4) ο Ακήφ Σαλή Λουφτή με 23 στρ. καλλιεργούμενα, 5) ο Χασάν Καραφέζο με 36 στρ. καλλιεργούμενα, 6) ο Ατίφ Χαλήλ με 22 στρ. καλλιεργούμενα, 7) οι κληρ. του Ρουτ Βέη, δηλ. η Χασι-

133. ΑΓΔΗ, φ. 26, υπφ. Ι, 31-41.

134. Το Μπαρκμάδι είναι η σημερινή Καστρίτσα, ΚΕΔΚΕ, σ. 208-209.

135. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 33.

136. Βλ. σημ. 134.

137. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

μπί Χατούλη Ρούμπιη και τα τέκνα της Μουσταφά, Αβδουλά, Χαϊρέ και Χασιπέ, με 160 στρ. καλλιεργούμενη έκταση, 8) ο Ατίφ (ή Αρήφ) Ροδάνα με 440 στρ. καλλιεργούμενα, 9) η μονή Καστρίτσας με 120 στρ. καλλιεργούμενα, 10) η μονή Τζόρας με 80 στρ. καλλιεργούμενα, 11) η μονή Αγ. Γεωργίου με 80 στρ. ομοίως, 12) ο Φερήτ Βέης και 13) ο Ασλάν Βέης με 35 στρ. καλλιεργούμενες εκτάσεις, 14) ο Ασλάν Ρέντα με 6 στρ., 15) ο Οσμάν Φούντα με 6 στρ., 16) ο Ισμαήλ Μέτα με 4 στρ., 17) η εκκλησία Αγ. Παρασκευή με 3 στρ. Όλοι αυτοί κατείχαν επίσης μικρές βοσκήσιμες εκτάσεις, απρόσφορες στην καλλιέργεια. Ιδιοκτησία είχαν και 18) η Ελπινίκη χήρα Αλέξ. Δρόσου, 19) η Ελευθερία χήρα Δημ. Δρόσου και τα τέκνα της Ευανθία και Ελευθέριος, 20) η Μαργαρίτα Σπέγγου και 21) η Ελευθερία Κουταβέλη ως κληρονόμοι του Αλέξ. Δρόσου, 22) οι Απόστ. Κατσαμάνης και Άννα χήρα Ζέρμη κατείχαν δύο υδρόμυλους και 23) η ΕΤΕ. Επίσης υπήρχαν μικροϊδιοκτήτες σε έκταση 2.980 στρ., αφού οι κύριοι συνιδιοκτήτες Κ. Σπέγγος και Αρ. Σαλβαράς, κληρονόμοι του Μεχμέτ Μουχαρέμ Χέμο, είχαν πωλήσει στους καλλιεργητές του χωριού τις καλλιεργούμενες εκτάσεις τους, στον καθένα τη γη που καλλιεργούσε. Η συνολική έκταση του αγροκτήματος έφτανε τα 7.463 στρ. που κατανέμονταν σε 4.325 στρ. καλλιεργούμενα εδάφη, σε 118 στρ. καλλιεργήσιμα, σε 520 στρ. συνοικισμό, δρόμους, μονοπάτια, χαντάκια, αλωνότοπους, σε 200 στρ. που αποτελούσαν πεδινές βοσκήσιμες εκτάσεις και βοϊδολείβαδο, και σε 2.300 στρ. με ορεινές βοσκήσιμες, ακατάλληλες για καλλιέργεια γαίες¹³⁸.

Βορειοδυτικά της Γιάννιστας κοντά στη νοτιοανατολική όχθη της λίμνης Παμβώτιδας υπάρχει το χωριό **Αρδομίστα**¹³⁹. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες στο μεγαλύτερο μέρος του τους κληρονόμους του Μουσταφά Πασά· σε έγγραφο αναφέρεται ο Ρεμζή Μουσταφά Πασάς¹⁴⁰. Ο πίνακας με τα τσιφλίκια αναφέρει ότι το αγρόκτημα Αρδομίστα αποτελούσε κατά το πλείστο μέρος του ιδιοκτησία μουσουλμάνων (1923)¹⁴¹. Πηγή του 1926 καταγράφει ως ιδιοκτήτες τους εξής: 1) μονή Παναγίας Δουραχάνης με εκπρ. τον ηγούμενο Νικόδημο Αθανασιάδη, 2) κληρονόμοι Μουσταφά Πασά: α) Ναϊμέ χήρα Μ. Πασά, β) Γανιμέτ σύζυγος Χουσεϊν Βρυώνη το γένος Μ. Πασά, γ) Ρεμζή Βέης Μ. Πασά, δ) Ραφέτ Μ. Πασά, 3)

138. Ό.π., φ. 50, α.α. 5.

139. Το χωριό Αρδομίστα μετονομάστηκε σε Λογγάδες, ΚΕΔΚΕ, σ. 280-281.

140. ΑΓΔΗ, φ. 17, υπφ. IV, 19-20.

141. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, α.π. 1436.

κληρονόμοι Χαϊρή Πατσαντά, 4) Καδρή Εφέντης, 5) κληρ. Μερχέτ Σαΐτ, 6) ναοί αγροκτήματος Αρδομίστας, 7) ναός Λυγγιάδων, 8) ναός Σωτείρας Μάζιας, 9) μονή Αγ. Παρασκευής Τζόρας με εκπρ. τον ηγούμενο Νικόδ. Αθανασιάδη, 10) ναός Αγ. Τρύφωνα Γιάννιστας, 11) Ιωάννης Κατής, 12) Βασίλειος Παπαζήσης, 13) Ειρήνη Ροζάκη, 14) μονή Ελεούσας (Νήσου) με εκπρ. τον ηγούμενο Γρηγ. Ραφανά, 15) Ευάγ. Δημητράκης, 16) Κωνσταντίνος, Αναστάσιος, Χρήστος και Νικόλαος Νάστος, 17) Αναστάσιος και Βασίλειος Παπαγαλάνης, 18) Κωνστ. και Αθανάσιος Σαρακατσάνης — όλοι αυτοί (αρ. 15-18) ήταν κάτοικοι Μάζιας— 19) Νικόλαος Μαρέφας κάτ. Λιγγιάδων, 20) Ευάγ. Χαραλάμπους και 21) μικροϊδιοκτήτες κάτοικοι Αρδομίστας. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε 9.587 στρ., που κατανέμονταν σε αγρούς καλλιεργούμενους (συμπεριλαμβανομένης και της τοποθεσίας Μεσαριά) 3.286 στρ., σε αμπέλια 95 στρ., σε βοσκότοπους επιδεκτικούς στην καλλιέργεια 147 στρ., σε ορεινές εκτάσεις ακατάλληλες για καλλιέργεια 4.047 στρ., σε δασώδεις περιοχές 739 στρ., σε συνοικισμό 148 στρ., σε οδούς, διώρυγες, χαντάκια και χαράδρες 274 στρ., σε βαλτώδη περιοχή περιοδικώς αποκαλυπτόμενη από τα νερά 612 στρ. και σε βοϊδολείβαδο 229 στρ.¹⁴²

Ο Νικόλαος Αξιούργος, ο Χρήστος Παπαπέτρου και ο Νικόλαος Παπαχρήστου, κάτοικοι και αντιπρόσωποι της κοινότητας Αρδομίστας, ανέφεραν στη διοίκηση ότι οι ιδιοκτήτες εκμίσθωσαν το γεώμορο του χωριού στον Νικόλαο Σιαφάκα. Αυτός πωλούσε το γεώμορο, μολονότι η ποσότητα της παραγωγής δεν αρκούσε για τη συντήρηση των χωρικών. Για αυτό ζήτησαν, σύμφωνα με σχετικό νόμο, να εκδοθεί αστυνομική διαταγή ώστε ο Σιαφάκας να υποχρεωθεί να πωλεί το γεώμορο με τιμή διατίμησης ή με την τρέχουσα, αλλά μόνο στο χωριό τους και επίσης να του απαγορευτεί η πώληση έξω από το χωριό τους (Σεπτ. 1917)¹⁴³. Τον ίδιο μήνα ο Νικόλαος Π. Αξιούργος, πάρεδρος Αρδομίστας, και άλλοι πέντε χωρικοί ανέφεραν στη διοίκηση ότι ο Ν. Σιαφάκας από την Κράψη, ενοικιαστής γεωμόρου, μήνυσε αρκετούς κατοίκους ότι δήθεν αρνήθηκαν να πληρώσουν, ενώ απόσπασμα στρατιωτών και χωροφυλάκων ερεύνησε τα σπίτια και κατέσχε αδιακρίτως το γεώμορο χωρίς να τους ακούσει. Η εσοδεία των χωρικών ήταν πενιχρή από το χαλάζι που έπεσε και από την ανομι-

142. Ό.π., φ. 13, α.α. 8. Οι πηγές συμπίπτουν στο όνομα ενός από τους μεγαλύτερους ιδιοκτήτες.

143. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 322.

βρία. Ως εκτούτου θεωρούσαν σωστό να καταβάλουν το αντίτιμο σε χρήμα, αφού αφαιρεθεί ο σπόρος που οι ίδιοι χρεώθηκαν για να τον αγοράσουν — ο Σιαφάκας τους είχε ζητήσει και τον σπόρο του προηγούμενου έτους με τόκο 50%, υπερβολικά αυξημένο, πράγμα που ήταν παράνομο. Ζήτησαν να πληρώσουν σε χρήμα με τιμή που θα κανόνιζε η διοίκηση, να τους επιστραφεί το γεώμορο και να διευθετηθεί το θέμα του σπόρου. Η Γεν. Διοίκηση είχε αποφασίσει ώστε το γεώμορο των διαφόρων τσιφλικιών να δίνεται στους ιδιοκτήτες ή στους ενοικιαστές όχι σε είδος αλλά σε χρήμα και με δίκαιη τιμή, έτσι διέταξε την αστυνομία Ιωαννίνων να εφαρμόσει την απόφαση αυτή και στην περίπτωση του γεωμόρου από αραβόσιτο της Αρδομίστας και να ορίσει την τιμή του προϊόντος αυτού (1917)¹⁴⁴. Στα τέλη της χρονιάς (Δεκέμ. 1917) ο ενοικιαστής Νικ. Σιαφάκας διαμαρτυρήθηκε στη διοίκηση λέγοντας ότι έδωσε τον απαραίτητο σπόρο στους καλλιεργητές, ενώ δεν έλαβε από αυτούς ούτε σπόρο ούτε γεώμορο σε είδος, αλλά σε χρήμα και σε τιμή που ορίστηκε από την αστυνομική διεύθυνση. Ζήτησε να του αφεθεί ποσότητα σπόρου (τέσσερεις χιλιάδες οκάδες) ώστε να δώσει στους καλλιεργητές για να σπείρουν έκταση με χίλια στρέμματα. Η διοίκηση έλαβε γενικά μέτρα, χωρίς περαιτέρω διευκρίνιση στο έγγραφο¹⁴⁵. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι ενοικιαστές των τσιφλικιών, όπως και οι ιδιοκτήτες, προκαλούσαν σοβαρά προβλήματα στους χωρικούς-καλλιεργητές, κινούμενοι από ελατήρια οικονομικού συμφέροντος. Ωστόσο αυτή την εποχή οι νεοσυσταθείσες κοινότητες, όπως η Αρδομίστα, δραστηριοποιούνται εκμεταλλεόμενες τυχόν ευνοϊκούς για αυτές νόμους της κυβέρνησης και διεκδικούν πιο σθεναρά τα δικαιώματα του πληθυσμού που εκπροσωπούν.

Βορειοανατολικά της Αρδομίστας στην περιοχή όπου το όρος Μιτσικέλι ενώνεται με το Δρίσκο εντοπίζεται το χωριό **Μάζια**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτη τον Ρεμζή Μουσταφά Πασά και πιθανότατα τους συγκληρονόμους του (1914)¹⁴⁶. Σε συμβόλαιο του 1922 αναφέρεται ότι ιδιοκτήτρια στη Μάζια ήταν η Ναϊμέ χανούμ, χήρα του Μουσταφά Αχμέτ πασά το γένος Σελήμ πασά, και τα ανήλικα τέκνα της Ρεμζή Βέης και Ραφέντ, καθώς και η θυγατέρα της Γανιμέτ Χουσεΐν Βέη Βρυώνη, κά-

144. Ό.π., α.π. 590.

145. Ό.π., α.π. 4353.

146. Ό.π., φ. 17, υπφ. IV, 19-20.

τοικος Βερατίου (πρώην Ιωαννίνων). Αδελφός του Μουσταφά πασά ήταν ο Ισμαήλ Βέης Αχμέτ πασά, ο οποίος είχε πεθάνει. Η κληρονόμος Ναϊμέ πώλησε το τσιφλίκι στους καλλιεργητές του χωριού¹⁴⁷. Στις αρχές Ιανουαρίου του 1922 καλλιεργούσαν στη Μάζια 57 χωρικοί¹⁴⁸.

Νοτιοανατολικά της Μάζιας πάνω από την αριστερή όχθη του Άραχθου βρίσκεται το γνωστό χωριό **Κράψη**. Αυτό ήταν τσιφλίκι του δημοσίου. Σύμφωνα με την καταγραφή του οθωμανικού κτηματολόγιου (1894) το χωριό κατελάμβανε έκταση 34.217 παλαιά στρέμματα και 2 αυλάκια (= 2/4 του στρέμματος). Υπήρχαν σ' αυτό 1.088 γεωργικοί κλήροι («κομμάτια»), τους οποίους καλλιεργούσαν χριστιανοί καλλιεργητές, μέλη των οικογενειών Δέλα, Ηλία, Αλεξίου, Στέφου, Μιζιάν, Γκάνιου, Μπαλαμάτσα, Σιάμου, Θεοδώρου, Αναστασίου, Σιώζιου, κλπ. (1894, 1898)¹⁴⁹. Σύμφωνα με τη στατιστική των ιμλιακίων η Κράψη εκτεινόταν σε 34.200 στρ., που κατανέμονταν σε 3.500 στρ. καλλιεργούμενα, σε 23.200 στρ. βοσκοτόπους και σε 7.500 στρ. με διάφορες χρήσεις. Ο συνεταιρισμός καλλιεργητών στο χωριό αριθμούσε 148 μέλη (1921)¹⁵⁰. Μεταπολεμικά (1955) υπήρχαν εκεί 243 μπασταινούχοι καλλιεργητές¹⁵¹.

Η υπόθεση του Αναστ. Παπαχρήστου από την Κράψη είναι χαρακτηριστική για τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν τότε (1912-1913) στο χωριό αυτό. Ο Παπαχρήστος ανέφερε, με αρκετή δόση υπερβολής, ότι η Κράψη σκλαβώθηκε από τον τυραννικό Αλή πασά περίπου από το 1773! Αυτός τους έπαιρνε φόρο γεωμόρου σε είδος με ποσοστό 46%. Μερικά χρόνια πριν από το 1913 οι πρόσοδοι του χωριού νοικιάζονταν και οι χωρικοί πλήρωναν σε χρήμα. Το 1912 το χωριό νοικιάστηκε με διπλάσια τιμή και οι χωρικοί όρισαν τον πάρεδρο Ιωάννη Χρόνη και εισπράκτορα τον Γεώργιο Δ. Τόλη για να ζυγίσουν τους καρπούς και να συγκεντρώσουν τα χρήματα σε «κοίστια», δηλ. με δόσεις. Από τον Παπαχρήστο ζήτησαν, αφού ζύγισαν το σιτάρι του, πρώτη δόση δεκαπέντε φράγκα, αυτός τους υποσχέθηκε σε τρεις ημέρες να τους πληρώσει,

147. Συμβολ. Δήλωση αριθ. 4516/28-5-1922. Οι πηγές συμφωνούν στους ιδιοκτήτες του χωριού.

148. ΔΓΝΙ, α.π. 3/4-1-1922.

149. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

150. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 52. Διαπιστώνεται σύμπτωση στις πηγές για το ιδιοκτησιακό καθεστώς και την έκταση.

151. Ό.π., φ. 20 (ιμλιάκια).

όμως εκείνοι δεν δέχτηκαν, έβαλαν το σιτάρι στα σακκιά και έφυγαν. Ο χωρικός ζήτησε την επιστροφή του καρπού για να τραφεί η πενταμελής οικογένειά του, ενώ ήταν διατεθειμένος να πληρώσει το μερίδιο της δεκάτης που του αναλογούσε (ιμοροδέκατον) μετά από διακανονισμό που θα ενεργούσε η κοινότητα. Η υπόθεση έφτασε στην αστυνομία και ο σταθμάρχης της Κράψης ανέφερε ότι κατά την είσπραξη του γεωμόρου και της δεκάτης ο Παπαχρήστος είχε αποκρύψει στη Γότιστα εκατό οκάδες σιτάρι για να μη φορολογηθεί. Ο Γεώργιος Δ. Τόλης ήταν τότε ενοικιαστής δεκάτης και μόλις ανακαλύφθηκε η κρυψώνα διατάχτηκε από τον τότε Μεντούρη (= μουδίρης, διοικητής, διευθυντής) η μεταφορά του καρπού στο Μεντουρλίκι (κτίριο διοίκησης)· έκτοτε δεν γνώριζαν τί απέγινε το σιτάρι. Συνεπώς το θέμα κατέληξε στο αρχείο (1913)¹⁵².

Στις αρχές του 1914 η κοινότητα της Κράψης, παράλληλα με τη γνωστή προσπάθεια του Χρ. Χρηστοβασίλη που υπέβαλε υπόμνημα στον Ελ. Βενιζέλο, προσπάθησε ώστε να αποχαρακτηριστεί ως δημόσιο τσιφλίκι και να επανέλθει στο καθεστώς του ελεύθερου χωριού. Ήδη από τον Απρίλιο οι Κραψίτες με επικεφαλής τον σύλλογο «Άγιος Νικόλαος» του χωριού υπέβαλαν αίτηση στο υπουργείο εξωτερικών στην οποία υποστήριξαν ότι το χωριό τους ήταν ιδιόκτητο, δηλ. ανήκε στους χωρικούς. Το υπουργείο ζήτησε από τη Γεν. Διοίκηση να του σταλεί σχετική έκθεση με τα πραγματικά στοιχεία της υπόθεσης. Στα μέσα Σεπτεμβρίου ο Ιωάννης Σιάμος, ο Ιωάννης Χρήστου και ο Γεώργιος Καραφέρης, που ήταν πληρεξούσιοι της κοινότητας Κράψης, υπέβαλαν νέα αίτηση στη Γεν. Διοίκηση με την οποία αξίωναν, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε, να αναγνωριστεί το χωριό τους ως αυτοκέφαλο. Τότε εκδήλωσε ενδιαφέρον για ενημέρωση και το υπουργείο εσωτερικών, κατόπιν άλλης προγενέστερης (4-9-1914) αίτησης της κοινότητας Κράψης (αργότερα ενδιαφέρθηκε και το υπουργείο οικονομικών) και η διοίκηση απάντησε ότι η υπόθεση του χωριού εξετάζόταν ενδελεχώς, μάλιστα έγινε έρευνα στα δικαστικά και διοικητικά αρχεία της τουρκικής διοίκησης για να βρεθούν τα πρωτότυπα των τίτλων και της ιεροδικαστικής απόφασης, των οποίων αντίγραφα είχαν προσκομίσει οι χωρικοί. Στα μέσα Νοεμβρίου η έρευνα ολοκληρώθηκε και καρπός της ήταν τετρασέλιδη έκθεση που στάλθηκε στα υπουργεία και προσφέρει ενδιαφέρουσες ειδήσεις. Από τη μελέτη λοιπόν των εγγράφων

152. ΑΓΔΗ. φ. 3, υπφ. Ι, 5-8.

και από την σχετική εξέταση προέκυψε ότι η Κράψη ήταν ανέκαθεν αυτοκέφαλο (καριέ) χωριό και ότι δύο μόνο χρόνια πριν από την αποστασία και το θάνατό του ο Αλή πασάς το υπήγαγε αυθαίρετα και βίαια στην κατηγορία των πολυπληθών αγροκτημάτων του (τσιφλικιών). Όμως, μετά την κατατρόπωση και τον θάνατο του σατράπη, οι κάτοικοι της Κράψης υπέβαλαν αναφορά στον αρχιστράτηγο των σουλτανικών στρατευμάτων και ανώτατο διοικητή (βαλή) της Ρούμελης, τον γνωστό Αχμέτ Χουρσήτ πασά, και τον εκλιπάρησαν για την επανόρθωση της μεγάλης αδικίας που τους έγινε και την απάλειψη του χωριού τους από τον κατάλογο, στον οποίο καταγράφηκε όλη η κτηματική περιουσία του Αλή αμέσως μετά την καταστροφή του. Πράγματι ο Χουρσήτ εξέτασε την υπόθεση και πείστηκε για το δίκαιο της απαίτησης των Κρασιτών και με την ιδιότητα του πληρεξούσιου αντιπρόσωπου του σουλτάνου εξέδωσε υψηλό διάταγμα (μπουγιουρουλή) το 1822 (έτος εγείρας 1237, μήνας Δζεμάζ-ελ-αχέρ, ημέρα 11η). Με αυτό αναγνώρισε την Κράψη «ως χωρίον έκπαλαι αυτοκέφαλον (χανεκές)», που ο Αλή πασάς τσιφλικοποίησε εντελώς παράνομα και με τη βία και διέταξε την απάλειψή του από τον κατάλογο, απαγορεύοντας ρητά την οποιαδήποτε επέμβαση σ' αυτό από οποιονδήποτε στο μέλλον. Την εποχή εκείνη, ο τότε σουλτάνος Μαχμούτ Β' με φερμάνι απέστειλε στην Ήπειρο, ειδικά για τα κτήματα του Αλή που δήμευσε το οθωμανικό κράτος, τον διάσημο κτηματολογιστή Χασάν Ταχσίν εφέντη, ο οποίος επιβεβαίωσε τα δικαιώματα των κατοίκων της Κράψης. Επίσης, συμμορφούμενος στο διάταγμα του Χουρσήτ εξέδωσε και αυτός ιδιαίτερο έγγραφο (με χρονολογία 1 Σαμπάν 1237 = 1822) με το οποίο παρήγγειλε να διαγραφεί το χωριό από τον κατάλογο των τσιφλικιών του Αλή και να μείνει, όπως και πρώτα, αυτοκέφαλο, ενώ απέκλεισε εντελώς την ανάμιξη κάποιου άλλου σ' αυτό. Επιπλέον παρήγγειλε και εκδόθηκε ιεροδικαστική απόφαση (ιλάμιο) από τον τότε ιεροδίκη (καδή) Ιωαννίνων, τον Γιαχγιά Ζαδέ Εμίν εφέντη, (με χρονολογία 15 Ραμαζάν 1237 = 1822), σχετική με το θέμα. Είναι δε χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο Χασάν Ταχσίν εφέντης, πριν λάβει γνώση για την υπόθεση της Κράψης, σε βιβλίο που συνέταξε με τα τσιφλίκια του Αλή πασά το χωριό αυτό δεν είχε εγγραφεί ως καθαρά ιδιόκτητο τσιφλίκι, αλλά απλώς ως υποκείμενο στην πληρωμή ετήσιου μισθώματος κατ' αποκοπή (μουκατά) από 10.000 γρόσια (δηλ. δύο χιλιάδες δρχ.). Εντούτοις, οι επόμενοι Οθωμανοί κυβερνητικοί υπάλληλοι με την παρέλευση του χρόνου, είτε από υπέρμετρο υπηρεσιακό ζήλο είτε και υπερθεματίζοντας στις πιέσεις και υπερβασίες του κράτους τους κατά των χριστιανών ραγιαδών, δυστροπούσαν να σεβαστούν τις προη-

γούμενες αποφάσεις· και εξακολουθούσαν σε διάφορες εποχές και με όλες τις διαμαρτυρίες και τις απέλπιδες προσφυγές των Κρασιτών προς τις διάφορες αρχές να απαιτούν και μερικές φορές με τη βία να παίρνουν, όχι βέβαια το κατ' αποκοπήν χρηματικό ποσό που είχε αρχικά ορίσει ο Ταχσίν εφέντης, αλλά μόνο το γεώμορο που εισπραττόταν από τα ιδιόκτητα τσιφλίκια (χακ-η-άρζ). Από τότε το χωριό διατελούσε θεωρούμενο ως τσιφλίκι και ως τέτοιο γραφόταν στον σχετικό πίνακα, όχι με βάση τίτλο κυριότητας (ταπί) ή κάποια άλλη επίσημη και έγκυρη πράξη ή έγγραφο της οθωμανικής κυβέρνησης, αλλά με την ιδιόβουλη στάση των επιτόπου οργάνων της. Από την έρευνα της Γεν. Διοίκησης στα αρχεία του κτηματολογίου (δεφτέρι-η-χακανί), πιθανότατα στα παλαιότερα του 1894, δεν βρέθηκε καταγεγραμμένο το χωριό Κράψη. Μόνο σε ένα από τα βιβλία του οθωμανικού πρωτοδικείου που είχαν σωθεί, βρέθηκαν τα πρακτικά της δίκης που διεξήγαν τρεις κάτοικοι της Κράψης μετά την ανακήρυξη του τουρκικού συντάγματος (1908) εναντίον του οθωμ. δημοσίου. Αυτοί ζήτησαν να αρθεί η απαγόρευση που τους είχαν επιβάλει οι οικονομικοί υπάλληλοι να βόσκουν τα ζώα τους, όπως έκαναν παλαιότερα, στη βοσκή (μερά) που βρισκόταν στην περιοχή του χωριού και ήταν κοινοτική. Το δικαστήριο ζήτησε πληροφορίες από τη διεύθυνση του κτηματολογίου της Κωνσταντινούπολης, η οποία απάντησε ότι η Κράψη ήταν μεν αυτοκέφαλο χωριό, όμως η ενλόγω βοσκή υπαγόταν στην κατηγορία των δημόσιων γαιών (εραζί-ι-εμιριγέ). Έτσι ονομάζονταν, σύμφωνα με τον τουρκικό περί γαιών νόμο, όλες οι εκτάσεις που ήταν έξω από τις πόλεις, τις κωμοπόλεις και τα χωριά, δηλαδή τα χωράφια, τα λειβάδια, οι βοσκές, τα χειμαδιά, τα θέρετρα κλπ. Συνεπώς το δικαστήριο απέρριψε την αγωγή των τριών χωρικών, οι οποίοι δεν ήταν καν νόμιμοι αντιπρόσωποι της κοινότητας. Άλλα σχετικά έγγραφα δεν είχαν βρεθεί στο πρωτοδικείο — πολλά είχαν καταστρέψει οι Τούρκοι αιχμάλωτοι που κλείστηκαν εκεί κατά την κατάληψη των Ιωαννίνων¹⁵³.

Τον Σεπτέμβριο του 1917, στη δημοπρασία που διενήργησαν οι Ιταλοί, η δεκάτη του χωριού εκμισθώθηκε στον Λάζο Μήτρου Κώστα, από την Κράψη, με τιμή 10.510 δρχ. Αργότερα, μετά την αποχώρηση των Ιταλών, η κοινότητα δεν ενδιαφέρθηκε να μισθώσει η ίδια τον φόρο της δεκάτης¹⁵⁴.

153. Ό.π., φ. 26, υπφ. III, 1-19.

154. Ό.π., φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369).

Τον Νοέμβριο οι κάτοικοι της Κράψης ζήτησαν από τη διοίκηση να πληρώνουν τους ενοικιαστές σε χρήμα για τα προϊόντα που υπόκεινταν στο φόρο της δεκάτης. Όμως η διοίκηση απάντησε ότι δεν εγκρίνει, γιατί αυτό ερχόταν σε αντίθεση με τις συμβάσεις που είχε συνάψει το δημόσιο με τους ενοικιαστές της δεκάτης, παρήγγειλε δε στην αστυνομική διεύθυνση να μεριμνήσει ώστε ο φόρος να εισπραχτεί σε είδος και να αποθηκευτεί, ώστε η διάθεσή του αργότερα να γίνει με τις οδηγίες της διοίκησης¹⁵⁵. Με βάση λοιπόν τα στοιχεία που εκθέσαμε, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η Κράψη, αφού αποδείχτηκε ότι δεν ήταν τσιφλίκι του δημοσίου, αλλά αυτοκέφαλο χωριό, από τις αρχές του 1915 έπαψε να καταβάλλει τον φόρο του γεωμόρου στο δημόσιο· όμως, συνέχιζε να πληρώνει κανονικά τον φόρο της δεκάτης, όπως όλα τα χωριά. Σύμφωνα με πληροφορία το χωριό έπαψε να είναι τσιφλίκι από το 1922, έτος κατά το οποίο η Κράψη εξαγοράστηκε από τους κατοίκους της και ο τότε Γεν. Διοικητής υπέγραψε το συμβόλαιο εξαγοράς¹⁵⁶.

Βορειότερα της Κράψης στις υπώρειες του όρους Λάκμου είναι χτισμένη η **Μεγάλη Γότιστα**. Το χωριό αυτό, όπως και η **Μικρή**, υπήρξε δημόσιο κτήμα που οι κάτοικοί τους αγόρασαν με δάνειο στα 1880 αντί 4.917,26 οθ. λίρες¹⁵⁷. Εκεί υπήρχε μπάσταϊνα, η οποία ανήκε σε κάτοικο του χωριού, είχε μεγάλη έκταση και η αξία της υπερέβαινε τις 12.000 δρχ. (1918)¹⁵⁸. Στην περιφέρεια της Γότιστας ικανή κτηματική περιουσία κατείχαν οι Λεοντάρης και Χρήστος Παλάσκας, οι οποίοι έπεσαν υπέρ πατρίδος κατά τους Βαλκανικούς πολέμους. Η περιουσία αυτή αρπάχτηκε και το 1918 ο Γεώργιος Χ. Παλάσκας, απόγονος των δύο ηρώων, την διεκδίκησε και υπέβαλε ομολογίες (πιθανώς μαρτύρων) και μεταφράσεις των τίτλων κυριότητας¹⁵⁹.

Βορειότερα από τη Γότιστα εντοπίζεται το **Δεμάτι**, χτισμένο σε ορεινή περιοχή επάνω από τη δεξιά όχθη του Μετσοβίτικου. Το χωριό αυτό υπήρξε τσιφλίκι του δημοσίου μέχρι το 1879, έτος κατά το οποίο η οθ. κυβέρνηση το εξέθεσε σε δημοπρασία προς πώληση. Οι κάτοικοι το αγόρα-

155. Ο.π., φ. 40, υπφ. II, α.π. 2172.

156. Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, Η οργάνωση του κράτους στην απελευθερωμένη Ήπειρο (1913-1914), Δωδώνη ΙΣΤ' /1 (1987) 564.

157. Πάνος Δ. Τζιόβας, Ηπειρωτικά Σύμμεικτα, ΗΕ ΛΒ' /369-370 (1983) 25-30.

158. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. I, 27.

159. Ο.π., 45.

σαν αντί 1.500 οθ. λίρες, αφού δανείστηκαν με υποθήκη το ίδιο το χωριό¹⁶⁰.

Ανατολικά από το Δεμάτι συναντάται το χωριό **Μέγα Προσγόλι** ή **Προσγκόλι**¹⁶¹, στις πλαγιές του όρους Λάκμου και κοντά στην αριστερή όχθη του Μετσοβίτικου, παραπόταμου του Άραχθου. Αυτό αποτελούσε τσιφλίκι με ιδιοκτήτη το δημόσιο. Σύμφωνα με καταγραφή του τουρκικού κτηματολόγιου (1894;) το χωριό είχε περισσότερους από 1.393 γεωργικούς κλήρους, τους οποίους καλλιεργούσαν χριστιανοί καλλιεργητές. Ήταν μέλη από τις οικογένειες Γεωργίου, Χατζή, Λαγού, Λιάκου, Κολιού, Ράφτη, Κόη, Κώστα, Γκιζά, Νικολάου, Νάστου, Καρανίκα, Τσαρούχη, Νάσση, κλπ.¹⁶² Από τη στατιστική μαθαίνουμε ότι το ιμλιάκι Μεγ. Προσγόλι είχε έκταση 39.000 στρ., που κατανέμονταν σε 7.000 στρ. καλλιεργούμενα, σε 22.100 στρ. βοσκότοπους και σε 9.900 στρ. με λοιπές χρήσεις. Στον συνεταιρισμό του χωριού ήταν εγγεγραμμένα 77 μέλη (1921)¹⁶³. Το 1939 υπήρχαν στο Μεγ. Περιστέρι 162 μπασταινούχοι που καλλιεργούσαν 2.027,5 στρ.¹⁶⁴

Τον Σεπτέμβριο του 1917 η κοινότητα Προσγολίου απευθύνθηκε στην Κυβερν. Αντιπροσωπεία και ανέφερε ότι μέχρι τότε αυτή πλειοδοτούσε στις δημοπρασίες για την εκμίσθωση του γεωμόρου του χωριού. Στην τελευταία δημοπρασία, που έγινε στις 11 Σεπτ. 1917, δηλαδή την επόμενη ημέρα από την είσοδο του ελληνικού στρατού στα Ιωάννινα, ο Νικόλαος Δ. Ζήκος από τη Ζώριστα νοίκιασε την πρόσοδο και αξίωσε από τους χωρικούς γεώμορο. Επειδή η προκήρυξη της δημοπρασίας εκείνης δεν έγινε έγκαιρα ώστε να λάβουν γνώση, οι χωρικοί ζήτησαν να απόσχει ο ενοικιαστής υπέρ της κοινότητας και υποσχέθηκαν να του καταβάλουν το τίμημα και τα έξοδα που έκανε. Η διοίκηση ζήτησε πληροφορίες από τον οικονομικό έφορο Ιωαννίνων. Σύμφωνα με αυτές, οι δημοπρασίες που διενήργησαν οι Ιταλοί άρχισαν στα Πεστά στις 26 Ιουλίου και η τελευταία έγινε στα Ιωάννινα στις 7 Σεπτεμβρίου, συνολικά επτά δημοπρασίες (είχε

160. Πάνος Δ. Τζιόβας, *ό.π.*, ΗΕ ΛΑ ' /357-359 (1982) 20-25.

161. Το Μέγα Προσγόλι μετονομάστηκε σε Μέγα Περιστέρι, ΚΕΔΚΕ. σ. 310-311, και το Μικρό Προσγόλι σε Μικρό Περιστέρι. ΚΕΔΚΕ. σ. 320-321.

162. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Πρόκειται για ελλιπή καταγραφή.

163. ΔΓΝΙ. φ. ιμλιακίων. Στατιστική, αρ. 54. Οι πηγές επιβεβαιώνουν ότι το χωριό ήταν δημόσιο κτήμα.

164. *Ο.π.*, φ. 55 (ιμλιάκια).

γίνει και μία στις 25 Αυγούστου με γραπτές προσφορές). Τα ενοίκια γεωμόρου του χωριού στα προηγούμενα έτη ήταν τα εξής: για το 1912 τιμή 9.500 δρχ., το 1913 τιμή 5.000 δρχ., το 1914 τιμή 7.050 δρχ., το 1915 τιμή 7.800 δρχ. και το 1916 τιμή 3.828 δρχ. Για το 1917 ο Ζήκος νοίκιασε την πρόσοδο με αντίτιμο 5.255 δρχ.¹⁶⁵, ενώ ενοικιαστής της δεκάτης του χωριού ήταν ο Απόστολος Κ. Τόκης με δύο εγγυητές (1918)¹⁶⁶. Στα τέλη του μήνα ο Παπά Λάμπρος, ο Κώστα Νικόλας και ο Κ. Δ. Παππός, αντιπρόσωποι του χωριού, δήλωσαν στον οικονομικό έφορο ότι συμβιβάστηκαν με τον ενοικιαστή γεωμόρου Ν. Ζήκο «υπενοικιάσαντες παρ' αυτού το δικαίωμα τούτο διά λογαριασμόν της κοινότητός τους» με συμβολαιογραφική πράξη και χωρίς να έχουν άλλη αξίωση (1917)¹⁶⁷.

Βορειοανατολικά από το Μεγάλο Προσγόλι εντοπίζεται το χωριό **Μικρό Προσγόλι**, χτισμένο σε ορεινή περιοχή επάνω από την αριστερή όχθη του Μετσοβίτικου. Αυτό αποτελούσε επίσης ιμλιάκι και σύμφωνα με τη στατιστική είχε έκταση 14.500 στρ., από τα οποία 3.000 στρ. ήταν καλλιεργούμενα, 7.000 στρ. αποτελούσαν βοσκόμενα εδάφη και 4.500 στρ. με διάφορες χρήσεις. Ο συνεταιρισμός καλλιεργητών εκεί αριθμούσε 20 μέλη (1921)¹⁶⁸. Το 1936 το χωριό είχε 110 μπασταινούχους καλλιεργητές¹⁶⁹.

Βορειοδυτικά της Γότιστας από την ανατολική πλαγιά του Μιτσικελιού οι παραπόταμοι του Άραχθου, Ζαγορίτικος και Βάρδας, σχηματίζουν κοιλάδα και στη συμβολή τους κείται το χωριό **Μηλιωτάδες**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε σε διάφορους ιδιοκτήτες, κυρίως μουσουλμάνους. Πηγή του 1927 καταγράφει για τους Μηλιωτάδες ως ιδιοκτήτες 1) την Ραξιγέ σύζυγο του Φεχρουντίν Μουσταφά το γένος Μεχντή Ιμπραϊμ, 2) την Φαντιλέ Μουσταφά, 3) την Σαντικά χήρα του Σαΐπ Ισμετή και τη θυγατέρα της Ουλφέντ Σαΐπ Ισμετή, 4) τον Χακή Ζετκή, 5) τον Ισμετή Ζεκή, 6) την Ασιζέ Ισμετή, 7) την Ζεϊδέ Νεκιζιαντίν, 8) τον Στέργιο Ζιώγα Θεοδωρίκα και 9) την εκκλ. Παναγία Μηλιωτάδων· υπήρχαν επίσης μικροϊδιοκτήτες που κατείχαν 105 στρ. Το τσιφλίκι είχε έκταση 6.298 στρ., με την εξής κατανομή: καλλιεργούμενα εδάφη 796 στρ., καλλιεργή-

165. ΑΓΔΗ, φ. 35, υπφ. IV, α.π. 457.

166. Ό.π., φ. 55, υπφ. I, α.π. 4388.

167. Ό.π., φ. 35, υπφ. IV, α.π. 1105 (3369).

168. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 55.

169. Ό.π., φ. 29 (ιμλιάκια).

σιμα 238 στρ., λειβάδια 71 στρ., δασώδεις εκτάσεις 2.700 στρ., θαμνώδεις 2.300 στρ. και οικήματα, χαράδρες, δρόμοι, χαντάκια 193 στρ.¹⁷⁰

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1914 ο Στέργιος Ζώγα Θεοδωρίκας, ο Σαΐπ Ισμετί, η Ασιγιέ το γένος Ισμετί και σύζυγος Πελάλη, η Σαδηκά το γένος Ισμαήλ Παρλιάκο και σύζυγος Σαΐπ Ισμετή, ο Ισμετή Σιδκή, ο Ρεβζή Σιδκή Χακή Σιδκή και η Τεβσικηγιέ χανούμ το γένος Χακή Σιδκή και χήρα του Σεΐχ Μεχμέτ Αλή, υπέβαλαν αγωγή στο ειρηνοδικείο Μετσόβου. Εκτός από τον πρώτο οι άλλοι έξι ήταν μουσουλμάνοι κτηματίες, οι οποίοι κατοικούσαν στα Ιωάννινα και αποτελούσαν μέλη της ίδιας οικογένειας. Η αγωγή τους στρεφόταν εναντίον α) του ελληνικού δημοσίου, το οποίο εκπροσωπούσε ο Γεν. Διοικητής Ηπείρου Θεόδ. Αγγελόπουλος και ο οικονομικός εφορεύων Νικόλαος Μπόννης και β) του Κώστα Παπαευθυμίου που κατοικούσε στη θέση «Καμπέρ-Αγά» του τσιφλικιού Μηλιωτάδες. Οι ιδιοκτήτες κατείχαν από πάρα πολλά χρόνια με επίσημους τίτλους και από κοινού έκταση γης, η οποία βρισκόταν στο χωριό Μηλιωτάδες. Τα όριά της ήταν από τη μια μεριά ο ποταμός, από την άλλη ο λάκκος του χωριού Γκοβριτσά¹⁷¹, από την ίδια υπήρχαν αγροί και λειβάδια που ανήκαν στους κατοίκους του χωριού Γρεβενίτι και δάσος γνωστό με το όνομα «Πλάκα» των παραπάνω κληρονόμων του Μουσταφά Καμπέρη και του Μιχδή Ιμπραήμ. Η μεγάλη αυτή έκταση περιελάμβανε καλλιεργήσιμες και μη γαίες, βοσκήσιμους τόπους, θαμνώδη και δασώδη μέρη, αμπέλια, λειβάδια, πανδοχεία, καλύβες και άλλα κτίρια. Στις αρχές Νοεμβρίου άρχισε η επέμβαση των αντιδίκων, οι οποίοι άφησαν μέσα στην ιδιοκτησία των μουσουλμάνων διάφορα ζώα που κατέστρεψαν την χορτοβοσκή, τα δένδρα, τους θάμνους και τα δάση· επίσης ενήργησαν διακατοχικές πράξεις εμποδίζοντας τη νομή των ιδιοκτητών. Κατά συνέπεια οι τελευταίοι, για να προστατέψουν τα συμφέροντά τους, ζήτησαν να ληφθούν προσωρινά μέτρα ώστε οι αντίδικοι να σταματήσουν την επέμβαση στην περιουσία τους. Δικαστικοί πληρεξούσιοι των μουσουλμάνων ιδιοκτητών ήταν ο Χ. Αναγνωστόπουλος, δικηγόρος, και ο Στέργιος Θεοδωρίκας. Το ειρηνοδικείο Μετσόβου, στην περιφέρεια του οποίου υπάγονταν οι Μηλιωτάδες, όρισε δικάσιμο ημέρα την 3η Δεκεμβρίου 1914 και

170. Ό.π., φ. 92, α.α. 19. Σε μεγάλο βαθμό υπάρχει σύμπτωση των πηγών όσον αφορά τους ιδιοκτήτες.

171. Το χωριό Γοβριτσά είναι η σημερινή Κρυόβρυση, ΚΕΔΚΕ, σ. 258-259.

τόπο συζήτησης το επίδικο στην περιφέρεια του χωριού¹⁷². Έτσι η υπόθεση έγινε αντικείμενο δικαστικού ενδιαφέροντος και ατυχώς τα έγγραφα δεν μας γνωρίζουν την κατάληξη που είχε· κρίνοντας όμως από παρόμοιες υποθέσεις, μπορούμε να εικάσουμε ότι οι ενάγοντες πιθανότατα κέρδισαν τη δίκη.

Στα βορειοδυτικά των Μηλιωτάδων υπάρχει το χωριό **Μογγλιούς**¹⁷³, χτισμένο στις ανατολικές πλαγιές του Μιτσικελιού και κοντά στη δεξιά όχθη του Ζαγορίτικου ποταμού. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ίσως είχε για ιδιοκτήτες τους ίδιους μουσουλμάνους των Μηλιωτάδων. Τον Νοέμβριο του 1924 ο τότε υπουργός γεωργίας επέτρεψε στους ιδιοκτήτες να εκποιήσουν το αγρόκτημα στους καλλιεργητές του, που ήταν κάτοικοι Λιγγιάδων και Μογγλιούς¹⁷⁴.

Βορειοανατολικά από τους Μηλιωτάδες εντοπίζεται το χωριό **Λιάπη**¹⁷⁵, χτισμένο σε ορεινή περιοχή επάνω από τον ποταμό Βάρδα. Και αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι με ιδιοκτήτες τον Δημήτριο Β. Βλαχλείδη, την Αθηνά χήρα του Γεωργίου Β. Βλαχλείδη με τις θυγατέρες της Ελένη και Άννα και το ελλην. δημόσιο με εκπρ. την οικον. εφορία Δωδώνης. Το αγρόκτημα είχε έκταση 14.120 στρ., από τα οποία 2.250 στρ. καλλιεργούνταν, 500 στρ. ήταν καλλιεργήσιμα, 27 στρ. περιείχαν αμπέλια, 8.343 στρ. αποτελούσαν δασοθαμνώδεις βοσκότοπους και 3.000 στρ. δάσος (1931)¹⁷⁶.

Βορειοανατολικά από τη Λιάπη στον ορεινό όγκο της Πίνδου είναι χτισμένο το χωριό **Πέτρα**. Αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι που ανήκε σε διάφορους ιδιοκτήτες. Πηγή του 1931 αναφέρει ως ιδιοκτήτες της Πέτρας τον Χασάν Καραφέτζιο, τον Μουρλά Βέη, τους ναούς της Πέτρας και το ελληνικό δημόσιο. Το αγρόκτημα είχε έκταση 6.067 στρ., που κατανέμονταν σε 1.171 στρ. καλλιεργούμενες γαίες, σε 265,5 στρ. καλλιεργήσιμες, σε 67,5 στρ. αμπέλια, σε 3.000 στρ. βοσκότοπους, σε 800 στρ. θαμνώδεις εκτάσεις, σε 700 στρ. δάση, σε χαράδρες κλ. εκτάσεις 63 στρ.¹⁷⁷

172. ΑΓΔΗ, φ. 26, υπφ. ΙΙΙ, 84-85.

173. Το χωριό αυτό σήμερα ονομάζεται Καρυές, ΚΕΔΚΕ, σ. 204-205, 192-193.

174. ΔΓΝΙ, φ. 58, α.π. 102420/11-1924 (αντίγραφο 21-11-1930).

175. Η Λιάπη σήμερα ονομάζεται Ιτέα, ΚΕΔΚΕ, σ. 190-191· όμως στους σύγχρονους χάρτες σημειώνονται και τα δύο τοπωνύμια στην ίδια περιοχή.

176. ΔΓΝΙ, φ. 83, α.α. 33.

177. Ό.π., φ. 116, α.α. 23. Οι πληροφορίες των πηγών ταυτίζονται στον έναν από τους κύριους ιδιοκτήτες.

Σημαντικό μερίδιο του χωριού κατείχαν η Αϊσέ, η Ισμέτ και η Εκμπάλ Μουρλά, θυγατέρες του Μουρλά Βέη από τα Ιωάννινα. Συγκεκριμένα ήταν κάτοχοι εξαδιαιρέτου 454 χωραφιών και μερικών καλύβων που κατελάμβαναν έκταση 2.446 στρ. Οι τρεις χανούμισσες δεν είχαν άλλη περιουσία και υπήρξαν συνταξιούχοι του οθωμανικού δημοσίου. Το 1912 είχαν έρθει σε διαπραγματεύσεις με τους χωρικούς του κτήματος για να τους πουλήσουν το μερίδιό τους, όμως αυτές διακόπηκαν από τις πολεμικές επιχειρήσεις του ελληνοτουρκικού πολέμου. Οι τρεις αδελφές ζήτησαν από τη διοίκηση να καλέσει τους πρόκριτους του χωριού και να τους προτρέψει να εξαγοράσουν το μερίδιό τους με δίκαιους όρους· ή, με την προστασία της διοίκησης, να εκτεθεί σε πλειστηριασμό το κτήμα με βάση τα κτηματολογικά βιβλία. Όπως φαίνεται οι τρεις μουσουλμάνες επικαλέστηκαν, εκτός από το δικό τους οικονομικό συμφέρον, τα συμφέροντα και των άλλων υπηκόων της ελληνικής διοίκησης, των χωρικών της Πέτρας δηλαδή, για τα οποία έπρεπε αυτή να μεριμνήσει. Δυστυχώς τότε (Απρίλιος 1913) υπήρχε νομικό κώλυμα για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών και η υπόθεση κατέληξε στο αρχείο¹⁷⁸.

Ανατολικά της Πέτρας στην ίδια ορεινή περιοχή βρίσκεται το χωριό **Χρυσοβίτσα**, το οποίο ήταν δημόσιο τσιφλίκι¹⁷⁹. Από έγγραφο του 1920 μαθαίνουμε ότι ολόκληρο το χωριό ήταν «εθνικό» κτήμα με έκταση 41.000 στρ., που κατανέμονταν σε 5.770 στρ. καλλιεργούμενα εδάφη, σε 3.330 στρ. ορεινά βοσκήσιμα, ενώ τα υπόλοιπα ήταν πετρώδη, ορεινά ακαλλιεργήτα και δασώδη (4.000 στρ. δάσος). Το κτήμα είχε νοικιαστεί στα 1913 αντί 4.800 δρχ., στα 1914 αντί 4.505 δρχ. και στα 1915 αντί 4.210 δρχ. Συνολικά υπήρχαν εκεί 210 μπασταινούχοι καλλιεργητές¹⁸⁰. Σύμφωνα με τη στατιστική το ιμλιάκι Χρυσοβίτσα απλωνόταν σε έκταση 36.000 στρ., από τα οποία 6.000 στρ. καλλιεργούνταν, 20.000 στρ. αποτελούσαν βοσκότοπους, και 10.000 στρ. είχαν διάφορες χρήσεις. Ο συνεταιρισμός καλλιεργητών στο χωριό αριθμούσε 169 μέλη (1921)¹⁸¹.

Στην περιφέρεια της Χρυσοβίτσας υπάρχει το βουνό Πολτσιές που ήταν και αυτό ιμλιάκι με τμήμα καλλιεργήσιμο 1.400 στρ.· αυτό είχε ενοι-

178. ΑΓΔΗ, φ. 3, υπφ. Ι, 161-162.

179. Χρ. Χρηστοβασίλης, *ό.π.*, σ. 8.

180. ΔΓΝΙ, φ. 34 (ιμλιάκια).

181. *Ο.π.*, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 64.

κιαστεί το 1913 με 1.850 δρχ., το 1914 με 2.500 δρχ. και το 1915 με 2.950 δρχ. (1920)¹⁸². Στη στατιστική σημειώνεται ότι το ιμλιάκι Πολτσές είχε έκταση 1.400 στρ. καλλιεργούμενα και ότι οι καλλιεργητές του συμπεριελαμβάνονταν στον συνεταιρισμό της Χρυσοβίτσας (1923)¹⁸³.

Νοτιοανατολικά από τη Χρυσοβίτσα και βορειοανατολικά από το Προσγόλι είναι χτισμένη η **Δερβεντίστα**¹⁸⁴, κοντά στην αριστερή όχθη του Μετσοβίτικου, παραπόταμου του Άραχθου. Και το χωριό αυτό ήταν κρατική ιδιοκτησία¹⁸⁵. Με βάση τη στατιστική η Δερβεντίστα ως ιμλιάκι εκτεινόταν σε 18.500 στρ. που είχαν τις εξής χρήσεις γης: καλλιεργούμενα εδάφη 2.000 στρ., βοσκότοποι 12.000 στρ. και λοιπές εκτάσεις 4.500 στρ. Στον συνεταιρισμό του χωριού ήταν εγγεγραμμένα 72 μέλη (1921)¹⁸⁶. Το 1936 καλλιεργούσαν στο χωριό 161 μπασταινούχοι¹⁸⁷.

Βορειοανατολικά της Δερβεντίστας υπάρχει το **Μέτσοβο**, χτισμένο σε πλαγιά της Πίνδου πάνω από τη δεξιά όχθη του Μετσοβίτικου. Σ' αυτό επικρατούσε η μικρή ελεύθερη ιδιοκτησία των κατοίκων του.

Στις αρχές του 1915 το δημόσιο διόρισε 75 αγροφύλακες σε ιδιωτικά λειβάδια που ανήκαν σε εκατοντάδες Μετσοβίτες μικροϊδιοκτήτες και τα διαχειρίζονταν οι ίδιοι ή οι μισθωτές τους. Τα λειβάδια βρίσκονταν στην περιφέρεια του Μετσόβου, στις εξής θέσεις: «Πολιτσοάρε ή Πουλιτσιόρε, Προφήτου Ηλιού, Πολιτσα, Σιόποτου ή Σόποτο, Τσούκα, Μουτσίλι, Βάλε-Μέγγουλι, Φάκου ή Φάγκου-Σκρίπτου, Ιμπεριτοάρε, Μουτσάρα, Γωνιά, Σκάρα, Μπόγκα και Περιτόρε»¹⁸⁸. Τον Μάιο του 1914 η κοινότητα Μαλακασίου, που βρίσκεται στο νομό Τρικάλων, διεκδίκησε εκ νέου τα δημόσια λειβάδια που μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 περιήλθαν στην περιφέρεια του Μετσόβου. Ο Χαρίσης, πρόεδρος του Μαλακασίου, υποστήριξε ότι τα λειβάδια ανήκαν στο χωριό του και επιπλέον ότι από τη διαχείρισή τους εξαρτιόταν η ύπαρξη της κοινότητας. Πάντως η οθωμανική κυβέρνηση εξουσίαζε τα λειβάδια αυτά ως δημόσια και ως τέτοια πε-

182. Ό.π., φ. 34 (ιμλιάκια).

183. Ό.π., φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 65.

184. Η Δερβεντίστα μετονομάστηκε σε Ανθοχώρι, ΚΕΔΚΕ, σ. 578-579.

185. Χρ. Χρηστοβασίλης, ό.π.

186. ΔΓΝΙ, φ. ιμλιακίων, Στατιστική, αρ. 53. Οι πηγές επιβεβαιώνουν ότι τα χωριά αυτά ήταν ιμλιάκια.

187. Ό.π., φ. 3 (ιμλιάκια).

188. ΑΓΔΗ, φ. 10, υπφ. Ι, 84, 86.

ριήλθαν στην κατοχή της Γεν. Διοίκησης. Ύστερα από πολύμηνη έρευνα στα τουρκικά αρχεία, η διοίκηση υπέβαλε έκθεση στο υπουργείο οικονομικών τον Ιανουάριο του 1915 εκθέτοντας τα πορίσματα. Καμιά καταγραφή των λειβαδιών ή σημείωση για εκμίσθωσή τους δεν βρέθηκε τότε στα κτηματολογικά αρχεία των Ιωαννίνων. Τα αντίστοιχα του Μετσόβου καταστράφηκαν ολοσχερώς κατά τον πόλεμο του 1912-13. Μετά από επιμονή της διοίκησης η κοινότητα Μαλακασίου απέστειλε τέσσερα σουλτανικά φερμάνια σε πρωτότυπο, τα οποία είχαν εκδοθεί περίπου στα μέσα του 18ου αιώνα και από τότε βρίσκονταν στα χέρια της κοινότητας Μετσόβου. Αυτά αφορούσαν περισσότερο την φορολογική υποχρέωση των κατοίκων της περιφέρειας Μετσόβου, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν ορισμένο χρηματικό ποσό κατ' αποκοπήν, γεγονός που αποδεικνύει την «υψηλήν ευαρέσκειαν» του οθωμανικού κράτους. Το περιεχόμενο των φερμανιών ήταν σχεδόν παρεμφερές γιατί διέταζαν να μη καταπιέζονται οι ραγιάδες του Μετσόβου, που τότε υπαγόταν στη διοίκηση Τρικάλων, από την ασυδοσία των σπαχήδων (τιμαριούχων) και των τακτικών ή έκτακτων κυβερνητικών υπαλλήλων. Επίσης απέτρεπαν την είσπραξη με εκβιασμό περισσότερου από τον εξαιρετικά κανονισμένο χρηματικό φόρο και από τα λίγα είδη που έδιναν για τον αρχηγό των Γενιτσάρων οι ευνοημένοι Μετσοβίτες υπήκοοι. Όμως, κατά την άποψη του Θεόδ. Αγγελόπουλου, αυτά δεν αποτελούσαν επαρκές αποδεικτικό στοιχείο για την παραδοχή των αξιώσεων της κοινότητας Μαλακασίου στις διεκδικούμενες γαίες. Ακόμη δεν ήταν εξακριβωμένο εάν τα λειβάδια ανήκαν στην προνομιούχο περιοχή, γιατί τα όρια που ανέφεραν τα φερμάνια, ήταν ακαθόριστα και άγνωστα. Ο ισχυρισμός του προέδρου Χαρίση ότι η κοινότητα πριν από λίγα χρόνια είχε εκμισθώσει τα λειβάδια έμεινε χωρίς τεκμηρίωση, γιατί αυτός δεν απέστειλε στη διοίκηση τα μισθωτήρια έγγραφα που του ζήτησε¹⁸⁹. Κατά συνέπεια μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι το κτήμα αυτό παρέμεινε στη διαχείριση της κοινότητας Μετσόβου.

Νοτιοανατολικά από το Μέτσοβο, πολύ κοντά σ' αυτό, στην κοίτη του Μετσοβίτικου ποταμού, συναντάται το χωριό **Ανήλιο**. Αυτό ήταν ελευθεροχώρι, υποχρεωμένο μόνο στην καταβολή της δεκάτης προς το δημόσιο.

Γύρω στις 20 Ιουλίου 1917 οι Ιταλοί κατέλαβαν το Μέτσοβο και την ευρύτερη περιοχή του. Οι ιταλικές αρχές, μετά από πλειοδοσία, κατακύρω-

189. Ό.π., φ. 26, υπφ. Ι, 180, υπφ. ΙΙΙ, 30-45.

σαν στις 10/23 Ιουλίου στον Δημήτριο Πάιλα τον φόρο της δεκάτης για ολόκληρη την περιφέρεια του Μετσόβου, στην οποία συμπεριελαμβάνονταν και οι γαίες του Ανήλιου που βρίσκονταν «πέραν του Αράχθου». Ο Πάιλας υπέγραψε συμβόλαιο με τις ιταλικές αρχές και το μίσθωμα ανερχόταν σε 17.520 δρχ. Στις 14/27 Αυγούστου ο οικον. έφορος Ιωαννίνων, που τότε διέμενε στην Άρτα, νόμισε ότι η ιταλική κατοχή δεν εκτεινόταν «πέραν του Αράχθου» δηλ. νότια του Μετσοβίτικου ποταμού και ότι οι γαίες του Ανήλιου δεν περιελήφθηκαν στην ιταλική κατακύρωση. Ως εκτούτου, μετά από νέα δημοπρασία, κατακύρωσε το τμήμα Ανήλιου στον Λάζο Μ. Κώστα αντί 520 δρχ. Επειδή οι δύο ενοικιαστές φιλονικούσαν για την περιοχή αυτή, ο Ιταλός διοικητής, στρατηγός Delli Ponti, απέστειλε έγγραφο στον Αρ. Στεργιάδη με το οποίο τον βεβαίωνε ότι η ιταλική κατοχή εκτεινόταν σε ολόκληρη την περιφέρεια του Μετσόβου και ότι η ιταλική κατακύρωση περιελάμβανε και το τμήμα του Ανήλιου, όπως γινόταν πάντοτε και κανονικά σε κάθε εκμίσθωση των ελληνικών αρχών για τη δεκάτη της υποδιοίκησης Μετσόβου· αξίωσε ακόμη από τον Στεργιάδη να αναγνωρίσει την ιταλική κατακύρωση. Ο κυβερνητ. αντιπρόσωπος, αφού εξέτασε την υπόθεση, θεώρησε επαρκή τη βεβαίωση του στρατηγού της ιταλικής κατοχής και αποφάσισε να προστατευθεί ο πρώτος ενοικιαστής και να ακυρωθεί το μεταγενέστερο συμβόλαιο της οικον. εφορίας Ιωαννίνων. Εξάλλου αυτή ήταν η εντολή του υπουργείου των οικονομικών. Το συμβόλαιο (των Ιταλών) περιελάμβανε τον φόρο δεκάτης των πρώιμων και όψιμων καρπών του Μετσόβου και των περιχώρων, Ανήλιου, **Βοτονοσίου**¹⁹⁰, Μηλέας και Παλαιάς Κουτσούφλιανης. Ο Πάιλας νοίκιασε ενωτικά την είσπραξη του φόρου δεκάτης και των βοσκήσιμων γαιών. Οι φορολογούμενοι αρνήθηκαν να καταβάλουν τον φόρο απειλούμενοι από τους δύο ενοικιαστές, στους οποίους ο υποδιοικητής Μετσόβου απαγόρευσε την είσπραξη. Αυτή έγινε από τον ιερέα, τον πάρεδρο και τον δάσκαλο Ανήλιου, ενώ ο δεκατισμός έγινε με αντιπροσώπους των δύο ενοικιαστών. Ο Πάιλας είχε ζητήσει, μια που το Ανήλιο δεν είχε καταληφθεί από τους Ιταλούς στις 30 Ιουλίου, να προτιμηθεί ως ενοικιαστής του. Αντίθετα ο οικον. έφορος Ιωαννίνων είχε ζητήσει την απόρριψη του Πάιλα, με το σκεπτικό ότι οι ενδιαφερόμενοι στην ελληνική δημοπρασία δεν θα πλειοδοτούσαν εάν γνώριζαν ότι η ιταλική δημοπρασία περιελάμβανε

190. Το Βοτονόσι ήταν ελευθεροχώρι, Π. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 341.

στην περιφέρεια Μετσόβου και το Ανήλιο, το οποίο οι Ιταλοί δεν κατείχαν. Αυτό συνέβη εξαιτίας της γεωγραφικής ιδιομορφίας της περιοχής: το Ανήλιο διχοτομείται στη μέση από τον Μετσοβίτικο, έτσι οι Ιταλοί κατείχαν το βόρειο, ενώ οι Έλληνες το νότιο τμήμα του¹⁹¹.

Βορειοανατολικά του Μετσόβου στην ορεινή περιοχή πάνω από το πέραςμα της Κατάρας, εντελώς απομονωμένο, βρίσκεται το χωριό **Μηλέα**. Αυτό ήταν ελεύθερο (αυτοκέφαλο) και σύμφωνα με πηγή του 1913 υπήρχαν εκεί περισσότερες από 146 μικρές ιδιοκτησίες που ανήκαν στους χριστιανούς κατοίκους. Ήταν μέλη των οικογενειών Δημουλά, Παπάζη, Βούτα, Νίτσα, Τατόλη, Τασίλη, Μάντη (Μανίτη), Λιούτα, Καρασούλη, κλπ. Επί τουρκοκρατίας η Μηλέα πλήρωνε στο δημόσιο, γενικά για την περιφέρεια του χωριού, ειδικό φόρο που ονομαζόταν «αηλιάτικο» 300 γρόσια, επιπλέον των 75.000 γρ. ως κτηματικό φόρο¹⁹².

191. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. Π, α.π. 383 (606). Η Παλαιά Κουτσούφλιανη είναι το χωριό Πλατανιστός του Ν. Τρικάλων.

192. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ. Πβ. τον όρο «αηλιάτικο» με τον όρο «γιαϊλιάδες» (= θερινές βοσκές).

III. ΤΜΗΜΑ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Το **Ζαγόρι**, το τέταρτο και τελευταίο τμήμα της υποδιοίκησης Ιωαννίνων, βρίσκεται βορειοανατολικά της πόλης και περιλαμβάνει την ορεινή περιοχή από την πλευρά της κεντρικής Πίνδου μέχρι και τη δυτική πλευρά του όρους Μιτσικέλι. Νοτιοανατολικά γειτονεύει με την περιοχή που ανήκε στο τμήμα Μαλακασίου και με το Μέτσοβο. Βόρεια συνορεύει με την υποδιοίκηση της Κόνιτσας και δυτικά με την περιοχή που ήταν γνωστή ως Κούρεντα. Σύμφωνα με τον Λαμπρίδη είχε 46 χωριά και χωριζόταν, όπως και σήμερα, σε τρία διαμερίσματα: το ανατολικό, το δυτικό και το κεντρικό¹.

Είναι γνωστό ότι το Ζαγόρι αποτελούσε μια ομοσπονδία χωριών, τα οποία ανήκαν στις προνομιακές χριστιανικές κοινότητες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η ενότητα αυτή είχε αναπτύξει μηχανισμό αυτοδιοίκησης στα πλαίσια της αυτονομίας της². Βασική προϋπόθεση της αυτονομίας αποτελούσε το γεγονός ότι παλαιότερα και ιδίως την εποχή που εξετάζουμε τα χωριά του Ζαγοριού στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν ελεύθερα, η γη τους ανήκε στους χωρικούς.

Με βάση το Αρχείο Γ.Δ.Η., το Αρχείο Κτηματολόγιου και συμπληρωματικά το Αρχείο Ειρηνοδικείου, συγκεντρώσαμε στοιχεία που αφορούν την αγροτική ιδιοκτησία σε 21 χωριά του Ζαγοριού. Τα χωριά παρατίθενται κατά γεωγραφικές ενότητες: πρώτα το κεντρικό Ζαγόρι, ύστερα το ανατολικό και τελευταίο το δυτικό διαμέρισμά του, και με βάση τη γεωγραφική συνέχεια.

Πάνω από την πόλη και τη λίμνη των Ιωαννίνων, στα βορειοανατολικά, στις πλαγιές του όρους Μιτσικέλι είναι χτισμένο το χωριό **Λιγγιάδες**. Αυτό ήταν ελευθεροχώρι και το 1913 υπήρχαν εκεί περίπου 101 μικροϊδιοκτησίες χριστιανών, που ήταν μέλη των οικογενειών Σιαφάκα, Γούλα, Παπαγεωργίου, Πέτρου, Τσιτουνή, Καραγιάννη, Ρόσκα, Μπράκου, Τσούφου, Γιάννη, Μάτσαρου, Βασιλείου, Μπλάσκα, Παπαδημητρίου, Διαμάντη, Στάθη, Κολούκα, κλπ.³ Σε περιοχή πάνω από το χωριό υπήρχε δάσος με κέδρους (1918)⁴.

1. Ιω. Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τχ. 8ον, εν Αθήναις 1889 [Ιωάννινα 1971], σελ. 7-13.

2. Γ. Παπαγεωργίου, *Οικονομικοί και Κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο, Ζαγόρι (μέσα 18ου - αρχές 20ού αι.)*, Ιωάννινα 1995, σ. 189.

3. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

4. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 157.

Βορειοδυτικά των Λιγγιάδων βρίσκεται το χωριό **Καλωτά** ή **Καλουτάς**, στις βόρειες πλαγιές του Μιτσικελιού, κοντά στην κοίτη του Μετσοβίτικου, παραπόταμου του Άραχθου. Αυτό, όπως άλλωστε σχεδόν όλα τα χωριά του Ζαγοριού, ήταν αυτοκέφαλο. Το 1913 υπήρχαν εκεί περισσότερες από 230 μικροϊδιοκτησίες χριστιανών χωρικών, που ανήκαν στις οικογένειες Τενοπούλου, Χαρίση, Τενέ, Καλογέρου, Πολίτη, Σταρίδα, Κοτσιέκου, Κωνσταντίνου, Βέλου, κλπ.⁵

Βορειοανατολικά του Καλωτά, εντοπίζεται το χωριό **Γρεβενίτι**, σε ορεινή περιοχή, κοντά στην αριστερή όχθη του Βάρδα, παραπόταμου του Άραχθου. Αυτό δεν αποτελούσε τσιφλίκι, ήταν ιδιοκτησία των κατοίκων του, οι οποίοι κατείχαν αγρούς και λειβάδια στην περιφέρεια⁶.

Το 1912 η τουρκική κυβέρνηση εκμίσθωσε τη δεκάτη των πρώιμων προϊόντων του χωριού στον Χριστόδουλο Εξάρχου, από το γειτονικό Δρεστενίκο⁷ Ζαγοριού. Τα προϊόντα αυτά ήταν κυρίως δημητριακά και σταφύλια. Όπως ανέφερε ο Εξάρχου, το Γρεβενίτι δεν υπέστη ζημιές στον πόλεμο του 1912-13 και οι κάτοικοί του συνέλεξαν και αποθήκευσαν όλα τα προϊόντα· όμως, η κοινότητα αρνήθηκε να του καταβάλει τη δεκάτη. Η διοίκηση σύστησε την όσο το δυνατόν συμβιβαστική λύση της διαφοράς και ο αστυνομικός σταθμάρχης του Τσεπελόβου, που μετέβη επιτόπου, σύστησε στους χωρικούς να αποτίσουν τη δεκάτη στον μισθωτή (1913)⁸. Όμως οι χωρικοί ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν στο δημόσιο και φόρο για τα αιγοπρόβατα. Για το 1916 εκκρεμούσαν 158 εντάλματα πληρωμής του φόρου κατά των κατοίκων Γρεβενιτιού. Η κοινότητα, με επικεφαλής τον πάρεδρο Ιωάννη Χ. Σαχίνη και τον σύμβουλο Χ. Γ. Βλέτσα, ανέφερε στη διοίκηση ότι δεν πήγε εισπράκτορας του φόρου και πως καθένας χωρικός είχε μία ή δύο γίδες και δεν ήταν δυνατό να μεταβεί στα Ιωάννινα να πληρώσει φόρο για τόσο λίγα ζώα. Ζήτησαν μάλιστα να απαλλαγούν από τον πρόσθετο φόρο, που τους επιβλήθηκε εξαιτίας της καθυστέρησης, και να πληρώσουν τον κανονικό — πράγμα που έγινε (1917)⁹.

Βορειοδυτικά από το Γρεβενίτι και σε ορεινό έδαφος είναι χτισμένο το **Φλαμπουράρι**, επίσης ελευθεροχώρι.

Στην περιφέρεια του χωριού, στη θέση «Άσπρα Λιθάρια» υπήρχε δάσος που ήταν κοινοτικό. Η κοινότητα Φλαμπουραρίου με ιδιωτικό συμ-

5. ΑΚΣπονδ. ΙΝΧ.

6. ΑΓΔΗ, φ. 26, υπφ. ΙΙΙ, 84-85.

7. Το Δρεστενίκο σήμερα ονομάζεται Τρίστενο, ΚΕΔΚΕ, σ. 458-459.

8. ΑΓΔΗ, φ. 4, υπφ. ΙΙΙ, 62-65.

9. Ό.π., φ. 40, υπφ. ΙΙ, α.π. 2580.

φωνητικό εκμίσθωσε το δάσος για υλοτόμηση στους Γεώργιο και Δημοσθένη Νώλα από τη Βωβούσα (1 Νοεμ. 1909) για τριετία αντί δρχ. 273,60. Η μίσθωση έληξε την 1η Φεβρ. 1912, όμως οι ενοικιαστές δεν παρέδωσαν το μίσθιο, ούτε ύστερα συμμορφώθηκαν στις διαμαρτυρίες της κοινότητας, αλλά εξακολούθουσαν να το εκμεταλλεύονται μέχρι το καλοκαίρι του 1913. Επιπλέον από 1η Δεκ. 1912 δεν κατέβαλαν το μίσθωμα — αυτό γινόταν με εξαμηνιαίες δόσεις. Ως εκτούτου, η κοινότητα Φλαμπουραρίου, εκπροσωπούμενη από τους πληρεξούσιους Αθαν. Κίλα, Ιωάν. Διογένη και Ιωάν. Καραγεώργη, ζήτησε την άμεση και βίαιη έξωση των ενοικιαστών από το δάσος. Το ειρηνοδικείο απέρριψε την αγωγή περί έξωσης, επειδή στο μισθωτήριο συμβόλαιο (με μίσθωμα 12 οθ. λίρες) υπήρχε ο όρος ότι, εάν οι ενοικιαστές εμποδίζονταν στην εργασία τους από την κυβέρνηση, τότε η κοινότητα δεν θα απαιτούσε ενοίκιο. Πράγματι, η οθωμ. κυβέρνηση με δημοπρασία στις 29 Οκτ. 1911 είχε εκμισθώσει στον Δημοσθ. Νώλα το δάσος αντί 8.000 γρ., αμφισβητώντας με τον τρόπο αυτό τα δικαιώματα της κοινότητας. Συνεπώς οι εναγόμενοι εμποδίστηκαν σύμφωνα με τον όρο του συμβολαίου (Ιούλ. 1913)¹⁰.

Στα νοτιοδυτικά του Φλαμπουραρίου εντοπίζεται το **Λιασκοβέτσι**¹¹, χωριό ελεύθερο, χτισμένο σε ορεινή περιοχή.

Η κοινότητα νεμόταν από πολύ παλαιά, πλέον των 30 ετών, δάσος στην περιφέρεια του χωριού γνωστό με την ονομασία «Βαρέγκα», που εκτεινόταν σε περίπου 2.000 στρ. Ως όρια είχε το δάσος Τσίπιανη (Γρεβενιτίου), τις θέσεις Ντάκωνα, Πλακανήθρα και τον αγρό του Χριστόδ. Τσέτση. Το χόρτο του δάσους εκμισθώνονταν σε τρίτους, ενώ οι κάτοικοι του χωριού υλοτομούσαν εκεί, δηλ. η κοινότητα ασκούσε όλες τις πράξεις διακατοχής ως ιδιοκτήτρια. Τον Οκτ. 1913 το δημόσιο με εργάτες άρχισε να υλοτομεί στην περιοχή, μεταβάλλοντας τη φύση του δάσους και προκαλώντας κίνδυνο βιαιοπραγιών. Ο πάρεδρος του χωριού Γεωρ. Τσιοστίδης και οι σύμβουλοι Δημ. Παρλαπάς και Βασ. Παπακώστας προσέφυγαν στο δικαστήριο κατά του δημοσίου, το οποίο εκπροσωπούνταν από τον Γεν. Διοικητή Ηπείρου, τον οικ. επίτροπο Ιωαννίνων με παρόντα πληρε-

10. Αρχείο Ειρηνοδικείου Ιωαννίνων, Βιβλίο «Πολιτικά Αποφάσεις 1913», αρ. 58. Τον Οκτώβριο, οι κάτοικοι 7 χωριών του Ζαγοριού (Φλαμπουράρι, Λιασκοβέτσι, Σκαμνέλι, Δόλιανη [Ν. Αμαρούσιο], Δραγάρι [Καστανών], Τσερνέσι [Ελατοχώρι] και Μακρίνο) έκαναν έκκληση στον Γ.Χ. Ζωγράφο να τους απαλλάξει από τον βαρύ κτηματικό φόρο του 1913 για τα αγροτ. κτήματα, επειδή ήταν πένητες και άστεγοι λόγω του πολέμου, εφημ. «Ήπειρος» φ. 57 (237)/8-10-1913, σ. 2.

11. Το Λιασκοβέτσι έχει μετονομαστεί σε Λεπτοκαρυά, ΚΕΔΚΕ, σ. 266-267.

ξούσιο τον Κ. Δαμιανό, επιθεωρητή δασών. Οι ενάγοντες ζήτησαν την απομάκρυνση των αντιδίκων και την απαγόρευση των διακατοχικών πράξεων με απειλή χρημ. ποινής 15.000 δραχ. Το ειρηνοδικείο δέχτηκε την αγωγή, επειδή μεταξύ άλλων σύμφωνα με τους οθ. νόμους (περί γαιών άρθρο 91 και περί δασών άρθρο 25), «εάν αποκλειστικόν δικαίωμα κυριότητος υπέρ ορισμένου ατόμου επί δάσους δεν δύναται να υπάρξει άνευ τίτλου, δύναται να δημιουργηθεί διά της αμνημονεύτου παραγραφής δικαίωμα κοινοχρησίας υπέρ των κατοίκων ορισμένης κώμης ή χωριού περιλαμβάνον την εξουσίαν της ξυλεύσεως ου μόνον χάριν των οικιακών αυτών αναγκών, αλλά και προς εμπορίαν έτι, ...ουδενός εν αυτοίς αναγραφόμενου περιορισμού εν τω τρόπω της ωφελείας». Ως εκτούτου επιδίκασε προσωρινά τη νομή στην κοινότητα, απαγόρευσε στο δημόσιο τη διάταραξη στο δάσος και το καταδίκασε να πληρώσει τα δικαστικά έξοδα (Οκτ. 1913)¹².

Βορειοδυτικά από το Λιασκοβέτσι, είναι χτισμένο το χωριό **Φραγκάδες**, στην ορεινή περιοχή κοντά στις πηγές του Ζαγορίτικου, παραπόταμου του Άραχθου. Αυτό ήταν ιδιοκτησία των κατοίκων του και το 1913 υπήρχαν εκεί το λιγότερο 153 μικροϊδιοκτησίες χριστιανών, που ήταν μέλη από τις οικογένειες Τσιργογιάννη, Γρηγόρη, κλπ.¹³

Βορειοδυτικά των Φραγκάδων στην ίδια ορεινή περιοχή συναντάται το χωριό **Νεγάδες**. Το 1913 υπήρχαν σ' αυτό περισσότερες από 256 μικροϊδιοκτησίες χριστιανών· ιδιοκτησία μικρής έκτασης είχε και η εκκλησία του χωριού. Οι χωρικοί ανήκαν στις οικογένειες Γεωργίου, Παναγιώτου, Μπλέτσια, Κωφολέτση, Γιάννη, Παπαδημητρίου, Νέστορα, Τσιρώνη, Βουζιουπλή, κλπ.¹⁴

Νοτιοδυτικά από τους Νεγάδες υπάρχει το χωριό **Μπούλτσι**¹⁵, χτισμένο στις βορειοδυτικές πλαγιές του Μιτσικελιού. Αυτό ήταν ελευθεροχώρι με περισσότερες από 80 μικροϊδιοκτησίες χριστιανών που ανήκαν στις οικογένειες Φακανά, Καραγιάννη, Βυζούκη, Πορφύρη, Σιάνη, Εξάρχου, κλπ. (1913)¹⁶.

Δυτικά από τους Νεγάδες βρίσκονται τα χωριά **Άνω** και **Κάτω Βίτσα**, επίσης ελευθεροχώρια, κοντά στη χαράδρα του Βίκου και από την αριστερή όχθη του Βοΐδομάτη, παραπόταμου του Αώου.

12. Αρχείο Ειρηνοδικείου Ιωαννίνων, ό.π., αρ. 72.

13. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

14. Ό.π.

15. Το Μπούλτσι έχει μετονομαστεί σε Ελάτη, ΚΕΔΚΕ, σ. 160-161.

16. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

Το καλοκαίρι του 1913 οι πάρεδροι των δύο κοινοτήτων, Ευρ. Κρασόπουλος και Ιωάννης Καραγιώργης, παραπονέθηκαν στη διοίκηση ότι έμποροι προβάτων από την Κάτω Βίτσα έβαλαν τα ποίμνιά τους στην περιουσία των χωριών τους. Μαζί τους έφεραν ολόκληρες οικογένειες από σκηνίτες (βλάχους) με αγέλες αλόγων, οι οποίοι κατασκήνωσαν σε διάφορα σημεία της περιφέρειας των χωριών τους, προξενώντας ζημιές σε κοινοτική και ιδιωτική τους περιουσία. Για αυτό, ζήτησαν οι μεν προβατέμποροι να αποσυρθούν με τα ζώα τους στα βουνά των άλλων κοινοτήτων που νοίκιασαν, οι δε σκηνίτες να μεταβούν στον τόπο όπου είχαν τα ποίμνια. Ο αστυνομικός σταθμάρχης Ζαγορίου (στο Τσεπέλοβο) εξέτασε το θέμα και ανέφερε ότι οι βοσκοί της Κάτω Βίτσας είχαν κεκτημένο δικαίωμα βοσκής σ' εκείνες τις εκτάσεις, ενώ από τους σκηνίτες που είχαν τα ζώα τους σ' άλλη περιφέρεια, μόνο οι οικογένειές τους παρέμεναν μία περίπου ώρα μακριά από τη Βίτσα σε μη απαγορευμένο μέρος, χωρίς ζώα. Αυτές δεν μπορούσαν να μείνουν κοντά στα ποίμνια, γιατί εκεί το έδαφος ήταν ανώμαλο και υπήρχε έλλειψη νερού. Ο ίδιος έκανε τις απαραίτητες συστάσεις στους εμπλεκόμενους, όμως, επειδή οι υπεύθυνοι αγροφύλακες για την περιοχή δεν του ανέφεραν ζημιές, έκρινε τελικά ότι τα λεγόμενα των παρέδρων ήταν υπερβολικά και συνιστούσαν προληπτικά μέτρα¹⁷.

Βορειοανατολικά της Βίτσας κείται το γνωστό χωριό **Τσεπέλοβο**, κοντά στην κορυφή Καζάρμα, η οποία ανήκει στο ορεινό συγκρότημα της Τύμφης. Το χωριό που ήταν ελεύθερο κατείχε βοσκήσιμες γαίες και η κοινότητα ζήτησε από τη Γεν. Διοίκηση να τις εκμισθώσει για μια πενταετία (1914)¹⁸.

Βορειοανατολικά από το Τσεπέλοβο είναι χτισμένο το χωριό **Σκαμνέλι**, στην ίδια ορεινή περιοχή της Τύμφης. Και αυτό είχε βοσκήσιμες εκτάσεις, τις οποίες εκμίσθωνε σε διάφορους κτηνοτρόφους (1914)¹⁹.

Βορειοανατολικά από το Σκαμνέλι βρίσκεται το **Δοβρίνοβο**²⁰, χτισμένο στις ανατολικές υπώρειες της Τύμφης και κοντά σε μικρό παραπόταμο του Αώου.

Τον Ιανουάριο του 1915 οι κάτοικοι του χωριού ανέφεραν στον Γεν. Διοικητή ότι ο συγχωριανός τους γιατρός Αθανάσιος Μ. Νασιώκας, που το 1914 ήταν πάρεδρος της κοινότητας, προέβη, κατόπιν εντολής του χω-

17. ΑΓΔΗ, φ. 4, υπφ. ΙΙΙ, 10-13.

18. Ό.π., φ. 10, υπφ. Ι, 179.

19. Ό.π., 254.

20. Το Δοβρίνοβο μετονομάστηκε σε Ηλιοχώρι, ΚΕΔΚΕ, σ. 184-185.

ριού, σε εκμίσθωση της βοσκής στο βουνό και σε μέρος της περιφέρειας, τα οποία ήταν κοινοτικά κτήματα. Ο πάρεδρος είχε την ρητή υποχρέωση όπως το χρηματικό ποσό που θα εισέπραττε να το καταβάλει στον εφοροταμία της κοινότητας για να πληρωθούν οι μισθοί των δασκάλων και οι υπόλοιπες σχολικές δαπάνες. Όμως ο γιατρός έκανε κατάχρηση της εντολής και προέβη μόνος του στην πληρωμή μέρους από το μισθό των δασκάλων, ενώ κατακράτησε περισσότερες από σαράντα οθωμ. λίρες. Το ποσό αυτό επιχειρούσε αυθαίρετα να συμψηφίσει με δήθεν καθυστερούμενο μισθό του προηγούμενων ετών που του όφειλε η κοινότητα, η οποία ως εκτούτου δεν αναγνώρισε τους λογαριασμούς του. Για αυτό ζήτησαν από τη διοίκηση να εξαναγκάσει τον Νασιώκα να αποδώσει το ποσό που κατακράτησε. Την αίτηση υπέγραψαν δεκαπέντε κάτοικοι, μεταξύ των άλλων ο Θεόδ. Μπαλαφόπουλος, ο Α. Γ. Κουραβάς, ο Ιωάν. Αντωνίου, ο Γεώργ. Γρηγορίου, ο Αντώνιος Ι. Χασούρας και ο Γιάννης Σουλαβέρης. Ο Θεόδ. Αγγελόπουλος, αναπληρωτής γεν. διοικητής, ζήτησε από τον πάρεδρο Δοβρίνοβου να τον πληροφορήσει εάν οι βοσκές της περιφέρειας ανήκαν στην κοινότητα ή στην εκκλησία της και, εάν νοικιάστηκαν κατά το 1914, ζήτησε να μάθει τον ενοικιαστή, το ποσό της ενοικίασης και πού κατατέθηκε αυτό. Ο πάρεδρος Αντώνιος Καραγεώργης (Καραχούσος) απάντησε ότι το μεγαλύτερο μέρος των ενοικιαζόμενων θερινών βοσκών της κοινότητας αποτελούνταν από ιδιόκτητα χωράφια, τα οποία νοικιάζονταν κατά τον καιρό της αγρανάπαυσής τους και οι εκτάσεις τους δεν ήταν πάντοτε ίσες, αλλά ποίκιλλαν ανάλογα με την τοποθεσία των χωραφιών που διατελούσαν σε αγρανάπαυση. Από αυτό το γεγονός το ενοίκιο δεν ήταν πάγιο και κυμαινόταν από 1.500 έως 3.000 δρχ. Επίσης εκείνα τα έτη παρατηρήθηκε ύψωση του ενοικίου εξαιτίας «της ανωμαλίας της Βορείου Ηπείρου», όπου δεν πήγαιναν οι ενοικιαστές. Η κοινότητα καταναλώνει το ποσό του ενοικίου για τις απόλυτα επείγουσες ανάγκες της. Το 1914 αυτή όρισε πληρεξούσιους τον πάρεδρο Νασιώκα και τους συμβούλους, οι οποίοι νοίκιασαν τις βοσκές για λογαριασμό τους με ποσό 3.100 δρχ. Το ποσό αυτό καταναλώθηκε στην πληρωμή διδασκαλικών μισθών, καθυστερούμενου μισθού στον κοινοτικό γιατρό με βάση επίσημα συμβόλαια των ετών 1911-1913, σε μισθούς αγροφυλάκων, σε επισκευή υδραγωγείου, δρόμων, γεφυρών και διάφορες επείγουσες επισκευές κοινοτικών κτιρίων. Για όλα αυτά οι κοινοτικοί άρχοντες υπέβαλαν λογοδοσία ενώπιον του νέου παρέδρου και των προκρίτων του χωριού τον Δεκέμβριο του 1914. Η Νομαρχία με εντολή της Γεν. Διοίκησης προχώρησε στον έλεγχο της διαχείρισης των κοινοτικών προσόδων, έτσι ο πάρεδρος Κα-

ραγεώργης και ο σύμβουλος Αθανάσιος Μ. Καφέογλου (;) υπέβαλαν προ-
υπολογισμό εσόδων και εξόδων του Δοβρίνοβου για το έτος 1915, τον
εξής:

«Έξοδα: μισθοί διδασκάλων μέχρι της ορκωμοσίας	Δραχμαί	407.
για γέφυρες	»	100.
ιατρικός μισθός κοινοτικού γιατρού	»	940.
για μισθούς αγροφυλάκων	»	550.
για επισκευή βρύσεων	»	80.
μισθός παρέδρου	»	350.
μισθός κλητήρος	»	200.
διάφοροι επισκευαί κοινοτικών κτηρίων		
και δρόμων	»	500.
έκτακτα παραστάσεων κλπ.	»	120.

[Σύνολο:] 3.247.»

Τα παραπάνω έξοδα καλύπτονταν από το ενοίκιο των κοινοτικών χω-
ραφιών, τα οποία εκμισθώνονταν εξαιτίας της ανέχειας των κατοίκων
και με στέρηση των κοινοτικών ζώων. Μάλιστα στην περίπτωση –πράγμα
βεβαιότατο– που το ενοίκιο δεν ανταποκρινόταν στα έξοδα, τότε αναγκα-
στικά φορολογούνταν και οι κάτοικοι, όπως συνηθέστατα συνέβαινε στα
παλαιότερα χρόνια. Εκτός από αυτά έπαιρναν και 500 δρχ. ως ενοίκιο
του κοινοτικού παντοπωλείου. Οι ενοικιάσεις αυτές της θερινής χορτο-
βοσκής και του παντοπωλείου της κοινότητας εκείνη την εποχή υπερτιμή-
θηκαν πολύ, ενώ παλαιότερα ίσχυε η μισή σχεδόν τιμή. Όμως η Γεν. Διοί-
κηση ζήτησε από την κοινότητα λεπτομερή απολογισμό της διαχείρισής
της κατά το 1914 και με όλα τα δικαιολογητικά των δαπανών, για να είναι
ο έλεγχος πλήρης (1915)²¹. Η υπόθεση αυτή είναι χαρακτηριστική και χρή-
σιμη, γιατί μας πληροφορεί ακριβώς για τον τρόπο διαχείρισης των βο-
σκήσιμων εκτάσεων από τις ίδιες κοινότητες. Τα έσοδά τους κάλυπταν,
όπως βλέπουμε, ένα ευρύ φάσμα αναγκών και δραστηριοτήτων, που ήταν
απαραίτητες για την ύπαρξη μιας κοινότητας.

Ανατολικότερα από το Δοβρίνοβο υπάρχει η **Λάιστα**, χτισμένη στις
υπώρειες της κεντρικής οροσειράς της Πίνδου. Αυτή ήταν ελεύθερο χω-
ριό, ιδιοκτησία των κατοίκων της.

Προς τα νοτιοανατολικά του χωριού, στη θέση «Πλίνο Μπάρτζα»
υπήρχε δάσος με πεύκα και έλατα σε έκταση περ. 2.000 στρ., που συνόρευε

21. ΑΓΔΗ, φ. 17, υπφ. IV, 168-176.

με τις θέσεις Τσούκα Ρόσια, Κούλπο, Τατάρη Κουκουρούση και Πετρίτσι. Μέσα σ' αυτό υπήρχαν ιδιωτικοί αγροί που είχαν μεταβληθεί και αυτοί σε δάση, τους οποίους κατείχαν νεμόμενοι η κοινότητα και οι κάτοικοι. Όπως και στην περίπτωση του Λιασκοβετσίου, επρόκειτο για δάσος κοινόχρηστο (= μπαλταλίκι), το οποίο νεμόταν η κοινότητα Λάιστας υλοτομώντας από πολύ παλαιά, περισσότερο από 30 χρόνια. Από τα τέλη Σεπτ. 1913 το δημόσιο με εργάτες άρχισε να υλοτομεί, μεταβάλλοντας το περιβάλλον και προκαλώντας κίνδυνο συμπλοκών με τους κατοίκους. Η κοινότητα με εκπροσώπους τον πάρεδρο Μιχ. Ζαβογιάννη και τους συμβούλους Νικ. Ράπτη και Ιω. Ηλία υπέβαλε αγωγή στο δικαστήριο και ζήτησε την απαγόρευση των πράξεων διακατοχής που ασκούσε το δημόσιο στο δάσος της. Στις 8 Δεκ. 1911 το οθ. δημόσιο είχε εκμισθώσει κατόπιν δημοπρασίας το δάσος για μια τετραετία στον Χ. Λάπα προς υλοτόμηση, χωρίς η κοινότητα να γνωρίζει το γεγονός. Όμως, όταν αυτός εγκαταστάθηκε στο μίσθιο (Σεπτ. 1913), η Λάιστα προσέφυγε στο δικαστήριο, συνεπώς η νομή της δεν διαταράχτηκε. Το στοιχείο αυτό, καθώς και το σκεπτικό που εκθέσαμε στην παρόμοια περίπτωση του Λιασκοβετσίου, ώθησε τους δικαστές να δεχτούν την αγωγή, επιδίκασαν προσωρινά τη νομή στην κοινότητα και απαγόρευσαν στο δημόσιο να την διαταράσσει. Αντίθετα, το δικαστήριο απέρριψε άλλη μία αγωγή της Λάιστας για παρόμοια υπόθεση δάσους 2.000 στρ. στη θέση «Καρούσο» (με όρια τις θέσεις Μπάντα, Κουτσογιάννη, Φουντάνα-Σιάκα και Περιστέρι). Στη λήψη της απόφασης αυτής βάρυνε το γεγονός ότι το οθ. δημόσιο κατά τα προηγούμενα έτη είχε εκθέσει σε δημοπρασία το δικαίωμα υλοτομίας του δάσους και με αντιπροσώπους του έκανε χρήση εκεί ανενόχλητο. Άρα η κοινότητα είχε αποβάλει, εάν παλαιότερα είχε, τη χρήση και κάρπωση του δάσους, ενώ το εναγόμενο δημόσιο αποδείχτηκε ότι είχε την τελευταία νομή του. Επίσης αρνητική ήταν η απόφαση των δικαστών στην προσφυγή των Αντ. Μπάρτσιου και Αλεξ. Βενέτη από τη Λάιστα, οι οποίοι ισχυρίστηκαν ότι κατείχαν εξαδιαιρέτου 200 στρ. από το δάσος στη θέση «Πλίνο Μπάρτζο» (βλ. παραπάνω). Όπως αποδείχτηκε, οι δύο χωρικοί δεν είχαν κυριότητα εκεί, ούτε καλλιεργούσαν αγρούς από παλαιότερα —αφού μεταβλήθηκαν σε δασική έκταση— ούτε ασκούσαν νομή σ' αυτούς (Οκτ. 1913)²².

Νοτιοδυτικά από τη Λάιστα, στο δυτικό διαμέρισμα του Ζαγοριού

22. Αρχείο Ειρηνοδικείου Ιωαννίνων, ό.π., αρ. 69, 70, 71. Εκπρόσωποι του δημοσίου ήταν ο Γεν. Διοικητής Ηπείρου, ο Οικον. Επίτροπος και ο παραστάς Νομ. Σύμβουλος Λεων. Λουκάκος.

εντοπίζεται το **Τσερβάρι**²³, χτισμένο στις δυτικές πλαγιές του όρους Στούρος. Το χωριό αυτό ήταν κεφαλοχώρι.

Το 1917 ενοικιαστής της δεκάτης του Τσερβαριού ήταν ο Βασίλειος Βουρεκάς, από τα Ιωάννινα, ο οποίος ζήτησε από τη διοίκηση να του παράσχει τα νόμιμα μέσα για την είσπραξη καθυστερούμενου φόρου. Όμως για να του δοθεί βοήθεια έπρεπε αυτός να συμμορφωθεί στις διατάξεις του νόμου για την είσπραξη των δημόσιων εσόδων²⁴.

Βορειοανατολικά από το Τσερβάρι συναντάται το γνωστό χωριό **Πάπιγκο**, κάτω από την κορυφή Αστράκα, τη δεύτερη υψηλότερη (2.436 μ.) του όρους Τύμφη. Αυτό ήταν κεφαλοχώρι, οι δε κάτοικοί του προσπάθησαν να καταλάβουν χωράφι που ονομαζόταν «Χαλασμένη Κούλια» και το λειβάδι «Κρυπσάρα», τα οποία ανήκαν στη γειτονική Λιατονιάβιστα Κόνιτσας. Οι χωρικοί του Παπίγκου είχαν επιχειρήσει και παλαιότερα να προσαρτήσουν την περιοχή στο χωριό τους, ισχυριζόμενοι ότι την κατείχαν και την νέμονταν (1913)²⁵.

Νοτιοδυτικά από το Πάπιγκο υπάρχει το χωριό **Άγιος Μηνάς**, κοντά στην αριστερή όχθη του Βοϊδομάτη. Σύμφωνα με πηγή του 1913 στο χωριό υπήρχαν τουλάχιστον 44 μικρές ιδιοκτησίες, τις οποίες κατείχαν χριστιανοί χωρικοί μέλη από τις οικογένειες Μπακόλα, Τσορλόκα, Ταμπέτζα, Ζώη, Γαϊτάνη, Γαμπλέτση, Στέργιου, κλπ., η μονή Παναγίας Σπηλαιώτισσας και άλλες εκκλησίες²⁶.

Στα νοτιοδυτικά από τον Άγιο Μηνά, σε κοντινή απόσταση, κείται το **Μεσοβούνι**. Το χωριό αυτό, όπως και ο Άγιος Μηνάς, ήταν κεφαλοχώρι. Το 1913 υπήρχαν εκεί γύρω στις 46 ιδιοκτησίες, οι οποίες ανήκαν στους χριστιανούς χωρικούς και στην εκκλησία και ήταν περιορισμένης έκτασης. Οι μικροϊδιοκτήτες αυτοκαλλιεργητές ήταν μέλη των οικογενειών Χρήστου, Πέτσιου, Χαρίση, Αθανασίου, Νικολάου, Μπούνια ή Μπούκια, Καρκατσούλη, Πλόσκα, Δουζέπη, Μοκοβίνα, Δερβίση, Τάσιου, Ντίνου, Χαραλάμπους, κλπ.²⁷

Βορειοδυτικά του Μεσοβουνιού βρίσκεται το χωριό **Αληζώτ Τσιφλίκι**²⁸, κοντά στα όρια της υποδιοίκησης Πωγωνίου. Όπως γίνεται φανερό από το όνομα του χωριού, αυτό ήταν ιδιωτικό τσιφλίκι, όμως κατά το ήμι-

23. Το Τσερβάρι σήμερα ονομάζεται Ελαφότοπος, ΚΕΔΚΕ, σ. 164-165.

24. ΑΓΔΗ, φ. 40, υπφ. II, α.π. 1153.

25. Ό.π., φ. 4, υπφ. III, 396-400.

26. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

27. Ό.π.

28. Το χωριό Αληζώτ Τσιφλίκι μετονομάστηκε σε Γερωπλάτανο, ΚΕΔΚΕ, σ. 110-111.

συ τμήμα του²⁹. Σύμφωνα με πηγή του 1918 στο χωριό εισέπραττε γεώμορο ο Ριφάτ Γιουσούφ, ενώ οι καλλιεργητές, πιθανότατα από το 1917, αρνήθηκαν να του αποδώσουν τον φόρο αυτό³⁰.

Στην περιφέρεια του χωριού και στη θέση Βοΐδομάτη υπήρχαν βοσκήσιμες γαίες με έκταση πλέον των 300 στρ., που ανήκαν κατά το ήμισυ εξαιριέτου δυνάμει τίτλου στον Αθαν. Χ. Σπύρου από τα Τσαραπλανά. Πέντε χωρικοί από το Αληζώτ, οι Χαρ. Νάσσης, Κων. Καραμεσίνης, Δημ. Κέντρος, Χρ. Γούλας και Χρ. Παπανικολάου, κατηγορήθηκαν από τον ιδιοκτήτη ότι εισέβαλαν και κατέστρεψαν τα με άχυρα όρια των βοσκοτόπων, ότι άφησαν τα ζώα τους εκεί για βοσκή και ως εκτούτου υπήρχε κίνδυνος βιαιοπραγιών. Ο Σπύρου ζήτησε από το δικαστήριο να προστατεύσει την ιδιοκτησία του, να αναγνωρίσει την διακατοχή του και να απαγορεύσει στους εναγόμενους να παρενοχλούν. Στην περιοχή υπήρχαν εκκλησίες της Παναγίας, του Αγ. Γεωργίου, του Αγ. Κων/νου και από κάτω αγροί καλλιεργήσιμοι, γειτονικοί στους βοσκότοπους, μέχρι τον λάκκο Αγά ή Τζουράκο και νότια μέχρι τον λάκκο Κυράς Χουσεΐν Βέη Βρίπιζα (;). Το ειρηνοδικείο απέρριψε την αίτηση για προσωρινά μέτρα του Σπύρου, γιατί οι χωρικοί μεταβαίνοντας στους αγρούς για καλλιέργεια άφηναν τα ζώα τους στο επίδικο αφού δεν υπήρχε κοντά άλλο μέρος για βοσκή (Μάιος 1913)³¹.

Νοτιοδυτικά από το Αληζώτ Τσιφλίκι είναι χτισμένο το χωριό **Μαυροβούνι**. Αυτό επίσης ήταν κεφαλοχώρι και το 1913 υπήρχαν εκεί περισσότερες από 131 μικρές ιδιοκτησίες, που κατέχονταν από τους χριστιανούς χωρικούς. Αυτοί ανήκαν στις οικογένειες Ντούκα, Τσουμάνη, Μπαρζούκα, Τζαλαμάνη, Πλάκα, Κηλέξη, Νικολού, κλπ.³²

Λίγο πιο νοτιοδυτικά του Μαυροβουνιού είναι χτισμένο το χωριό **Άνω Ραβένια**, κοντά στα όρια της υποδιοίκησης Πωγωνίου. Το 1913 υπήρχαν εκεί συνολικά 220 μικρές ιδιοκτησίες των χριστιανών χωρικών και των επιτρόπων, οι οποίοι διαχειρίζονταν τα κτήματα των εκκλησιών του χωριού (π.χ. ο επίτροπος της εκκλησίας της Παναγίας). Οι μικροϊδιοκτήτες ήταν μέλη των οικογενειών, όπως Σιαρένη, Παπαζώη, Τσολάκη, Φώτου, Θωμά, Πολύζα, Παπά, Γκρέλα.³³

29. Γ. Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σ. 31. Βλ. και εφημ. «Ήπειρος» φ. 14 (196)/17-8-1913 τον σχετικό πίνακα με τα χωριά των αγροτικών τμημάτων.

30. ΑΓΔΗ, φ. 56, υπφ. Ι, 38.

31. Αρχείο Ειρηνοδικείου Ιωαννίνων, *ό.π.*, αρ. 32.

32. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ· ΑΓΔΗ, φ. 10, υπφ. Ι, 453.

33. ΑΚΣπουδ. ΙΝΧ.

